

Veien videre fra barnevernets omsorg

Hvilke erfaringer har unge med ettervern i overgangen fra å være under barnevernets omsorg og til en selvstendig tilværelse?

Ingjerd Børsand Bjerkheim

s129606

Masteroppgave i barnevern

SBV 5900

Høgskolen i Oslo og Akershus

Fakultet for samfunnsfag

Veien videre fra barnevernets omsorg

En kvalitativ studie om ettervern i barnevernet

Hvilke erfaringer har unge med ettervern i overgangen fra å være under barnevernets omsorg og til en selvstendig tilværelse?

Masteroppgave i barnevern

SBV 5900

av

Ingjerd Børsand Bjerkheim

s129606

Høgskolen i Oslo og Akershus

Fakultet for samfunnsfag

2015

Førord

Å skrive en masteroppgave er en lang og tidkrevende prosess, og jeg er veldig takknemlig for at familie, venner og kollegaer har vist forståelse og tålmodighet med meg i denne perioden. Jeg vil rette en spesiell takk til veilederen min, Jan Storø, som har gitt meg verdifulle innspill, gode råd og konstruktive tilbakemeldinger under hele skriveprosessen.

Tusen takk til informantene som stilte opp og fortalte om erfaringene sine med ettervern i overgangen fra fosterhjem til egen bolig. Uten deres innsats hadde oppdraget vært uløselig!

Jeg er også takknemlig for å ha vært med i noen flotte kollokviegrupper med lærerike og interessante diskusjoner, samarbeid om oppgaver og psykisk støtte før eksamener.

Jeg vil også rette en stor takk til barna mine, Siri og Joakim, for gjennomlesninger og nyttige kommentarer både på det språklige og innholdsmessige. De har i tillegg vært gode drøftingspartnere det siste året, og Joakim har også vært en god veileder på det datatekniske. Jeg vil også takke min mann Knut som har skapt et frirom for meg mellom masterstudier og jobb, med gode middager og hyggelig prat om alt annet enn ettervern.

En stor takk til Tine Lysaker og Heidi Tokle Poverud for gjennomlesing og interesse for mitt forskningsprosjekt med gode innspill og rettelser. Det har vært svært nyttig for meg at noen både innenfor og utenfor fagfeltet har sagt fra om uklare formuleringer og udefinerte faguttrykk. Tusen takk også til Ruben Hassel for korrekturlesing siste helgen før innlevering, og for fine refleksjoner rundt de etiske sidene i denne studien.

Sist, men ikke minst, vil jeg takke gode venner i Oslo for inspirasjon, oppmuntring og avsporinger gjennom tre år med masterstudier.

Drammen /Oslo mai 2015

Ingjerd Børsand Bjerkheim

Sammendrag

Målsettingen med denne kvalitative studien har vært å undersøke hvilke erfaringer unge har med ettervern i overgangen fra å være under barnevernets omsorg og til en selvstendig tilværelse. Studien er et forskningsoppdrag fra Barne,- ungdoms-og familie-etaten (Bufetat), og fokusområdene har vært bolig, dagtilbud, økonomi og nettverk. Gjennom etaten fikk jeg kontakt med informanter som var villige til å delta i denne studien.

I analysen av datamaterialet fremkom det at samtlige informanter hadde hatt problemer på alle disse områdene, og i tillegg fremkom det at de hadde hatt psykiske problemer.

Informantene fortalte om et stort nettverk av hjelpere så lenge de hadde tiltak i barnevernet. Da etterverntiltakene opphørte, ble disse relasjonene brutt, og det fremkom at den skjørt oppbygde tilværelsen raste for dem. I denne overgangen skilte informantene seg fra andre unge som ved utflytting fra barndomshjem ofte beholder støtte og kontakter i nettverket sitt.

Et av hovedfunnene i studien var at informantene visste lite eller ingenting om ettervern, og at de var lite medvirkende i denne prosessen. Et annet markant funn var at overgangen fra fosterhjem til egen leilighet gikk ganske bra frem til etterverntiltaket opphørte. Da oppsto det en ny overgang som de unge hadde større problemer med å mestre. Funnene viste at de slet med å skaffe seg et ordinært dagtilbud og derfor hadde dårligere økonomi enn andre jevnaldrende. På intervjutidspunktet hadde samtlige informanter flyttet tilbake til sin hjemkommune for å bo i nærheten av familie og tidligere nettverk i det miljøet de kom fra før barnevernets inngripen. Funn viste at fire av fem informanter fikk penger til livsopphold og husleie fra NAV, noe som tydet på en fortsatt avhengighet av hjelpeapparatet.

Barne- inkluderings-og likestillingsdepartementet (BLD 2011) har lagt føringer for at målet for ettervern er at de unge skal mestre områdene bolig, økonomi, dagtilbud og nettverk. Departementet pålegger barneverntjenesten å evaluere etterverntiltakene og videreføre dem ved behov. I mitt datamateriale fremkom det at de unge ikke anså seg selv som selvstendige, til tross for at tiltakene var avsluttet for fire av dem. Hvorvidt de oppnådde BLDs mål for ettervern kan diskuteres, og det er også et av temaene jeg har diskutert i siste hovedkapittel.

Summary

The objective of this qualitative study was to examine the experiences young people have made with aftercare programs while transitioning from the care of the Child Welfare Services and into independent living. The study is commissioned by the Agency of Child, - Youth and Family Affairs (Bufetat), and key topics being researched have been housing, daily activities, personal economy and networks. Through the Agency I made contact with informants.

The data showed, through analysis, that all informants of the study had suffered problems in all key topics, in addition to having struggled with psychological issues. The participants showed to have received help through many networks of helpers as long as they had access to the Child Welfare Services. As the aftercare programs ceased these relationships were also broken, and their daily structures, which had been carefully built up, proved too fragile, and collapsed. During this transition, many of the informants proved different from other youngsters who, when moving from their childhood home, retain support and contact with their personal relations.

One of the principal findings of the study showed that the informants knew little or nothing about the aftercare programs, and henceforth did not have a contributory part of this process. Another particular finding, was that the transition from foster home into independent apartment went fairly well up until the aftercare programs ended. After this came a different kind of transition which the youngsters found more difficult to master. Findings showed that they struggled with acquiring a regular daily activity and thus had a poorer economy than others the same age. At the time of the interview, all informants had moved back to his hometown municipality of origin in order to live closer to family and former networks, then returning to the environment from which they came from before the intervention of Child Welfare Services. Findings show that four out of five participants received money and rent from NAV, which indicated a continual dependency upon welfare services.

The guidelines of the Ministry of Children and Equality (BLD) are now that aftercare programs main objective is to help youngsters in mastering the topics of housing, economy, daily activities and network. BDL instructs Child Welfare Services to evaluate aftercare programs and continue them when needed. In my study, it emerged that the young people did not regard themselves as independent, despite the fact that the measures were completed for four of them. Whether or not they fulfilled BLDs objective in relation to the aftercare programs are still to be questioned, and is one of the topics I discuss in the last main chapter.

Innhold

Forord	3
Sammendrag	4
Summary	5
Innhold	6
1 Innledning.....	8
1.1 Bakgrunn for valg av tema	8
1.2 Presentasjon av forskningsoppdraget fra Bufetat	9
1.3 Valg av problemstilling og definisjon av nøkkelord	10
1.5 Oppgavens struktur	12
2 Tidligere forskning	13
3 Teorikapittel	17
3.1 Et fenomenologisk perspektiv på unges erfaringer med ettervern	17
3.2 Erfaringer i et mestringsperspektiv	18
3.3 Erfaringers forbindelseslinjer forstått i et system- og nettverksperspektiv	20
4 Rettskilder	24
4.1 Barnevernloven (bvl)	24
4.2 Sosialtjenesteloven	24
4.3 NAV-loven	25
4.3 Rundskriv og politiske føringer	25
5 Metode.....	26
5.1 Kvalitative metoder	26
5.2 Temaer knyttet til datamaterialet.....	27
5.2.1 Informantene	27
5.2.2 Intervjuguiden.....	28
5.2.3 Intervjuprosessen	29
5.2.4 Forskningsetikk.....	30
5.3 Transkribering av intervjuopptakene.....	31
5.4 Om analyse	31
5.5 Studiens troverdighet.....	34
5.5.1 Pålitelighet.....	34
5.5.2. Gyldighet.....	34
5.5.3 Overførbarhet	35

5.6 Om presentasjon av funn	35
6 Analyse og presentasjon av funn.....	36
6.1 Likheter og forskjeller i datamaterialets fire fokusområder	36
6.1.1 Informantenes erfaringer fra overgangen til egen bolig	36
6.1.2 Informantenes mangelfulle dagtilbud	46
6.1.3 Økonomi-forvaltning.....	50
6.1.4 Informantenes vektlegging av nettverk	53
6.2 Tre andre fremtredende temaer i intervjuene.....	56
6.2.1 De unges kjennskap til begrepet ettervern.....	56
6.2.2 Tanker om egen selvstendighet	58
6.2.3 Informantenes fokus på psykisk helse	60
6.4 Oppsummering av analyse og presentasjon av funn	63
6.4.1 Oppsummering informantenes situasjonsbeskrivelser.....	63
6.2.2 Funn av sammenhenger og samspill mellom studiens fokusområder.....	64
6.4.3 Oppsummering av funn	65
7 Diskusjon.....	67
7.1 Balansen mellom direkte og indirekte hjelp	67
7.2 Når etterverntiltakene avsluttes brått - «Ka då ittepå»?.....	73
7.3 Hvordan kan de unges erfaringer komme til nytte i fagfeltet?	77
7.4 Anbefalinger til videre forskning om temaet ettervern.....	78
8 Avslutning	79
9 Referanseliste	80
10 Vedlegg	88
10.1 Vedlegg 1: Forespørsel om forskningsoppdrag fra Bufetat.....	88
10.2 Vedlegg 2: Informasjonsskriv til Bufetats informanter	89
10.3 Vedlegg 3: Samtykke til deltakelse i studien.....	91
10.4 Vedlegg 4: Intervjuguide	91

Tabelloversikt

Tabell 1: Oversikt over informantene.....	28
Tabell 2: Informantenes situasjon rundt studiens fokusområder ved utflytting.....	63
Tabell 3: Informantenes situasjon rundt studiens fokusområder på intervjutidspunktet.....	64

1 Innledning

I barnevernfeltet har ettervern vært et aktuelt tema de siste ti årene. En ny forskningsrapport om barnevern beskriver ettervern i overgangsfasen fra barneverntiltak til selvstendighet i egen bolig som et tema det trengs mer forskning på. Rapporten viser at overgangen til voksenlivet går bedre dersom den unge har mottatt ettervern, og best når oppfølgingen har vart over lengre tid (Backe-Hansen mfl 2014, 12). Da denne forskningsrapporten utkom 1. september 2014, var jeg allerede ferdig med datamaterialet til min studie, og tenkte at mot denne bakgrunnen ble tema ettervern aktualisert på nytt.

Det store steget ungdom tar når de flytter ut fra barneverntiltak og til sin første bolig, er på mange måter annerledes enn steget andre unge tar når de flytter hjemmefra for første gang. For mange unge med barnevernerfaring kan denne overgangen være vanskelig. Disse unge er ofte mer sårbare enn andre unge, de kan ha hatt en brokete oppvekst og ofte få eller ingen støttespillere utenfor det offentlige nettverket som følger med barneverntiltaket. Det forventes likevel at de skal flytte ut fra omsorgstiltaket rundt myndighetsdagen og etablere seg i løpet av en kort overgangsfase (Hjort og Backe-Hansen 2008, 43). Andre unge som har vokst opp hos sine biologiske foreldre, blir derimot boende hjemme til de er opp i 20-årene (Hammer og Hyggen 2013, 177). Dessuten har de vanligvis gode støttespillere i familien og nettverket rundt som følger dem i denne prosessen med fri returbillett hjem igjen.

1.1 Bakgrunn for valg av tema

Ettervern er et tema jeg har hatt sterk interesse for siden jeg begynte å jobbe som miljøterapeut på barneverninstitusjon i 2003. Jeg registrerte at ungdommene slet i overgangen fra å være under barnevernets omsorg og til en selvstendig tilværelse. Noen av dem flyttet ut fra institusjonen på 18-årsdagen og sto alene uten oppfølging. Jeg leste forskning som viste at barn som har vært under barnevernets omsorg, takler overgangen til en selvstendig tilværelse i gjennomsnitt betydelig dårligere enn barn oppvokst hos sin biologiske familie. Funn viste at mange av dem er uten jobb, har rusproblemer og psykiske lidelser, gjeld de ikke greier å betale og dårlig boevne (Bakketeig og Backe-Hansen 2008; Helgeland 2007). Jeg tenkte at denne kunnskapen kan være viktig å ta med for å undersøke om det kan være mulig å frembringe en bedre ettervernpraksis. Diskusjoner i fagfeltet om en lovendring for å hjelpe barn med barnevernerfaringer gjennom denne sårbare overgangen, kom både som følge av

forskningsresultater, barnevernansattes erfaringer, mediernes fokus på ettervern og sist, men ikke minst *Landsforeningen for barnevernsbarns*¹ fokusering på dette temaet.

Det var mange medieoppslag om ungdom i denne livsfasen i perioden 2000-2009. Dette beskriver Hjort og Backe-Hansen (2008, 44), og et eksempel på et slikt oppslag kan ses i Aftenposten 2007. I 2009 kom lovendringen i barnevernlovens § 1-3 om ettervern (Syse 2014, 247). Endringen innebar at ettervern regnes som enkeltvedtak, og barnevernet må begrunne både avslag og opphør av tiltak ut fra barnets beste.

Jeg er utdannet barnevernpedagog og jobbet i Frelsesarmeens barne- og familievern da denne lovendringen kom. Frelsesarmeen har som mål å utvikle tiltak der samfunnet svikter, og etterspørselen om etterverntiltak i 2009 utløste midler til slik tiltaksutvikling i organisasjonen. Jeg påtok meg ansvaret for å lede Frelsesarmeens ettervernavdeling *Nesten voksen*, en avdeling jeg har vært med å utvikle og per i dag fortsatt har ansvaret for. De første tre årene var det stor etterspørsel etter tiltaket, men anbudsrunder i 2012 viste at dette tiltaket ble for dyrt for kommunenes barneverntjenester. Jeg undret meg over hva slags ettervern som ble gitt ungdommene nå, og ringte avdelingens kontakter i ulike barneverntjenester og forhørte meg. Tilbakemeldingene var at de unge ofte fikk ettervern av sin saksbehandler i kontortiden. Noen saksbehandlere svarte at de ikke hadde kapasitet til å følge opp ungdommene, og en sa at «..vi har barn på fire år uten noe trygt sted å bo, og kan ikke prioritere denne gruppen». Samtalene med saksbehandlere ga meg inntrykk av at unge som barnevernet har hatt omsorgen for, ikke får den hjelpen de trenger når barneverntiltaket opphører eller endres på 18-årsdagen. Barnevernloven § 1-3 om ettervern (jfr Syse 2012, 286) viser til § 4-1 der barnets beste vektlegges med stabil og god voksenkontakt og kontinuitet i omsorgen. For de unge kan det være viktig at noen som kjenner dem og har troen på dem, følger dem på veien videre. Jeg begynte på masterutdanning på deltid i 2012 med mål om mer innsikt i temaet ettervern.

1.2 Presentasjon av forskningsoppdraget fra Bufetat

Som masterstudent på Høgskolen i Oslo og Akershus, fikk jeg og en medstudent henvendelse fra veileder Jan Storø høsten 2013 angående et forskningsprosjekt om ettervern som Barne-, ungdoms- og familie-etaten (Bufetat) ønsket utført. Jeg bestemte meg for å gripe denne sjansen til å forske på temaet jeg allerede hadde valgt å fordype meg i. Forskningsoppdraget

¹ *Landsforeningen for barnevernsbarn* ble stiftet i 1997 og jobber for å bedre rettighetene til barn under omsorg og for å endre stereotype oppfatninger av barn med barnevernerfaringer; jfr www.barnevernsbarna.no

besto i å undersøke hvordan det hadde gått med ungdommer på veien videre etter å ha vært bosatt i fosterhjem under barnevernets omsorg i flere år. I brevet uttrykker Bufetats representant bekymring for disse unge med påstanden «*Overgangen fra et særdeles kompetent fosterhjem med tett oppfølging til å etablere seg og klare å fungere i egen bolig med skole eller arbeid er svært krevende for disse ungdommene*» (se vedlegg 10.1).

Bufetat beskriver sin erfaring med at de unge trenger tett oppfølging etter utflytting, og ønsket forskning rundt temaene økonomi, bolig, kontakter og nettverk (jfr vedlegg 10.1). Videre fremkommer det at etaten hadde tilgang til ti informanter. Jeg og en medstudent samarbeidet om forskningsoppdraget i oppstarten og i all kontakt med Bufetat; som møter, mail- og telefonkontakt. Etter at forskningsoppdraget og informantene var fordelt oss i mellom, har vi jobbet separat med hver våre individuelle masteroppgaver med unntak av noen faglige drøftinger underveis.

I samarbeid med Bufetat foretok jeg noen små justeringer i forskningsoppdraget ut fra kunnskap om at dagtilbud sammenfaller med økonomi. Uten et dagtilbud i form av jobb, skole med studielån eller tiltak fra NAV, kan det være vanskelig å få økonomien på plass. En viktig kontakt for de unge i overgangsfasen, kan være kontaktpersonene fra barnevernet, som dermed kan sies å inngå i ungdommenes nettverk i ettervernperioden. Ut fra Bufetats brev valgte jeg at studiens forskningsfokus skulle være bolig, økonomi, dagtilbud og nettverk. Det sammenfaller med forskning som viser at disse områdene er viktige suksessfaktorer som øker sjansen for å mestre en selvstendig tilværelse (Bakketeig og Backe-Hansen 2008, 54 og 267).

1.3 Valg av problemstilling og definisjon av nøkkelord

I søken etter problemstilling valgte jeg å fastholde fokuset på de fire faktorene som Bufetat etterspør i forskningsoppdraget fordi flere forskningsrapporter viser at å lykkes her, bedrer de unges sjanse til å mestre en selvstendig tilværelse. Dessuten er dette fire faktorer som det er mulig å operasjonalisere. Mange av ungdommene på Nesten voksen har beskrevet at det kan være vanskelig å stå på egne ben når de mangler et sted å bo, penger å leve for og noen å være sammen med. Ved å sikre at dette er på plass i livet får de noen faste holdepunkter som kan være til hjelp. At de har et dagtilbud som jobb, skole eller tiltak, bringer dem inn på en arena der de møter andre i et sosialt fellesskap. Derimot kan det å være utestengt fra disse arenaene, føre til tilleggsbelastninger som ensomhet og følelsen av å være til overs. Flere forskningsrapporter viser at mange i denne sårbare gruppen har økt risiko for tyngre problemer som rusmisbruk, psykiske plager og kriminalitet (jfr Hjort og Backe-Hansen 2008, 33).

Det var viktig for meg også å romme Bufetats oppdrag om å finne ut hvordan det hadde gått med ungdommene etter utflytting. Det eneste informasjonen Bufetat ga om informantene, var at de hadde hatt tiltak om ettervern hjemlet i bl § 1-3. De kunne dermed være en svært uensartet gruppe med ulike erfaringer fra barndom og oppvekst, med ulike behov og ønsker for fremtiden. Dessuten har unge i barnevernet erfaringer fra et stort nettverk ulike offentlige etater, som representanter for barneverntjenesten og Bufetat, og ofte psykologer og pedagoger innenfor spesialisthelsetjenesten (jfr Oterholm 2008, 195). Så lenge de unge er under barnevernets omsorg, får de hjelp til å opprettholde kontakten med alle disse hjelperne. Ved utflytting endres eller brytes dette nettverket. Det var viktig å ha en problemstilling romslig nok til å favne dette mangfoldet i de unges verden. Med bevissthet om å unngå generalisering, men likevel finne noen fellesfaktorer, vurderte jeg ulike problemstillinger. Jeg valgte å fokusere på erfaringene deres med ettervern etter utflytting fra barneverntiltak, og resonnerer meg frem til denne problemstillingen:

«Hvilke erfaringer har unge med ettervern i overgangen fra å være under barnevernets omsorg og til en selvstendig tilværelse?»

Ved å velge begrepet erfaringer i problemstillingen, kunne jeg romme både det hver av dem faktisk har opplevd, hvordan de har forstått og forholdt seg til ettervernet og refleksjoner og innsikt i hjelpen de fikk. Med denne problemstillingen har jeg undersøkt erfaringene deres og holdt fokuset på bolig, økonomi, dagtilbud og nettverk.

Et av nøkkelbegrepene i problemstillingen er *unge*, som i studien likestilles med begrepet ungdom for å skape variasjon i språket, og mener da unge mellom 18 og 24 år som har personlig erfaring med ettervern fra barneverntjenesten. I studiens tabeller er de fem ungdommene anonymisert blant annet ved å kalle dem Ungdom 1 til 5 (jfr 5.2.1) for å skille dem fra hverandre. Begrepet informanter brukes innimellom om ungdommene for å minne om og tydeliggjøre for leseren at opplysningene er fremkommet i en intervjusituasjon. Nøkkelbegrepet *ettervern* omfatter frivillige hjelpetiltak som er satt inn av barneverntjenesten for å gi støtte til ungdom i overgangsfasen fra barneverntiltak til en selvstendig tilværelse i egen bolig. Innholdet i dette hjelpetiltaket er ikke definert i loven, men det står at det i god tid før 18-årsdagen skal utarbeides en plan i samarbeid med den unge for hva ettervernet skal være i hver enkelt sak, jfr bvls § 4-15 (Syse 2014, 252). Begrepet *overgang* omfatter i denne studien perioden fra de flytter ut av barneverntiltaket, og til de mestrer en selvstendig tilværelse i egen bolig.

Begrepet *barnevernets omsorg* innebærer at noen andre enn de biologiske foreldrene har hatt den daglige omsorgen, og at avgjørelsen om det er hjemlet i barnevernlovens kapittel fire. Med *selvstendighet* menes i denne studien at de unge mestrer å bo i egen bolig. Det innebærer ansvar for å betale husleie og andre utgifter, mestring av daglige gjøremål og at de ikke er avhengig av at andre må ordne opp i saker som gjelder dem. Målet med selvstendighetstrening i ettervernet skal være at de har et tilfredsstillende sted å bo, noe å sysselsette seg med, orden i økonomien og et bra nettverk (BDL 2011, 3).

1.5 Oppgavens struktur

Oppgaven er inndelt i åtte hovedkapitler, og det første av dem består av tidligere forskning. I teorikapitlet presenteres oppgavens teoretiske bakgrunnsstoff som består av fenomenologi, mestringsteori, tilknytningsteori, system- og nettverksteorier og sosiologiske perspektiv. Kapittel fire inneholder et kort utdrag av lover og forskrifter som kan være aktuelt for unge med etterverntiltak i barnevernet. Metodekapitlet inneholder beskrivelser av og begrunnelser for metodevalg, og forberedelser og gjennomføring av intervjuene. I analysekapitlet presenteres analyse og funn av mønstre og trekk i de unges erfaringer i ettervernfasen. Kapittel sju er diskusjonskapitlet, og i avslutningskapitlet presenteres en oppsummering av studien. På de siste sidene foreligger referanseliste og vedlegg.

2 Tidligere forskning

I tidligere forskningsprosjekt om ettervern, beskrives ettervern ofte som et tema det er forsket lite på. Ved nærmere undersøkelser oppdaget jeg at det finnes en del forskning om temaet både i inn- og utland (Hjort og Backe-Hansen 2008, 33). Hovedbildet innenfor denne forskningen er at mange unge i denne gruppen har lav utdanning og er arbeidsledige. I tillegg har mange av dem problemer med gjeld, rus og psykiske plager. Elisabeth Fransson advarer mot forskningens kategorisering av denne gruppen som sosiale avvik, og understreker at flertydigheten i dette bildet bør løftes frem, for bildet er mer nyansert (Fransson 2009, 190).

Jeg har valgt ut forskning som kan være relevant for å ta imot og forstå unges erfaringer innenfor studiens fokusområder bolig, dagtilbud, økonomi og nettverk.

Ett av de første forskningsprosjektene på norsk som fins om tema ettervern er Jan Storøs hovedoppgave (Storø 2005). Oppgaven hans har den metaforiske tittelen «*Å gå over brennende bruer*», en velvalgt og dekkende tittel som fanger temaet ettervern godt. Denne gruppen ungdom er ekstra sårbar fordi de ofte har liten kontakt med familie og tidligere nettverk. De har gått over brennende bruer der veien tilbake er umulig, og det kan være strevsomt å finne veien videre (Storø 2005). Storø hevder i boken «*På begge sider av atten*» at denne overgangen er så vanskelig at den kan betegnes som en livskrise (2001, 134).

Den nyeste forskningen innenlands om ettervern (jfr Backe- Hansen mfl 2014) har gjort funn om at på lang sikt går det bedre for barn som har vært under barnevernets omsorg. I denne forskningen er blant annet områdene bolig, utdanning, arbeid, økonomi og nettverk tatt med. Her fremkommer det at som alle andre unge trenger de tid til selvstendighetsprosessen, og at det går bedre etter noen år. I 2005 viste nemlig registerdata at 24 % av dem klarte seg bra på minst tre områder, mens i 2009 fremkom det i dataene at denne prosenten hadde øket til 42 % (Backe-Hansen og Hjort 2014, 66). Med dette bakgrunnsteppet blir det tydelig at mange unge trenger flere år på overgangen fra barneverntiltak til en ny tilværelse i egen bolig før de selv mener at de klarer seg bra.

Patric Lie Andersen (2014, 24) har et sosiologisk blikk på de fire fokusområdene bolig, økonomi, dagtilbud og nettverk når han benevner dem som marginaliseringsfaktorer. Han begrunner det i at dårlig økonomi ofte bunner i lav utdanning som igjen skaper problemer i inngangen til arbeids- og boligmarkedet. Dårlig økonomi kan føre til ytterligere marginalisering ved at de unge ikke har økonomi til å delta i det sosiale liv og aktiviteter på lik linje med andre unge. Han skriver videre at unge med barnevernbakgrunn befinner seg i en

risikosone der forskningslitteratur viser at gruppen er overrepresentert når det gjelder sosiale vansker, tilpasningsvansker og individuelle problemer (Lie Andersen 2014, 48).

Jeg har valgt å ta med Hammer og Hyggens bok «*Ung voksen og utenfor*» (2013) for å få med ny forskning om marginaliserte unge. Bokens bidragsyttere beskriver unges overgang til selvstendighet, en periode som preges av store sosiale overganger med endringer i bosituasjon, fullføring av utdanning og etablering i arbeidslivet. Disse overgangene kan by på utfordringer, og det å falle utenfor kan få store konsekvenser for fremtiden. Det er få jobber i det norske samfunnet til de som mangler utdanning, og uten jobb kan det være vanskelig å frigjøre seg økonomisk og kjøpe bolig (Hammer og Hyggen 2013, 19).

Et av funnene i studien «*Utsatte unge 17-23 år i overgangsfaser*» av Inger Helene Kristiansen og Anna Skårberg, er at unge som har vært under omsorg trenger en mentor som kan hjelpe dem i saker opp mot det offentlige (Kristiansen og Skårberg 2010, 103). De skriver at de unge trenger en los som er uavhengig av etatene for å kunne bistå så nøytralt som mulig. Denne losen bør kjenne til systemet på makronivå og kunne lose de unge i kontakten med barneverntjenesten, NAV, skole eller andre institusjoner på en nøytral måte.

Jeg har valgt å ta med Elisabeth Franssons doktoravhandling «*Tyngende fortid*» som handler om sosialarbeideres implisitte forståelse av fortiden til barn i barneverntiltak, og det kan være viktig å få frem hva denne forforståelsen kan føre til. Hun hevder at det ressurs- og mestringsperspektivet som barnevernbarn møter i de ulike tiltakene, kan skape en konflikt til den implisitte forståelsen miljøarbeidere har om at barnevernbarn har en tyngende fortid. Denne implisitte forståelsen er ofte nedfelt i journaler og rapporter og kan påføre barnevernbarn et negativt syn på seg selv og egen utvikling (Franson 2009).

Franssons kvalitative studie viste også noen ytterpunkter, der det ene var ungdom som husket alt som skjedde i overgangen fra omsorgstiltak til egen tilværelse. Det andre ytterpunktet var de som ikke husket noe særlig fra denne perioden, og heller ikke hadde klart for seg begrep som etterverntiltak (Fransson 2009, 149).

«*Forskningkunnskap om ettervern*» er en fyldig rapport fra redaktørene Bakketeig og Backe-Hansen. En av artiklene er skrevet av Backe-Hansen og Hjort (2008, 38 og 43) og viser til flere forskningsprosjekt om ettervern. Det fremkommer at de unge er mer sårbare i boligmarkedet, de har dobbelt så høy arbeidsledighet som andre unge, og de har ofte et begrenset nettverk. I tillegg er mange av dem uten jobb, har rus- og psykiske problemer, gjeld

de ikke greier å betale og dårlig boevne (Hjort og Backe-Hansen 2008, 33). En annen artikkel fremhever at det er viktig med god relasjon til minst én voksen person i overgangsfasen for å klare seg godt videre i livet. Her fremkommer det at de unge ønsker at barnevernet skal hjelpe dem med å opprette kontakt med ressurspersoner, og en av dem uttrykker behovet slik; «Barnevernet må lime relasjonene på igjen når vi flytter ut til ingenting! Vi rives ut i fra noe, men limes ikke inn i noe annet på vei ut» (Bakketeig og Mathisen 2008, 153). Uttalelsen viser til at kontinuitet i nettverket er betydningsfullt. Bakketeig, Oterholm og Backe-Hansen (2008, 293) skriver at ut fra både norske og internasjonale studier, ser det ut til at unge med barnevernerfaring har bedre fremtidsutsikter med etterverntiltak enn uten. De skriver videre at det ikke kan fastslås at det er ettervernet som gjør bedringen, eller om det skyldes en seleksjon der det er de sterkeste ber om videre tiltak.

For å motivere ungdom til ettervern, er det viktig at saksbehandler i barnevernet har en god dialog med ungdommene der fordeler og ulemper med videre tiltak drøftes, som autonomi og ansvar (Bakketeig mfl 2008, 281). Inger Oterholm har en artikkel i Bakketeig og Backe-Hansens samling der hun utdyper barneverntjenestens arbeid med ettervern sett fra etatens ståsted. Hun påpeker den store kontaktflaten barneverntjenesten har i dette arbeidet (Oterholm 2008, 195), og de unge i barnevernet påvirkes direkte eller indirekte av alle disse kontaktene.

For å få med et nyere utvalg internasjonal forskning om ettervern, skal jeg presentere noen utdrag fra redaktørene Emily Munro og Mike Steins bok (2008) «*Young people's transitions from care to adulthood*». Redaktørene har ved hjelp av 16 forskere samlet forskning om ettervern fra 16 land. Samlingen består av data presentert etter samme mal for å kunne sammenligne de politiske, juridiske og sosiale rammene for ettervern i ulike land. Den viser også til hvordan hvert land utfører ettervern i praksis. Etter hvert lands presentasjon av sitt ettervern, oppsummeres forskningen i nøkkelbeskjeder om hva som bør forbedres eller endres. Samlingen avsluttes med at Mike Stein oppsummerer disse nøkkelbeskjedene fra de 16 bidragsyterne. Denne samlingen gir en verdifull innsikt i ettervernet i 16 land, og den peker på felles utfordringer innen tema ettervern (Munro og Stein 2008, 14). Stein skriver i avslutningskapitlet at det ikke er noen enkle overførbare internasjonale løsninger for disse forskjellene i i ulike lands organiseringer av barnevernet (Stein 2008, 290), og alle disse faktorene påvirker unges situasjon i sitt respektive land. Stabilitet og støttende nettverk er begrep som løftes frem (Stein 2008, 292) som sikkerhet og støtte rundt aspirasjoner om utdanning og karriere. Stein avslutter med at neste skritt må være å forplikte seg til å utvide det internasjonale nettverket, og samarbeide og forske på tvers av landegrensene for å bedre

den vanskelige situasjonen som er beskrevet hos unge som har flyttet ut fra barneverntiltak (Stein 2008, 305).

Broad (1998) har en sosiologisk vinkling på ettervernforskningen. Han hevder at de unges situasjon påvirkes av lover og andre samfunnsbetingelser innenfor barnevernsektoren, og av tilsvarende forhold i storsamfunnet. Det kritiske punktet for den enkelte ungdom definerer Broad til hvorvidt den unge oppnår økonomisk uavhengighet på noenlunde sammenfallende tidspunkt som kravet om selvstendighet inntreffer.

I 1995 gjorde Nina Biehal med flere en grundig studie om ettervern i England som er relevant for denne studiens fokusområder. Studien fra 1995 heter «*Moving on*», og tittelen er betegnende for resultatene, der forskerne avdekket at unge i etterverntiltak hadde mange flyttinger på kort tid. 183 unge i denne målgruppen deltok i studien (Biehal mfl 1995, 9), og halvparten av dem hadde flyttet mellom to og opptil fire eller flere ganger i løpet av halvannet til to år (Biehal mfl 1995, 49). Tre av fire unge med etterverntiltak som ble undersøkt i studien «*Moving on*», hadde bedret sin livssituasjon i løpet av to år. I løpet av denne perioden hadde de fått hjelp med bolig, økonomi og ADL-ferdigheter². De hadde også fått bistand i kontakt med huseier, arbeidsgiver og hjelpeapparatet.

Den første ettervernforskningen jeg tok inn i dette kapitlet, var Storøs «*Å gå over brennende bruer*» fra 2005. Allerede den gang gjorde han funn som viste at mange unge med barnevernerfaringer har psykiske problemer. I mars 2015 kom det en ny forskningsrapport utført på oppdrag fra Bufetat og Helsedirektoratet av forskere ved NTNU Samfunnsforskning AS. Disse forskerne har jobbet fra 2010 til 2015 med å kartlegge den psykiske helsen til unge mellom 12 og 20 år som bor på barneverninstitusjoner. Rapporten slår fast at 76 % av disse ungdommene har en eller flere psykiske lidelser og at de ikke får den hjelpen de trenger og har rett på. Funn viste at kun 38 % av dem hadde fått behandling de siste tre måneder. Ansvar for psykisk helsehjelp er hjemlet i helsevesenets lovverk, men i rapporten hevdes det at det er uklareheter om skillet mellom omsorgsansvar og helseansvar for disse unge, da disse ansvarsområdene er hjemlet i ulike systemer og lovverk. I rapporten står det at de som jobber på barneverninstitusjoner tar seg av miljøterapien og den daglige omsorgen, mens det glipper når det gjelder kartlegging, diagnostisering og samarbeid med helsevesenet.

² ADL er forkortelse for All Day Living og begrepet betyr hverdagsferdigheter, som for eksempel egenomsorg, husholdning og økonomi (Samordning 2006).

3 Teorikapittel

I dette kapitlet har jeg redegjort for de teoretiske perspektivene jeg har valgt for å forstå informantenes svar på erfaringene de har med ettervern i overgangen fra omsorgstiltak til selvstendighet. Hvert perspektiv blir presentert i eget underkapittel, der jeg først har forklart kort hvordan jeg har brukt perspektivet, og deretter beskrevet den spesifikke teoridelen jeg har valgt innenfor hvert perspektiv. Jeg har også tatt med kritikk av de teoretiske perspektivene for å tydeliggjøre at de hver for seg ikke dekker den komplekse virkeligheten de unge har sine erfaringer fra. Teoriene er abstrakte forenklinger av virkeligheten, men de kan bidra til at virkeligheten blir forståelig (Thomassen 2006, 34).

3.1 Et fenomenologisk perspektiv på unges erfaringer med ettervern

Andres erfaringer er ikke enkle å fatte, men ved å velge fenomenologisk tilnærming, kan en vei til forståelse av informantenes erfaringer åpne seg. Jeg har derfor brukt fenomenologi metodisk i analysen. Jeg har også benyttet dette perspektivet som teoretisk bakgrunn i diskusjonen (jfr delkapittel 7.1). Malcolm Payne nevner fenomenologisk sosiologi som en relevant ide til arbeid med menneskelige erfaringer (Payne 2012, 235). Perspektivet retter seg nettopp inn mot menneskets erfaringer slik de fremstår for oss. Fenomenologiens opphav stammer fra Edmund Husserls ide om bevissthet og opplevelse, og han videreutviklet teorien sammen med Martin Heidegger til også å omfatte menneskets livsverden (Kvale og Brinkmann 2012, 45). Fenomenologien søker det subjektive og sanselige slik det fremkommer gjennom menneskers egne erfaringer. Ut fra det falt valget på fenomenologi til å få innsikt i informantenes erfaringer med ettervern i overgangen fra barnevernets omsorg og til en selvstendig tilværelse. Fenomenologi kan brukes som et analytisk verktøy som kan lyssette handlingers forbindelser med tanker og følelser gjennom andres beskrivelser.

Dermot Moran beskriver fenomenologi som en utradisjonell form for filosofering der utgangspunktet er selve fenomenet slik den som ser eller har opplevd det beskriver erfaringen. Fenomenologiens første steg er dermed å holde fast ved selve fenomenet, og forsøke å unngå å tillegge eller fortolke noe før fenomenet er forstått slik det fremstår (Moran 2000, 4; jfr Kvale og Brinkmann 2012: 46). Moran bruker det engelske ordet «experiencer» om den som beskriver et fenomen, et ord som viser til både den som opplever og den som erkjenner fenomenet. Morans begrep «experiencer» innebærer at fenomenet er opplevd, erkjent og via refleksjoner omgjort til språk for å kunne overbringes en mottaker. Slik sett har erfaringer et element av refleksjon i seg.

Merleau-Ponty har knyttet menneskets væren til erfaring ved at kroppen anses både som subjekt og objekt. Det kan forstås ut fra at når vi mennesker reflekterer, reflekterer vi som subjekt, og som subjekt reflekterer vi over oss selv som objekt. I det perspektivet blir kroppen både seende og synlig, og i denne prosessen avleires erfaringer og lager kroppslige spor (Merleau-Ponty 1962). Avleirede erfaringer er det vi har erfart gjentatte ganger, og som har satt spor i oss slik at kroppen erindrer det, som for eksempel taps- eller mestrings erfaringer.

3.2 Erfaringer i et mestringsperspektiv

Unge som har vært under barnevernets omsorg, møter store utfordringer og ofte mye motgang i overgangen til en selvstendig tilværelse. Jeg har valgt å se på de unges erfaringer med ettervern i et mestringsperspektiv for å få frem hva som kan bidra til mestring eller føre til tap i denne fasen. Mestring er en fellesbetegnelse for strategier og handlingsmåter mennesker bruker for å takle situasjoner som oppleves utfordrende eller vanskelige (Frydenberg 2007).

Ut fra Banduras teori (1994) er mestring autentiske mestrings erfaringer, og den viktigste kilden til å ha tro på egen mestring. Forventninger om suksess eller nederlag forklares ut fra tidligere erfaringer med å mestre eller ikke mestre oppgaver. Dersom man har gode mestrings erfaringer, vil det gi positive aspirasjoner i senere situasjoner. Har man derimot erfaringer med å mislykkes, kan det utløse forventninger om å mislykkes i møte med nye utfordringer senere.

En annen kilde til å ha tro på egen mestring, er modellering, der man identifiserer seg med personer som minner om en selv. Dersom disse personene lykkes i det de gjør, vil man tenke at man kan mestre det samme. Dersom disse rollemodellene derimot mislykkes, kan det påvirke til å tenke at da kommer heller ikke en selv til å mestre den oppgaven. Med dette fremhever Bandura at rollemodeller har stor påvirkningskraft, og kan lære bort ferdigheter og strategier for å mestre samfunnets krav og forventninger. Den tredje kilden som kan få frem troen på egen mestring er andres overbevisning om at man har de ferdighetene som trengs for å mestre en situasjon. Det kaller Bandura for sosial overtalelse, og det kan gi både selvtillit og lyst til å gjøre en ekstra innsats. Her er det svært viktig å huske på at den som skal motivere er realistisk, og ikke motiverer til oppgaver som kan føre til nederlag (jfr Bandura 1994).

Får man derimot stadig høre at man mangler ferdigheter og erfarer ikke å mestre ting, så kan det føre til at man gir opp uten å prøve. Banduras teori er at den forventningen en person har til hvordan man mestrer utfordringer, bunnar i tidligere lagrede erfaringer. Bandura bruker her

begrepet self-efficacy, som betyr aspirasjoner, altså forventninger til egen mestring ut fra hva man selv tror man kan greie. Han skriver at hvordan en person oppfatter og har tro på sine ferdigheter til å mestre noe, påvirker hvordan personen tenker, føler, motiveres og handler (Bandura 1986, 25). At individ påvirkes av lagrede erfaringer og av nærhet til andre, kan gjenkjennes i nyere tilknytningsteori. Tilknytningsteori bygger på spedbarnsforskning med funn om at barn lagrer samspillserfaringer med omsorgspersoner. Disse erfaringene blir barnets utgangspunkt for tilknytning til andre senere, og nye møter gir nye erfaringer.

Dette fremhever Berit Grøstad (1999, 121) i «*Ungdomstiden som mestringsperspektiv*». Hun hevder at det er helt avgjørende for mestringssevne og god selvfølelse at mennesker har utviklet trygg tilknytning til nære personer. Hun refererer til John Bowlby som forklarer begrepet tilknytning som de sterke og affektive båndene som dannes i samspillet mellom barn og omsorgspersoner fra fødselen av. I løpet av de tre første leveårene utvikler barnet en mental arbeidsmodell ut fra sine samspillserfaringer med sine omsorgspersoner. Barn som opplever at omsorgspersoner er forutsigbare og tilstede, utvikler trygg tilknytning. Barn som derimot opplever uforutsigbarhet og avvisninger, utvikler utrygg tilknytning. Ved adskillelse fra omsorgspersoner, reagerer barn først med gråt som protest, deretter med fortvilelse og sorg. Dersom adskillelsen vedvarer, oppstår det en permanent frakobling der barnet viser likegyldighet overfor kjærlig omsorg (Smith 2006, 139). Smith hevder videre at mange forhold kan bli påvirket av den tidlige tilknytningen og følge barnet videre. Han tar eksempler i utvikling av egenskaper som å uttrykke hengivenhet, søke trøst ved behov, initiere aktiviteter og sette seg mål. Barnets tilknytningserfaringer lagres som en indre arbeidsmodell som aktiveres i senere møter med andre. John Bowlby understreker riktignok at våre indre arbeidsmodeller ikke er statiske, men påvirkes av nye relasjoner. Mestringsperspektivet fremhever nettopp at det fins positive endringspotensialer i nye møter (Grøstad 1999, 122).

I min studie kan mestring, tilknytning og trygghet bidra med forståelse av unges erfaringer i overgangen fra barnevernets omsorg og til en selvstendig tilværelse. Overganger kan være uforutsigbare og medføre brudd i tilknytningen til omsorgspersoner (jfr Storø 2001, 55). Berit Grøholt (1999, 120) hevder at ungdoms sårbarhet for å tåle ulike hendelser i livet, ligger i deres tilknytning til nære personer. Hun skriver videre at mulighet for å knytte trygge bånd til nære mennesker gjør oss i stand til å tåle uforutsigbarhet og påkjenninger i livet.

Hilchen Sommerschild har utviklet en modell for mestring der begrepene tilhørighet og kompetanse anses som vilkår. Hun skriver at de to komponentene styrker en persons

forutsetninger for å mestre, men man må inneha begge komponentene, for de utfyller ikke hverandre. I tilhørighet vektlegger hun at personen har minst en fortrolig, opplever forutsigbarhet, fellesskap i verdier og sosial støtte. I kompetanse legger hun det å være til nytte, få og ta ansvar og møte og mestre motgang. Å ha dette på plass i livet, betyr mye for en persons egenverd, og med egenverd følger motstandskraft (Sommerschild 1999, 58), også kalt resiliens. Begrepet resiliens er ut fra det et interaktivt og systemisk fenomen, fordi det skjer i samspillet mellom en persons indre styrke og en eller flere personers ytre bistand. Resiliens handler om å mestre på tross av erfaringer og opplevelser av motgang og vanskeligheter, der det har vært stor risiko for å mislykkes. Det er viktig å ha med det prosessuelle perspektivet i at resiliens skjer i samspill med miljø og person, og at det ikke er en egenskap ved personen (Borge 2003, 14). Øyvind Kvello (2010) påpeker det samme, og legger til at siden risiko- og beskyttelsesfaktorer ikke er knyttet til individet, må det forstås ut fra miljøet rundt i lys av systemteori der påvirkning skjer kontinuerlig.

3.3 Erfaringers forbindelseslinjer forstått i et system- og nettverksperspektiv

System- og nettverks-teorier kan i dette forskningsprosjektet bidra til en forståelse av hvordan de unges erfaringer kan være påvirket både fra samfunnsinstitusjoner, som barneverntjenesten og NAV, og fra enkeltindivider som venner, familiemedlemmer og miljøarbeidere.

System- og nettverksteorier forklarer den menneskelige verden som et spindelvev av relasjoner på individ- og systemnivå. Trådene i spindelvevet illustrerer at vi er forbundet med verden utenfor oss selv, og at vi både påvirker og påvirkes gjensidig gjennom dette systemet. Jeg har valgt å ta utgangspunkt i Bronfenbrennes økologiske utviklingsmodell for å forstå mine informanters svar på påvirkninger og samspill med de som de hadde kontakt med og som hjalp dem i overgangen fra fosterhjem til selvstendighet i egen bolig. Den økologiske utviklingsmodellen har hovedfokus på mennesker og miljø i samspill med hverandre (Bronfenbrenner 1985, 37). Bengt- Erik Andersson samarbeidet med Bronfenbrenner i mange år, og han hevder at kollegaen var opptatt av hvordan individet selv erfarer situasjonen i sitt miljø. Andersson påpeker at Bronfenbrenner hadde en fenomenologisk synsvinkel og ofte refererte til følgende teorem fra 1928 av W. I. Thomas: «*Hvis mennesker definerer situasjoner som virkelige, så blir de virkelige i sine konsekvenser*» (Andersson 1985, 18; Bø 1985, 259).

Bronfenbrenners økologiske utviklingsmodell består av et nettverk på fem nivåer (Gulbrandsen 2006; Bronfenbrenner 1994; Evenshaug og Hallen 1993, 194), og jeg har brukt

samtligte nivåer aktivt i denne studien. Det første nivået er menneskets nærmiljø som betegnes som mikrosystemet, der familie, venner og bekjente medregnes. I Bronfenbrenners modell anses aktiviteter, relasjoner og roller som byggesteinene i mikromiljøet. Aktiviteter er det deltakerne gjør, mens relasjoner er forholdet som utvikles mellom deltakerne når de er i kontakt. Bronfenbrenners begrep dyade betegner den minste enheten en relasjon kan bestå av, og det er to personer. Personer inntar aktivt sosiale roller ut fra egne og andres forventninger til seg selv og sin posisjon (Gulbrandsen 2006, 54).

Nivået meso er forbindelseslinjene mellom to eller flere mikrosystemer som en person er deltaker i. I denne studien kan det for eksempel være informantens kontakt med både miljøarbeider og saksbehandler i barnevernet. Modellen fanger også opp eksonivåer der personen selv sjelden eller aldri deltar, men påvirkes av andre som deltar og fatter beslutninger der. Et eksempel i mine informanternes situasjon kan være miljøarbeiderens arbeidsavtale med barnevernet. La oss si at miljøarbeiderens tidsramme er for knapp til å utføre ettervern på en god nok måte, og at det medfører at ungdommen blir skadelidende.

Makrosystemet er det overordnede samfunnsnivået som vi indirekte påvirkes av gjennom blant annet bestemmelser angående politikk, lovgivning, økonomi, normer og verdier (Evenshaug og Hallen 1993, 194). Bestemmelser på makronivå som omhandler ettervern og klienter, er beskrevet i kapittel fire om rettskilder. Systemtenkere er opptatt av å forstå kompleksiteten i den menneskelige verden ved å se på helheten og relasjonene, og på den måten få en bedret forståelse av enkeltindividet (Rutter og Shipp, 2009). Jeg har valgt dette perspektivet med utgangspunkt i at unge med barnevernerfaringer påvirkes både på mikro-, meso-, ekso- og makronivå som alle andre, men de har i tillegg et mangfold av direkte og indirekte forbindelseslinjer til mange ulike institusjoner i hjelpeapparatet.

Individorienterte teoretikene kritiserte Bronfenbrenners utviklingsøkologiske modell da den kom i 1979 for å være holistisk og ikke fanget opp individets psykologiske utvikling. Bronfenbrenner utviklet modellen nettopp som et motstykke til de psykologiske modellutviklerne som han mente fokuserte på egenskaper hos individet løsrevet fra kontekst (Andersson 1985, 19). Som en følge av disse diskusjonene, reviderte Bronfenbrenner sin modell ved å integrerte allmenne og moderne utviklingstendenser i den. Han påpekte at den kontinuerlige psykologiske utviklingen foregår som en prosess der individ og miljø tilpasses hverandre som følge av gjensidige påvirkninger (Bronfenbrenner 1979, 21). I en av artiklene kaller Bronfenbrenner (1985, 37) disse vekselvirkende prosessene mellom individ og miljø

for en nøkkelfaktor til forståelse av menneskelig utvikling. I den nye modellen løfter han frem individet med forståelsen av at det er sosialt orientert, aktivt og meningssøkende fra fødselen av. Den forståelsen av individet er blant annet basert på John Bowlbys teorier om tilknytning og trygghet (jfr Gulbrandsen 2006, 66). Bronfenbrenner skriver at det viktigste for vellykket oppvekst er at noen nære virkelig bryr seg, og er der for de unge. Angående dette fikk han et spørsmål fra Senatet i USA om hva hans 40-årige forskning hadde avslørt om vellykket utvikling hos ungdom. Svaret hans, som ble en setning som senere er gjentatt mange ganger, og som Storø (2006) nevner i en artikkel, var som følger: «*Somebody's got to be crazy about that kid*» (jfr Bronfenbrenner 2006). Setningen kan forstås som en kortversjon av Bandura som vektlegger viktigheten av sosial overtalelse, modelløring og nære personers motivering for å utvikle selvværd og troen på seg selv og fremtiden (Jfr Bandura 1994).

Denne studien har fokus på tidsaspektet overgangen fra å være under omsorg og til en selvstendig tilværelse. Overganger kan føre med seg nye muligheter, men også utløse kriser (Storø 2001, 130). Bronfenbrenner tiller modellen et tredelt tidssystem med én tidslinje for personlige data, én for historiske data og den tredje for generasjonslinjen (Gulbrandsen 2006, 64; Bronfenbrenner 1985). Bronfenbrenners tidslinje vil i denne studien kunne bidra til forståelse av hvordan tidsaspektet kan innvirke på unge i ettervernet. Backe-Hansens (2014, 11) funn viser at unge med barnevernerfaringer greier seg bedre etter fire års selvstendighet enn etter det første året.

En kritikk av nettverksteorier er at vår vestlige moderne verden ikke alltid er slik at nettverkene hjelper oss til å holde sammen, dele og forstå sammenhengene, men at man faktisk kan føle seg svært alene og adskilt fra verden forøvrig. En som tar høyde for dette, er sosiologen Zygmunt Bauman i sin bok «*Liquid Modernity*» (2000), en bok om postmodernismen der Bauman hevder at individets drøm om frihet og selvstendighet kan skyve ideen om samhold til side. Han skriver videre at nåtidens borgere har frihet øverst på verdilisten sin, men når de oppnår frihet, ønsker de å unnsnippe vanskelige valg, avgjørelser og forpliktelser som friheten medfører. Forpliktelsene tillegger borgerne alt ansvar selv, og muligheten til kollektiv deling av ansvar svekkes. Selv om individene har frihet øverst på verdilisten sin, er de også engstelige for frihet (Bauman 2000, 18). Unge som har vært under omsorg, kan i dagens samfunn oppleve frihet og selvstendighet vanskeligere enn andre grupper fordi tryggheten kan virke uoppnåelig for sårbare unge fra barnevernet. Dessuten kan frigjøring virke mer skremmende for dem enn andre unge, fordi erfaringer kan ha lært dem at støtten de har fra omsorgspersoner er midlertidig.

Når hver og en tenker på seg selv og sitt eget beste, erfarer vi gjennom fellesskapet og de andre hvordan vi best kan overleve selv, og at livet er fullt av risikoer som hvert individ kontinuerlig blir konfrontert med og må kjempe mot alene (Bauman 2000, 30). I modernismen ble man født inn i en klasse og fant sin plass der, mens i postmoderne tid ses individualisering på som en kontinuerlig søken etter å finne sin egen plass i samfunnet. Mestrer man ikke jobb, venner og det sosiale livet, vil det individualistiske samfunnet anse det som din egen skyld (Bauman 2000, 34). Forventninger fra nettverk og samfunn om å lykkes med utdanning og jobb, kan kjennes som et press de ikke har mulighet til å innfri.

Det fellesskapet som system- og nettverksteoriene bygger på kan komme i bakgrunnen for individualiseringen som er på full fart inn i den norske velferdsstaten. En reformbølge startet på 1980-tallet innen offentlig sektor med et grunnprinsipp om markedsorientering kalt New Public Management. Dette er en styringsmodell fra næringslivet der et av målene er brukervedvirkning. I sosial sektor betyr det vektlegging på at brukere skal få makt og innflytelse og delta i avgjørelser som gjelder dem selv, og at flest mulige beslutninger bør tas av det enkelte individ (Engebretsen og Heggen 2012, 17; Songstad og Rose 2005, 25, 30).

Brukermedvirkning vektlegges også i barnevernet, og nye metoder er tatt i bruk for å gi myndighet til brukerne (Shelderup, Omre og Marthinsen 2005, 36). Dette er gode og viktige verdier, men i sosial sektor kan det for enkelte ressursvake grupper kjennes som at styrken i nettverkene svekkes, og at ansvaret for egen skjebne individualiseres. For svake grupper kan det være tunge erfaringer å bære alene. Brukermedvirkningsbegrepet må brukes med respekt og forståelse for enkeltindivid i vanskelige situasjoner og deres behov for direkte hjelp og inngrep fra fellesskapet (Engebretsen 2012, 17).

Maktbegrepet i denne studien er koblet til brukervedvirkning og hvordan makt fremtrer i relasjonene mellom hjelpere i ettervernet og de unge myndige, som her er informantene. Jeg har tatt utgangspunkt i definisjonen til Michel Foucault om at makt fins overalt og i alle relasjoner. Makt fins selv om den ikke fremtrer åpenlyst. Makten opphører ikke, men kan fremtre på ulike måter. Et eksempel kan være at hjelpere motiverer med klapp på skuldren og oppmuntring til hva som bør utføres. Et annet eksempel kan være at sårbare og svake grupper blir svakere ved at hjelpere utfører sosialt arbeid på en måte som får klienter til å kjenne seg umyndiggjorte (jfr Engebretsen og Heggen 2012, 18).

4 Rettskilder

Barnevernets ettervern er hjemlet i barnevernloven, og jeg har i dette kapitlet presentert relevante deler av denne loven og andre lovverk som omhandler dette temaet. Jeg har trukket ut de mest brukte paragrafene og nedtegnelsene i lovverk, rundskriv og politiske føringer som omhandler ettervern for å bruke det til analyse og drøfting av datamaterialet.

4.1 Barnevernloven (bvl)

Gruppen jeg har skrevet om, er de som barnevernet har hatt den daglige omsorgen for, og som har flyttet ut fra omsorgstiltak rundt myndighetsalder. Barneverntjenesten har hatt lovfestet ansvar for å følge disse barnas utvikling i fosterhjemmet (jfr bvls § 4-16, Syse 2014, 253). Informantene i denne studien har frivillig samtykket til ettervern hjemlet i bvl § 1-3. I denne paragrafen står det at barneverntjenesten kan videreføre eller opprette nye tiltak etter 18 år, og det kan bety at de unge ikke har en ubetinget rett til videre tiltak. Paragrafen ble endret i 2009, og endringen påla barneverntjenesten et større ansvar for ettervern enn tidligere.

Lovendringen slår fast at barneverntjenesten skal begrunne faglig både avslag og oppsigelse av etterverntiltak (Syse 2014, 247). Hensynet til den enkelte unges behov skal begrunnes ut fra barnets beste som er beskrevet i bvls § 4-1 (Syse 2014, 250), og stabil, kontuitiv og god voksenkontakt skal vektlegges. Dette er hensyn skal være utslagsgivende, og setter den unges behov over etatens økonomi. Det skal skrives vedtak, noe som gir den unge klagerett etter bvls § 6-5 (Syse 2011, 298). Lovendringen gjelder kun inngangen til og utgangen fra etterverntiltaket, og ikke innholdet i selve tiltaket (jfr bvls § 4-15, Syse 2014, 252). Bvls § 4-15 oppfordrer til brukermedvirkning ved at barneverntjenesten i god tid før myndighetsdagen skal samarbeide med den unge om eventuelle etterverntiltak. Likevel kan tiltak videreføres eller andre tiltak i loven iverksettes (jfr bvl § 1-3), og etter bvl § 9-4 er Bufetat økonomisk ansvarlig for tiltak frem til 20 år. Når de unge har fylt 20 år er det den kommunale barneverntjenesten som er økonomisk ansvarlig for tiltak.

4.2 Sosialtjenesteloven

Sosialtjenesteloven (stl) gjelder for alle som oppholder seg i Norge, og unge som har flyttet ut fra barneverntiltakene etter fylte 18 år, kan søke økonomisk sosialhjelp fra NAV dersom de ikke har andre mulighet til å skaffe penger til husleie og livsopphold. Dette er hjemlet i stl §18. De som ikke greier å skaffe seg fast bolig selv, kan få kommunal hjelp til dette hjemlet i

stl § 15. Står noen uten bolig, er NAV forpliktet til å skaffe et midlertidig sted å bo, jfr stl § 27 (Syse 2011, 943).

4.3 NAV-loven

Arbeidsledige som henvender seg til NAV, har rett til å få veiledning og en skriftlig vurdering av muligheten for å komme i arbeid. Dersom de har behov for hjelp til å komme i arbeid, har de rett på tiltak, og en aktivitetsplan skal utarbeides sammen med bruker (NAV-loven § 14a).

4.3 Rundskriv og politiske føringer

Et aktuelt rundskriv som omhandler ettervern, er Q-13/2011. Her gis det blant annet føringer for hvordan barneverntjenesten skal bruke bvls § 1-3 etter endringen av denne loven i 2009 (BLD 2011). En av føringene er å evaluere og endre etterverntiltaket etter den unges utvikling og behov. Det overordnede målet med tiltak etter 18 år er at de unge på sikt skal mestre samfunnets forventninger om selvstendighet på områdene bolig, dagtilbud, økonomi og nettverk (jfr BLD 2011, 3).

I et høringsnotat fra regjeringen vektlegges viktigheten av å få tilrettelagt et forutsigbart og målrettet ettervern for at flest mulig oppnår en selvstendig voksen tilværelse som verdige samfunnsborgere. Med god hjelp i denne overgangen kan mange unngå vonde opplevelser og lidelser, og i tillegg spare samfunnet for store ressurser (Regjeringen 2014).

5 Metode

Begrepet metode defineres kort og enkelt av Kvale og Brinkmann (2012, 199) som veien til målet. I dette kapitlet har jeg beskrevet og begrunnet hvilke veier jeg har benyttet for å nå målet mitt om å finne ut mer om unges erfaringer med ettervern.

I forskningsoppdraget fra Bufetat ble jeg bedt om å intervju ungdommer om ettervern. Intervjuer legger noen føringer for metodevalg, og dybdeintervjuer plasseres i forskningen innenfor kvalitative metoder, der språket benyttes som forskningsverktøy. Forskningsdesign og hvordan jeg har gått frem i de ulike forskningsstadiene er avgjørende for produksjon av datamaterialet (Kvale og Brinkmann 2012, 99, 226).

5.1 Kvalitative metoder

Jeg valgte kvalitative metoder for å undersøke de unges erfaringer med ettervern ut fra deres egne beskrivelser. Det gir rom for tykke individuelle beskrivelser og forklaringer (Geertz 1973), og målet mitt var å få frem kompleksiteten i de unges erfaringer i overgangen til selvstendighet. Metodene er fleksible og åpner for ulike tilnærminger der man kan kombinere intervjuer og fortolkninger av tekster. I denne oppgaven har jeg foretatt kvalitative intervjuer av fem ungdommer, og intervjuene er samskapt mellom meg som forsker og ungdommene som informanter (jfr Kopola og Suzuki 1999).

Kvalitative forskningsmetoder består av teorier om forståelse og språkfortolkning, noe som verken kan måles, veies eller analyseres objektivt ut fra det observerte. Fortolkning og forståelse kalles i vitenskapen for hermeneutikk, og det subjektive er i dette perspektivet en medspillende faktor som man åpent tilkjennegir så langt man er den bevisst (Solem, Tilden og Thuen 2008). I kvantitative forskningsmetoder derimot, er målet at all kunnskap skal være en objektiv sannhet. Kvantitative metoder består ofte av store spørreundersøkelser med hundrevis av informanter der målet er å kunne tallfeste eller måle seg frem til en sannhet som kan generaliseres (Ringdal 2012, kap 8; Johannessen, Tufte og Kristoffersen 2010, kap 23). Det positivistiske grunnsynet på kvalitativ forskning, er at det som formidles gjennom språk, er subjektivt og umålbart, men kan under tvil verifiseres gjennom sansedata. Slik kan det systematisk og metodisk bygges opp en holdbar begrunnelse ved hjelp av språket (Brinkmann og Kvale 2009; Thomassen 2006, 145). I kvalitative metoder forsøker forskeren å være bevisst sin subjektivitet og egne fordommer, og kan bruke fordommene kreativt for å komme dypere ned i datamaterialet. Gjennom dybdeintervjuer er det mulig å få tak i den kompleksiteten av sammenhenger og variabler som hvert individ forklarer sin situasjon ut fra.

I intervjusituasjonene med ungdommene kan min kjennskap til temaet ettervern åpne for relevante tillegsspørsmål etter først å ha forsikret meg best mulig om at jeg har oppfattet og forstått det de uttrykker. Det er viktig å være åpen for at informantenes svar kan virke ukjente for meg og endre min forståelse og føre til ny innsikt (jfr Gadamer 1999, 131). På den måten anser jeg kvalitative forskningsmetoder som godt egnet til å vinne ny kunnskap i sosialfagene. Metoden gir rom for utforsking av hvert individs egen historie, erfaring og kontekst.

Hermeneutikken er grunnlaget for kvalitative metoder, som jeg har brukt i denne studien. Innen hermeneutikken regnes Gadamer som en av de viktigste teoretikerne (Krogh 1996, 227). Gadamer så på hermeneutikk som en forståelselære, og ikke som en metode. Han mente at hermeneutikk ikke er en metode fordi den innbefatter mye mer og ligger dypere enn metodene i vitenskapen. Vi trenger hermeneutikken til å forstå de ulike vitenskapsmetodene ved at metodene må læres gjennom språk, forståelse og forforståelse, skriver Gadamer. Gadamer var opptatt av at forforståelsen vår er viktig, for dersom vi sto uten den, kunne vi ikke forstått noen ting, heller ikke hvordan vi skulle bruke språket. Med dette ønsket han å rehabilitere begrepet forforståelse eller fordom, til noe positivt i betydningen «det jeg vet fra før og kan forstå og bruke til bedømming av ny kunnskap» (Bergstrøm og Boreus 2012, 31; Gadamer 1999, 133, 140). I kvalitative metoder er nettopp evnen til å oppfatte, bedømme og forstå datamaterialet det viktige.

5.2 Temaer knyttet til datamaterialet

I dette delkapitlet har jeg beskrevet prosessen fra intervjuforberedelser til presentasjon av funnene i det kvalitative datamaterialet.

5.2.1 Informantene

Informantene er utvalgt av Bufetats fosterhjemsavdeling som også har bestilt forskningsoppdraget. Jeg var i starten betenkt rundt risikoen for om dette kunne føre til at utvalget av informanter kunne være skjevt, ved at det strategisk kunne være valgt ut unge som det hadde gått bra med. Jeg resonerte meg frem til at med åpenhet rundt denne problemstillingen, blir det forskningsetiske ivaretatt. Jeg fikk først tildelt seks ungdommer, men i løpet av prosessen trakk to av dem seg. Til kvalitative forskningsintervjuer er det anbefalt å ha minst fem informanter, og Bufetat ordnet raskt en ny informant. De fem ungdommene var i alderen 20-24 år da de ble intervjuet. To av dem hadde flyttet ut av fosterhjemmet da de var 17,5 år, de andre da de var 18, 19 og 20 år. Utvalget besto av fire

gutter og en jente, noe som ga en skjev kjønnsfordeling i utvalget. Mitt forskningsprosjekt har imidlertid ikke kjønn som en variabel, og jeg har valgt å benevne alle i hankjønnsform.

Jeg fikk navn og telefonnummer til alle informantene fra Bufetat, og tok kontakt med hver enkelt av dem umiddelbart etterpå for å presentere meg og forskningsprosjektet og avtalte samtidig møtested og intervju-tidspunkt. I tabellen nedenfor er informantene skilt fra hverandre med nummer for å anonymisere dem. Deres alder ved utflytting og på intervju-tidspunktet er lagt inn, samt varigheten av etterverntiltaket slik at leseren får en god oversikt over utvalget.

Tabell 1 Oversikt over informantene

Informant	Ungdom 1	Ungdom 2	Ungdom 3	Ungdom 4	Ungdom 5
Alder ved utflytting	18	19	20	17,5	17,5
Alder ved intervju	24	20	23	24	22
Antall måneder i ettervernet	2	2	18	6	54

5.2.2 Intervjuguiden

For å holde fokus gjennom intervjuprosessen har jeg benyttet en intervjuguide som består av spørsmål (Kvale og Brinkmann 2012, 143). Den vedlagte intervjuguiden om ettervern (jfr vedlegg 10.4) er konstruert ut fra de fire fokusområdene jeg har valgt å holde meg innenfor; nemlig bolig, dagtilbud, økonomi og nettverk. Jeg formulerte syv åpne hovedspørsmål fordelt på disse fire områdene. Underspørsmålene til hver kategori er laget i tilfelle informantene svarte kort eller for generelt. I kvalitative intervjuer er det nemlig det spesielle, og ikke det generelle man ønsker å få frem. Tilleggsspørsmål kan hjelpe informantene til å holde seg til temaet som hovedspørsmålet tar opp. En slik oppbygging av en intervjuguide, med hovedtemaer og underspørsmål, kalles semistrukturert intervju, og det er opp til forskeren å vurdere behovet for tilleggsspørsmål (Kvale og Brinkmann 2012, 143).

Intervjuguiden er oppbygd for å finne svar på forskningsoppdraget og problemstillingen. Rus og kriminalitet er faktorer som Bufetat ikke etterspurte, og temaene er heller ikke trukket inn i

intervjuguiden. Likevel var jeg forberedt på å være åpen for disse eller andre temaer dersom ungdommene kom innom slike temaer selv. Min erfaring med ettervern er at rusmisbruk og kriminalitet krever hjelp fra andre instanser enn barnevern, som rus- eller kriminalomsorg. Det kan være vanskelig å oppnå selvstendighet i mine valgte faktorer bolig, dagtilbud, økonomi og et støttende nettverk, dersom de har problemer med rus eller kriminalitet. Dette er således aktuelt for min problemstilling, men jeg har valgt ikke å fokusere på disse temaene for å avgrense studien.

5.2.3 Intervjuprosessen

Da jeg møtte informantene på avtalt sted, småpratet vi litt før vi ble enige om å starte intervjuet og sette på lydopptaker. I intervjusituasjonen brukte jeg en vanlig språkform, men spurte dem innimellom hva de mente med de ulike begrepene for å unngå misforståelser. Motsetningsforhold kan forstås som beskrivelser av den kompleksiteten deres verden består av (Kvale og Brinkmann 2012, 47). Ludwig Wittgenstein har en teori om at samtaler er et språkspill, og at deltakerne må bli enige om regler for språkbruk og hva hvert enkelt ord betyr for å forstå hverandre (Garsjø 1997). Her påpeker Wittgenstein at den objektive og tekniske delen av språket kan skilles ut og defineres. Når det er gjort gir språket mening, og kan fortolkes og forstås av dem som er med i språkspillet. Med bakgrunn i denne kunnskapen brukte jeg en vanlig språkform, men spurte informantene innimellom om hva de mente med ulike begreper for å unngå misforståelser. Det er viktig å unngå å begrense begrepene med låste definisjoner, men heller la dem heller være åpne.

På forhånd var jeg klar over at hvor mye de kom til å utdype hvert spørsmål, kan avhenge av hva de ønsket å fortelle, og av hvilke oppfølgingsspørsmål som ble stilt. Jeg var bestemt på å følge deres fokus og la dem bestemme hva de mente var viktig å få frem på hvert spørsmål. De fikk svare uavbrutt på hvert hovedspørsmål i intervjuguiden, og tillegsspørsmål ble kun stilt dersom det var behov for grundigere beskrivelser innenfor hovedspørsmålet. Jeg lyttet aktivt med min kommunikasjonskunnskap fra barnevernlinjen og egen praksis, der taushet og bruk av lydene «mm..» eller «hmm..» brukes metodisk (Øvreeide 2002).

Det var også viktig å være bevisst på at hvor mye informantene ville fortelle kunne være avhengig av deres relasjon og tillit til meg, og hvordan intervjusituasjonen ble tilrettelagt for hver enkelt. Tilretteleggingen ble grundig planlagt på forhånd og reflektert over i etterkant av hvert intervju for å lære til neste intervju. Jeg snakket med hver enkelt ungdom på forhånd om hvor de ønsket at intervjuet skulle foretas. Det resulterte i at det ble ulike løsninger for de

ulike informantene. Til det første intervjuet var spenningen stor på om mengden spørsmål var passe, eller om det kom til å ta for lang tid. Jeg hadde satt av cirka fem minutter til hvert av de syv hovedspørsmålene i intervjuguiden, og det viste seg å fungere bra å bruke en drøy halvtime per intervju.

5.2.4 Forskningsetikk

Siden oppdraget var å intervju fem unge om en overgang i livet deres som beskrives som svært sårbar, måtte jeg være bevisst på mitt etiske ansvar. Som forsker er det viktig å informere om at de når som helst kan trekke seg fra prosjektet eller velge ikke å svare på alle spørsmål. De fikk informasjon om taushetsplikt og om anonymisering av navn og geografisk tilhørighet for å unngå at de kan gjenkjennes av leser. Jeg har brukt nummer på ungdommene i tre tabeller, men har bevisst unnlatt å bruke disse numrene ellers i studien for å hindre at det som ble fortalt i intervjusituasjonen kan kobles til respektiv informant. Dessuten bestrebet jeg meg på å gjengi det de fortalte på en respektfull og anonym måte. Mitt etiske ansvar innebar å unngå en intimitet som kunne føre til at de åpnet seg og fortalte så mye at det kunne føre til belastning eller skade for dem. Det er viktig å ha respekt for deres selvbestemmelsesrett og privatliv (Johannesen, Tufte og Christoffersen 2010, 91). Alle informantene fikk informasjon om dette på forhånd både muntlig og skriftlig (jfr vedlegg 10.2).

Både i analysen og i presentasjon av funnene, måtte jeg tenke gjennom hvordan deres talespråk kunne gjengis skriftlig på en respektabel og sammenhengende måte (Kvale og Brinkmann 2012, 90). Jeg må respektere og ta imot det de unge forteller, og huske at min rolle som forsker er å lytte, og ikke bryte inn og irettesette (Torbjørnsrud 2008). Jeg utførte transkripsjonene ut fra opptakene og lagret med et anonymt nummer for hvert intervju. Samme dag som opptaket ble tatt, ble de overført til PC med hemmelig kode. Lydfilene på opptakeren ble slettet umiddelbart etterpå for å unngå at de kunne komme på avveie, slik Kvale og Brinkmann (2012, 195) anbefaler.

Jeg vurderte som nevnt om Bufetats utvalg av informanter var en representativ gruppe for unge som har fått ettervern. Hva om Bufetat hadde et implisitt ønske om å vise at statens fosterhjem er bedre enn de kommunale? Dette er et kontroversielt tema i fagfeltet (jfr Songstad mfl 2011, 167), og jeg tenkte at det var etisk riktig å ta opp problemstillingen. Konklusjonen ble at etikken ivaretas gjennom åpenhet om dette.

5.3 Transkribering av intervjuopptakene

Kort tid etter intervjuene transkriberte jeg alle fem opptakene ordrett for å huske mest mulig av stemningen i interaksjonene. Å gå fra muntlig språk til skriftspråk medfører at man mister mimikk, stemmeleie, kroppsspråk og andre nonverbale uttrykksmåter (Kvale og Brinkmann 2012). Etter transkribering er gjerne det tekniske og objektive i språket intakt, mens mye av subjektiviteten som de unge har uttrykt gjennom kroppsspråk, ulike stemmeleier, pausetaking og synlige affekter kan gå tapt. På forhånd var jeg bevisst at språket kan forstås inndelt i en objektiv og en subjektiv del (Thomassen 2006; Gadamer 1999; jfr Krog 1996), og jeg kunne ta forholdsregler for å få med meg begge dimensjoner. Jeg var nøye med å transkribere kort tid etter intervjuene for å ha de subjektive uttrykksmåtene friskt i minne. Etter første transkribering, hørte jeg på intervjuene om igjen og rettet transkriberingen dersom notatene mine avvek fra opptaket. På den måten ble det sikret at intervjuet ble nedfelt nøyaktig slik det ble tatt opp. Jeg har løftet frem mange av de transkriberte setningene til analysen, da bruk av sitater kan styrke troverdigheten (jfr Kvale og Brinkmann 2012, 194, 196 og 250), og vurdert om skriftspråket representerer det muntlige språket på en god nok måte. Underveis i intervjuene noterte jeg mine tolkninger av subjektive og nonverbale uttrykksmåter, som for eksempel mimikk, for å benytte det i til analysearbeidet.

5.4 Om analyse

Jeg forberedte analysen i god tid før intervjustart ved å tenke nøye gjennom den semistrukturerte intervjuguiden. Som forventet fungerte intervjuguiden nærmest som en sorteringsmaskin for de valgte temaene; bolig, dagtilbud, økonomi og nettverk. For å få bedre oversikt over datamaterialet og muligheten til finsortering, valgte jeg å bruke innholdsanalyse. Ved bruk av innholdsanalyse konsentrerer forskeren seg om det eksplisitte, og trekker ut relevante tekstbiter som kan være interessante for å finne svar på problemstillingen (Bergstrøm og Boreus 2012, 51). Med innholdsanalyse tok jeg det første steget til å få tak i de unges erfaringer uten å fortolke eller tillegge noe. Dette er en fenomenologisk tilnærming som kan forstås som en utradisjonell form for filosofering slik den som ser eller har opplevd det beskriver erfaringen. Fenomenologiens første steg er dermed å holde fast ved selve fenomenet, og forsøke å unngå å tillegge eller fortolke noe før fenomenet er forstått slik det fremstår (Moran 2000, 4).

Fenomenologisk perspektiv egner seg således godt i kvalitativ forskning når det er informantenes egne erfaringer og deres beskrivelser av sin livsverden som skal frem (Kvale

og Brinkmann 2012, 45). I fenomenologisk tilnærming utforskes og beskrives informantenes erfaringer og forståelser av fenomenene de tar opp. Jeg brukte dette til å gripe deres erfaringsverden, for fenomenologi åpner for det flertydige. Ved fortolkningen var det særdeles viktig å se informantens erfaringer i lys av den konteksten den var erfart i.

I mitt forskningsprosjekt var det nettopp informantenes beskrivelser av egne erfaringer med ettervern som skulle frem. Kvale og Brinkmann tar opp temaet bevisst naivitet hos forskeren som et av aspektene ved denne typen intervjuer. Det gjelder å vise åpenhet overfor nye og uventede fenomener, og unngå å være forutinntatt (Kvale og Brinkmann 2012, 47). Det er i følge Kvale og Brinkmann (2012, 48) viktig at forskeren er bevisst sin rolle og påvirkning med tanke på at intervjuet foregår i en interaksjon. Gjennom ti år med ettervern hadde jeg god kjennskap til mange andre ungdommers opplevelser med ettervern. I analysearbeidet var jeg bevisst på at min fortolkningsramme kunne være farget av mine tidligere erfaringer. Det er avgjørende at jeg som forsker var bevisst egne fordommer, og forsøkte å ta imot informantenes erfaringer med et åpent sinn, uten å fortolke før saken var forstått. Idealet om et ufortolket fenomen diskuteres av blant annet Gadamer (Moran 2000, 20), som hevder at når en sak mottas, må mottakeren alltid kjempe mot egne fordommer og at det kan være vanskelig å unngå å tillegge saken noe (Gadamer 1999, 128). Gadamer beskriver fordommer som bakgrunnskunnskap for forståelse, men når det er andres erfaringer som skal frem, må denne kunnskapen bekjempes for å hindre at fordommer farger forståelsen av det eksplisitte.

Jeg har brukt innholdsanalyse for å løfte frem det eksplisitte, og den metoden egner seg godt i kombinasjon med andre metoder. Det implisitte krever en annen analysemetode (Bergstrøm og Boreus 2012, 52). Jeg valgte å kombinere innholdsanalysen med hermeneutisk tilnærming for å analysere frem det implisitte i de utvalgte sitatene. Jeg har kombinert metodene med mål om først å fange opp informanters erfaringer slik de fremstår uten å tilføye noe, og deretter foreta fortolkninger av disse erfaringene (jfr Giorgi 1985).

Etter å ha lest grundig gjennom det transkriberte datamaterialet flere ganger, dannet jeg meg et overordnet bilde for å se etter mønstre i meningsinnholdet (jfr Bergstrøm og Boreus 2012, 88). Jeg tok utskrift av datamaterialet og brukte ulike tusjfarger til fargekoding av interessante tekstbiter innenfor hvert fokusområde. Kvale og Brinkmann (2012, 209) hevder at i prinsippet kan alt kodes, og at koding er å kategorisere datamaterialet. Bergstrøm og Boreus (2012, 49) understreker at kodeskjemaer er vanlig, men at andre analyseinstrument benyttes til kategorisering av ord, temaer eller annet som skal medregnes. Jeg valgte derfor å bruke

fargekoder fordi det ga et godt overblikk over det eksplisitte i det transkriberte datamaterialet. Jeg så etter likhetstrekk og forskjeller mellom informantenes svar rundt anskaffelsen av den første boligen og dagtilbud, orden i økonomien og nettverk. På dette stadiet i analyseprosessen ble fordelene av å ha avgrenset intervjuguiden til fire fokusområder bekreftet, ved at hvert svar innenfor et tema allerede befant seg innenfor sitt respektive fokusområde. Skriveprogrammets søkefunksjon ble brukt til det videre sorteringsarbeidet for å finne tilbake til enkeltord eller utsagn i transkripsjonen for å sjekke i hvilken sammenheng det var sagt, eller i hvilket fokusområde et utsagn tilhørte. Deretter trakk jeg ut interessante tekstbiter og sammenhenger til analysen, slik Kvale og Brinkmann anbefaler (2012, 239).

Jeg analyserte intervjuene på langs for å finne ut hvordan hver enkelt informants overgang fra fosterhjemmet til egen bolig hadde vært. Å analysere på langs betyr å gjennomgå en tekst for å finne mønstre og indre trekk i ett intervju (jfr Fosslund og Thorsen 2010, 195; jfr Merrick 1999). Deretter analyserte jeg på tvers slik Fosslund og Thorsen (jfr 2010, 194, jfr Merrick 1999) beskriver i sin bok for å sammenlikne ulike intervjuer og søke etter sammenhenger mellom informantene innenfor hvert fokusområde. Til den prosessen innførte jeg en ny fargekode for å markere og trekke linjene mellom disse sammenhengene. Jeg søkte også etter det atypiske i materialet, og trakk frem informanter som skilte seg fra de andre ved å svare anderledes (jfr Fosslund og Thorsen 2010, 195). Det ble markert med en ny fargekode.

Avsnittene som med denne metoden ikke ble fargelagt, skilte seg nå tydelig ut, og jeg valgte å se nærmere på dem også. I analysearbeidet er det viktig å ha øynene åpne også for det usynlige (jfr Boreus og Bergstrøm 2012, 80). Jeg leste gjennom de ufargede avsnittene, og fant mønstre og trekk her også. Disse var da innenfor tre andre temaer enn de jeg selv hadde valgt ut i intervjuguiden. Jeg fant frem tre kulepenner i ulike farger og markerte avsnittene med en fargekode til hvert tema. Jeg har bestrebet grundighet i analysearbeidet med tanke på Kvale og Brinkmann som ser på analysearbeid som et håndverk, der kvaliteten på produktet bestemmes av håndverkerens kompetanse (Kvale og Brinkmann 2010, 209 og 245).

Samtlige fargekodede tekstbiter ble i neste runde analysert ved hjelp av hermeneutisk metode som egner seg til å løfte frem det implisitte i en tekst (Bergstrøm og Boreus 2012, 31). Den hermeneutiske sirkel er betegnelsen på fortolkningsprinsipper der man forsøker å dele opp helhetsforståelsen i mindre deler for å sjekke hver del nærmere. En endret forståelse av delene kan åpne for en forbedret eller annerledes forståelse av helheten når delene settes sammen på nytt eller på en ny måte. Ved å bevege seg frem og tilbake med langsynt eller nærsynt

perspektiv på teksten kan mer logiske eller bedre forståelser åpenbare seg. Forskeren må hele tiden være bevisst konteksten analysen foregår i. Ved å inkludere forforståelse og tidligere kunnskap om temaet, kan forståelsen av teksten utvide seg (Kvale og Brinkmann 2012, 216; Bergstrøm og Boreus 2012, 35). Med den metoden inkluderes bevisst bruk av forforståelse for å finne mening som kan ligge utenfor eller implisitt i teksten (Bergstrøm og Boreus 2012, 31).

Da analysearbeidet var godt i gang, leste jeg gjennom hele analysekapitlet uten kritiske stopp ved detaljer. Da ble jeg bevisst at tekstutsnittene som var trukket frem ikke ga den samme såre grunntonen som intervjuene hadde båret preg av. Jeg bestemte meg for å gå i dybden igjen for å lete frem utsagn som rommet helhetsinntrykket fra intervjusituasjonene. Etter noen refleksjonsrunder fremkom forståelsen av at min positive og løsningsfokuserende tenkemåte ubevisst kan ha styrt tekstutvalgene og dermed skapt et mer positivt helhetsbilde enn det reelle. Det stilles ofte spørsmål om reliabilitet i intervjuforskning (Kvale og Brinkmann 2010, 93), men det å erkjenne egen subjektivitet slik jeg har forsøkt å gjøre, kan bidra til å øke en studies troverdighet.

5.5 Studiens troverdighet

I dette kapitlet skal jeg beskrive oppgavens pålitelighet, gyldighet og overføringsverdi. Disse begrepene kan med fordel benyttes i kvalitative metoder som erstatning for begrepene reliabilitet, validitet, og generaliserbarhet, hevder Elizabeth Merrick (1999).

5.5.1 Pålitelighet

Pålitelighet, eller reliabilitet, vil si hvorvidt undersøkelsen er pålitelig og dermed kan gjøres om igjen av andre forskere og gi tilnærmet samme resultat (Kvale og Brinkmann 2012, 250). For å oppnå god pålitelighet har jeg bestrebet å ha åpenhet rundt fremgangsmåte og at min subjektivitet ikke skal påvirke resultatet. Pålitelighet avhenger av hvordan forskningsprosessen har blitt utført, som for eksempel ved å unngå ledende spørsmål ut fra forventede eller ønskede svar (Kvale og Brinkmann 2012, 182 og 252). Da intervjuguiden var ferdig, sjekket jeg at spørsmålene var åpent formulert. Intervjuguiden er vedlagt så lesere kan sjekke påliteligheten (se vedlegg 10.1).

5.5.2. Gyldighet

Gyldighet, eller validitet, skapes gjennom nøyaktighet i hele den håndverksmessige delen av forskningsprosjektet (Kvale og Brinkmann 2012, 252). Jeg var derfor nøye med å ha god nok kjennskap til temaet til å danne et relevant teorigrunnlag (jfr Bergstrøm og Boreus 2012, 88).

Begrepet erfaring valgte jeg for å få tak i opplevelsene ungdommene hadde hatt med ettervern fra barneverntjenesten, og hva det hadde betydd for dem i selvstendighetsprosessen.

Intervjuguiden ble utviklet med tanke på å finne svar på problemstillingen. For å oppnå god gyldighet er det avgjørende å unngå ledende spørsmål, og jeg har vært påpasselig med å lytte til svarene deres uten min påvirkning. Slik sørget jeg for at det var ungdommenes egne erfaringer som fremkom i hele prosessen, slik Kvale og Brinkmann (2012, 253) skriver. I presentasjonen av funnene inngår funn som kan ha betydning for fagfeltets utvikling av ettervern. I hele forskningsprosessen har jeg vært opptatt av at mine ambisjoner om å oppdage viktige og nye funn ikke skulle påvirke mine fortolkninger og dermed forskningsoppdragets gyldighet (jfr Kvale og Brinkmann, 2012, 263).

5.5.3 Overførbarhet

Jeg har intervjuet fem ungdommer, noe som ikke er mange nok til å kunne generalisere, eller overføre, statistisk (Kvale og Brinkmann 2012, 266). Målet med denne studien har ikke vært statistisk overførbarhet, men å søke etter nyttig informasjon fra unge som har erfaringer med ettervern. Erfaringene deres har jeg benyttet som et springbrett til ny kunnskap om temaet ettervern. Med det ønsket jeg å oppnå en analytisk overførbarhet slik Kvale og Brinkmann (2012, 266) beskriver i sin bok «Det kvalitative forskningsintervju». I tråd med dette har jeg begrunnet min analyse og mine vurderinger av de unges erfaringer for at det kan bli logisk for leseren at disse erfaringene kan overføres til andre unge i samme situasjon. Mine analytisk overførbare funn anså jeg som markante. Derfor har jeg studert overførbare resultater fra andre undersøkelser om ettervern, og sjekket i hvilken grad mine fem informanters erfaringer med ettervern skiller seg fra disse.

5.6 Om presentasjon av funn

Jeg har presentert funnene ved hjelp av tekst og tabeller, slik Kvale og Brinkmann (2012, 290) beskriver som en kreativ og oversiktlig metode. Jeg har løftet frem det jeg har ansett som viktige utsagn for å understreke funnene, og knyttet dem opp mot forsknings- og teorigrunnlaget mitt. På den måten har jeg forsøkt å ta med leseren inn i den forståelsesrammen som ble introdusert i forsknings- og teorikapitlene. Funnene er presentert med tanke på at de skal være leservennlige, og de beste og mest interessante sitatene fra datamaterialet er plukket ut slik Kvale og Brinkmann beskriver (2012, 282).

6 Analyse og presentasjon av funn

Da jeg var ferdig med fargekodingen av 125 sider datamateriell, hadde jeg markert mange interessante funn sortert etter studiens fokusområder bolig, dagtilbud, økonomi og nettverk. Jeg fortsatte som beskrevet i metodekapitlet med å analysere intervjuene på tvers og på langs for å undersøke om det kunne være mønstre og likheter i informantenes erfaringer (jfr Fossland og Thorsen 2010, 194). Et gjennomgående mønster i min studie var at samtlige informanter sa at de visste lite om hvordan deres etterverntiltak var organisert.

Jeg valgte ut funn av åtte temaer som gikk igjen som mønstre innenfor de kodede fokusområdene, og de er presentert i delkapittel 6.1. Da jeg hadde brukt fargekoding på studiens fokusområder, fremkom det flere ukodede avsnitt i samtlige intervjuer. Ved å gå dypere inn i disse ukodede avsnittene, oppdaget jeg som nevnt tre andre interessante temaer som samtlige informanter hadde trukket inn. De presenteres i delkapittel 6.2, og i delkapittel 6.3 presenteres sammenhenger mellom studiens fokusområder. Funnene fra analysen er oppsummert i 6.4.

6.1 Likheter og forskjeller i datamaterialets fire fokusområder

De følgende underkapitler viser analyse og funn innenfor hvert av de fire fokusområdene.

6.1.1 Informantenes erfaringer fra overgangen til egen bolig

Ett gjennomgående mønster i fokusområdet bolig, er at fire av fem informanter svarte at det var fosterforeldre eller saksbehandlere i barneverntjenesten som skaffet den første boligen. En av informantene svarte klart og tydelig på spørsmål om hvem som skaffet ham bolig:

«Barnevernet. De leide en leilighet til meg ved siden av fosterfamilien.»

De tre andre formulerte seg noe mer usikkert, som denne informanten:

«Det var vel.. barnevernet som ordna.. trur jeg.. jeg mener det var barnevernet, ja..»

En av dem omtalte flytteprosessen slik:

«Asså, klart det tok litt tid før man fant seg leilighet og sånt.. men nå va'kke det så vanskelig for meg, for jeg fikk jo leilighet på nabogården.»

Intervjuer: *«Var det på nabogården til fosterhjemmet, det da?»*

Informant: *«Ja.. for han som eier den gården, han har hatt samdrift med fosterfar.»*

Intervjuer: *«Hvem var det som ordnet slik at du fikk flytte inn der, da?»*

Informant: *«Det var fosterfaren min.. asså, i og med at det var så nærme, så var'e ikke så mye å ordne, var bare å gå over jordet så var du der.. så det va'kke no problem.»*

De fortalte hvem som hadde hjulpet dem, men da jeg leste gjennom datamaterialet fremkom det tydelig at de selv hadde vært svært passive i disse hendelsene. En tolkning av det kan være

at de selv ikke hadde vært delaktige i prosessen, men fått mye direkte hjelp der andre bisto dem. En slik tolkning kunne trekkes ut fra uttalelser som for eksempel han som sa at det var fosterfaren som hadde ordnet alt, og at det var *«ikke så mye å ordne, var bare å gå over jorden..»*. Det å ordne denne flytteprosessen, med husleiekontrakt, depositum og skaffe penger til husleie og livsopphold, krever at noen samarbeider med huseier og barneverntjenesten eller NAV. Det samme gjelder de andre informantene ovenfor, som heller ikke så ut til å ha innsikt i hvordan flytteprosessen ble ordnet. Sett i lys av Bronfenbrenners utviklingsøkologiske modell (Evenshaug og Hallen 1993, 194), kan det forstås som at fosterforeldrene både har hatt innblikk i de ulike etaters lovgivning på makronivå og holdt kontakt med hjelpeapparatet. Bronfenbrenner (1979) bruker begrepet makronivå om de overordnede strukturer og bestemmelser i samfunnet som vi indirekte påvirkes av, som bestemmelser angående politikk, lover, normer og verdier. Når en person sjelden eller aldri deltar i et system selv, kaller Bronfenbrenner det for eksosystem. Det kan virke som at utleiemarkedet var et eksosystem for informantene, og har fungert uten deres medvirkning i denne utflyttingsprosessen, der fosterforeldre og hjelpeapparat har inngått avtaler for dem.

Ved at informantene ble boende i nærheten av fosterfamilien, betyr det at de kunne opprettholde mikromiljøet sitt, altså de man er i interaksjon med i nærmiljøet (jfr Evenshaug og Hallen 1993, 195). For ungdom generelt kan overgangen fra å være barn til å innta en voksen ansvarsfull posisjon være utfordrende nok. Hammer og Hyggen (2013, 177) beskriver at for unge med barnevernerfaringer kan det være ekstra vanskelig å ta dette store steget ut i en selvstendig tilværelse. Disse unge mangler ofte et nettverk av støttespillere og muligheter for utstrakt hjelp fra for eksempel foreldre, slik en betydelig andel unge oppvokst hos sine biologiske familier har. Trygge bånd til nære personer kan være til hjelp for å takle påkjenninger i livet (jfr Grøholt 1999, 121), som overgangen til selvstendighet. Ut fra det kan det ha vært bra for disse informantene å bli boende videre i mikromiljøet ved utflytting fra fosterhjemmet. Det kan trolig ha gjort den første overgangen til en selvstendig tilværelse i egen bolig mindre belastende.

En av fire informanter svarte at han fant sin første leilighet på «Finn.no». Senere i intervjuet fremkom det at han hadde hatt en annen leilighet først, og det var i fosterfamiliens utleiedel i kjelleretasjen den siste tiden han bodde i fosterhjemmet:

Informant: *«Jeg fikk det, siden jeg klagde så mye..ee.. så til slutt så fikk jeg mast meg til egen leilighet.. fikk mitt eget rom i kjeller'n.. hvor jeg kunne værre aleine ..»*

Intervjuer: *«Åja.. så du bodde i en kjellerstue du da, etter hvert?»*

Informant: «Ja, der jeg på en måte..ja, hadde TV, jeg hadde bord og sofa, vannkoker og kunne kose meg, hadde kaffetrakter å, hehe..»

Intervjuer: «..Var det barneverntjenesten som sa at de måtte gjøre noe der, eller?»

Informant: «Det var vel heller fosterfar.. eller fostermor, det..»

Denne ungdommen etablerte seg altså med egne møbler og eget utstyr og fikk dermed trening i å bo for seg selv i utleiedelen til fosterhjemmet. Også han beholdt mikromiljøet med kjente personer og aktiviteter i overgangen til sin første selvstendige bolig (jfr Gulbransen 2006, 54). Bronfenbrenner er opptatt av personers utvikling i samspill med andre, der nye forutsetninger oppstår (jfr Bronfenbrenner 1979). Informanten viste at han var sosialt orientert og forsto at forutsetningene for å bo selvstendig hos fosterfamilien var tilstede. Han fikk viljen sin, men det fremkom en passivitet i at han nærmest gjettet på hvem som hadde ordnet dette.

Det var kun én av informantene som ikke flyttet til egen leilighet etter å ha bodd i fosterhjem.

Han svarte slik på spørsmål om hvordan han skaffet seg den første boligen:

«Det var det kommunen som ordnet.. og jeg hadde hørt at det var vel.. ee.. kontaktene mine som fikk meg inn der».

Intervjuer: «Når du sier kontakter, var de fra psykisk helsevern eller barnevern?»

Informant: «De var fra institusjonen.. men som sagt.. jeg var et barn på den tida.. så jeg fulgte ikke med på hva folk bestemte over, og hva som skulle skje.»

Denne informanten skilte seg ut fra de andre ved at han ikke mestret å bo for seg selv ved utflytting fra fosterhjemmet. Det samme gjennomgående trekket fremkom hos han som hos de fire andre, at han visste lite om hva som skjedde rundt han ved utflytting fra fosterhjemmet (jfr Franson 2009, 149). Han hadde fylt 18 år, men betegnet seg selv som et barn. Èn forståelse av dette, kan være unndragelse av ansvar. Det kan også forstås som at han ikke anså seg selv som kompetent til å involvere seg i egne saker. Dette kan ses som en kontrast til idealet om at barn skal høres fra de kan danne egne synspunkter, i tråd med brukermedvirkning (Ulvik 2009, 2). Også i dette tilfellet lå det en beskrivelse av at den unge hadde vært passiv, og ikke deltatt selv. Andre hadde vært i aksjon, og et eksosystem hadde vært aktivt og fått han inn på psykiatrisk institusjon. Det antok jeg ut fra min allmenne forforståelse om at ingen i Norge blir innlagt i en psykiatrisk klinikk uten at det formelle er på plass. Eksosystemet i dette tilfellet kan ha bestått av fosterforeldrene, barneverntjenesten og psykisk helsevern, mens den unge ikke hadde fått med seg informasjon rundt dette. Det kan være at den psykiske helsetilstanden hans var for dårlig til at han greide å involvere seg.

I barnevernsaker er det vanlig å opprette ansvarsgrupper og innkalle til ansvarsgruppemøter. Ansvarsgrupper er tverrfaglig sammensatt og skal holde oversikt over tiltak og hendelser i barnevernsaken. Slike grupper består vanligvis av den unge selv, tiltaksrepresentant,

barnevern og andre etater som de unge er tilknyttet, som for denne studiens informanter ser ut til å ha vært NAV og psykisk helsevern. Informantene ga uttrykk for at de hadde svært liten oversikt over hvem som gjorde hva i overgangsfasen, og det kan forstås som at de ikke deltok i slike møter og fikk oppdateringer og fremdrift i egen barnevernsak. Dersom de unge hadde deltatt på disse møtene, hadde de trolig hatt bedre oversikt i egne saker og kjennskap til mikromiljøet i ansvarsgruppen. En ansvarsgruppe med oversikt i saken kan bidra med å trekke linjer og forklare tilhørigheten til mikromiljøet som de unge sa at de savnet. Med kompetanse i egen sak og hjelp fra ansvarsgruppen, kan jeg ut fra disse begrepene i Sommerschildts (1999) mestringsmodell anta at de unge kunne mestret tilværelsene bedre. Videre kan jeg trekke linjen til at når ting går bedre, kan det bidra til at det blir enklere å delta i sosiale settinger. Informanten som fortalte at han bodde ett år på en psykiatrisk institusjon, sa at det var det sosiale han ikke hadde taklet. Hans psykiske helse kan ha vært en medvirkende faktor til at han ikke fikk med seg detaljene i det som skjedde rundt ham.

Det viste seg gjennom informantenes beskrivelser om at ingen av dem hadde særlig innsikt eller forståelse av de praktiske detaljene rundt utflyttingen fra fosterhjemmet. En oppgave fosterforeldre har, er å gi god utviklingsstøtte og forberede fosterbarna på en voksen tilværelse som gode samfunnsborgere. Det å flytte er noe de fleste unge foretar seg, og Biehal (mfl 1995, 49) skriver at halvparten av unge i etterverntiltak flytter opptil fire ganger i løpet av halvannet til to år. For fosterbarn kan det ut fra det være viktig at fosterforeldrene lærer dem å mestre en flytteprosess. Bandura (1994) skriver at den viktigste kilden til å ha tro på egen mestring, er å ha egne erfaringer om at du har mestret dette tidligere. Han beskriver også modellering, og ut fra det forstår jeg at de unge kan få erfaringer med hvordan flytting foregår dersom fosterforeldrene hadde tatt dem med i denne prosessen og vært rollemodeller som viste de unge hva de skulle foreta seg for å gjennomføre flyttingen (jfr Bandura 1994).

I analysen fremkom det dermed at fire av de fem informantene hadde fått bistand fra fosterforeldrene eller saksbehandler i barneverntjenesten med flytting til den første boligen. Alle disse fire flyttet i nærheten av fosterforeldrene eller til en leilighet i fosterforeldrenes hus. Det fins føringer på makronivå i et rundskriv fra regjeringen om at denne sårbare gruppen unge som har vært under barnevernets omsorg skal få hjelp til å kunne bli selvstendig blant annet på boligområdet (jfr BLD 2011, 3). Det er i tråd med disse føringene at de unge fikk hjelp i denne overgangen. Likevel, ved tolkning av det de unge fortalte, fremkom det at hjelpen ikke har ført til selvstendighet på dette området. Det å gi hjelp til unge uten at de får prøve seg på egen hånd kan ut fra det anses som en «bjørnetjeneste». Et annet mønster i

datamaterialet er at fire av fem informanter³ i min studie sa at det var fosterforeldrene som hadde oppfølgingen den første tiden etter utflytting fra fosterhjemmet og som fulgte dem videre en periode. Erfaringene deres fremkom i fortellinger som:

«Jeg hadde god kontakt med fosterfamilien etter at jeg flytta ut, de besøkte meg og sånn. Jeg savna dem, jeg var veldig glad i den fosterfamilien.. Det var det som gjorde at jeg..emm.. Jeg vet ikke om jeg hadde levd, jeg, hvis jeg ikke hadde hatt dem da..»

Den siste setningen ovenfor er flertydig, og det kan være at informanten bare undret seg over hva som ville skjedd med ham dersom han ikke hadde hatt fosterfamilien. Det kan være at han kjente til noen med problemer med rus eller kriminalitet, og at han tenkte det også kunne skjedd ham dersom han ikke hadde hatt etterverntiltak. Det kan også tolkes som at fosterforeldrene hjalp han gjennom en svært vanskelig periode. Blant unge med barnevernerfaringer er det som nevnt påvist flere psykiske lidelser og forhøyet selvmordsrate sammenlignet med ungdom for øvrig (Hjort og Backe-Hansen 2008, 33). Det er registrert så mye som 236 selvmord blant unge i barneverngruppen i en tiårsperiode (jfr Hammer og Hyggen 2013,121). Med denne bakgrunnskunnskapen kan den siste setningen også tolkes som at informanten hadde hatt selvmordstanker i overgangen fra fosterhjemmet til en voksen tilværelse. Gadamer (1999) skriver at en tolker ikke har direkte tilgang til fortellers sjel. Det kan jeg i dette tilfellet forstå som at det kun er informanten selv som har svaret på hva han mente med at han *«kanskje ikke hadde levd i dag uten fosterforeldrene»*. Med kunnskap om tilknytning kan en implikasjon være at hans nære bånd til fosterfamilien hjalp ham i denne overgangen. Dette er i tråd med poenget ovenfor om at ungdom takler utfordringer bedre når de har trygge bånd til nære personer (Grøstad 1999, 120).

Om erfaringer med oppfølging fra fosterforeldrene fortalte en annen informant følgende:

«Det var jo det.. vanlige, som jeg vil si da, som båndet mellom sønn og mor og far, det var på en måte at dem hjælpa meg da jeg skulle flytte.. flyttelass og..Hjælpa meg hvis jeg trengte no hjelp til no bil eller.. ellers så var det å komme på middag og være sammen med denne familien, da. Men alt blei så annerledes når jeg fikk ei fostersøster til, da hadde dem ikke tid til å snakke med meg en gang..hu tok mye energi fra dem..».

I den siste setningen her fremkom det en sårbarhet ved at han merket en endring i relasjonene til fosterforeldrene. Fra å beskrive seg som en sønn for dem, beskrev han nå at de ikke hadde tid til ham lenger. En grunn til denne sårbarheten kan være at de ikke kjente til avtaler mellom fosterforeldre og barnevern. Dersom fosterforeldrene frivillig har påtatt seg oppfølgingen av de unge etter utflytting, kan de ha sett på det som en del av omsorgsprosjektet. Bakketeig og

³ Flere ganger i denne studien refererer jeg til fire av fem informanter. Jeg gjør lesere oppmerksom på at det ikke er de samme informantene som svarer likt hver gang.

Backe-Hansen (2008, 263) fremholder at en fare med en slik frivillig innsats, er at det offentlige kan fraskrive seg ansvaret for at noen unge kan trenge ettervern helt frem til de fyller 23 år. De unges utsagn tyder på at det kan ha vært en privat ordning der de unge uvitende ble avhengige av fosterforeldrenes velvilje, helse og kapasitet i tiden etter utflyttingen. Tegn på en slik ulempe fremkom også i en annen informants utsagn:

«Ja, fosterhjemmet..Dem var innom ..Hu fostermor ble på en måte en sånn miljøarbeider.. Jeg møtte hu sånn en gang i uka. Men så ble det slutt på det etter hvert, og da tok det lang tid før jeg fikk en ny.»

Intervjuer: *«Hadde du noe selv å si i prosessen med at det var fostermor som fulgte deg opp? Jeg spør siden du fortalte meg at du ble kastet ut fra fosterhjemmet.. »*

Informant: *« Jeg syns det var veldig greit at hu fulgte meg opp, det syns jeg. Til å begynne med var vi ikke helt på talefot, men vi var jo sammen for det. Dem var flinke i det fosterhjemmet altså. Jeg syns at det var tøft å måtte flytte ut derfra.. Jeg trivdes jo så godt der.. Og da jeg mista henne.. Den perioden ble veldig tøff for meg..»*

Intervjuer: *«Du mista fostermor, sa du.. Hvorfor forsvant hun egentlig?»*

Informant: *«Hu fikk nye fosterbarn ..Og måtte konsentrere seg der..»*

Også denne informanten hadde altså erfaring med fosterforeldre som ikke hadde tid lenger etter å ha fått nye fosterbarn. Det fremkom at han ble prisgitt fostermorens kapasitet og velvilje. Her kom det frem at det kan føre til brudd i mikrosystemer grunnet bestemmelser på makronivå der fosterfamilier har åpen avtale om nye inntak når de er ledige. Informantene har fortalt at de har erfaringer med at omsorgspersoner forsvant når de får andre oppgaver, slik disse to informantene ga uttrykk for i de konkrete tilfellene. Det kan forstås som at fosterforeldrene ikke har hatt avtale med barnevernet for å følge opp disse unge etter utflytting. Bakketeig og Backe-Hansen (2008, 263) påpeker også at det er en kjent problemstilling at ettervernoppdrag avvikles for tidlig fordi det blir for dyrt for kommunen. Bufetat har økonomisk ansvar for de unge frem til de fyller 20 år, men etaten kan kreve refusjon fra kommunene ved flytting ut av respektiv region.

Informantene ga altså uttrykk for en sårbarhet da de ble avvist med begrunnelsen at fosterforeldrene hadde fått andre fosterbarn å ta seg av. Sårbarheten kan bunne i tidligere avvísninger som kan ha blitt avleiret som vonde minner i kroppen (Jfr Merleau-Ponty 1962). Disse informantene hadde tidligere erfart brudd i relasjoner til omsorgspersoner da de flyttet vekk fra sine biologiske foreldre. Ved nye avvísninger aktiveres indre arbeidsmodeller fra tidligere erfaringer med brudd i tilknytningen til omsorgspersoner (Smith 2006, 139). Sommerchild (1999, 58) understreker viktigheten av tilhørighet i sin mestringsmodell der hun påpeker at det er en forutsetning for mestring å ha tilhørighet og kompetanse. Måten

informantene forklarte disse bruddene på, viste at det hadde gått sterkt inn på dem, og at de sto helt alene uten det støttende nettverket de hadde hatt i fosterfamilien. En sa det slik:

«Jeg ble veldig sinna .. Jeg ville jo ikke være aleine heller.. Men jeg blei jo på en måte bare kasta uti det.. og da .. Det var lissom ingen der..»

Det var kun én av informantene som ga uttrykk for at han ikke ønsket oppfølging i egen bolig fra fostermoren, og han sa:

«Det var aldri noe godt forhold, lissom, jeg hata dem.. Og jeg fikk inntrykk av at de likte ikke meg heller.»

Intervjuer: *« Hvordan fikk du det inntrykket; om at de ikke likte deg, da?»*

Informant: *«Fordi jeg var meningsløs, lissom.. Jeg hadde ingenting å si. De passa på meg, det var deres oppgave å se at jeg hadde mat, og sånn.. Passe på meg, lissom.»*

Informanten påsto at han hadde ingenting å si, og han ga uttrykk for at det var dårlig forhold mellom han og fostermoren. I bvls § 4-16 (Syse 2014, 53) står det at barneverntjenesten har ansvar for å følge barnets utvikling i fosterhjemmet. Han flyttet ut da han var 17,5 år, og fortalte at han ikke ble hørt, noe som strider imot barnekonvensjonens artikkel 12 om at alle barn har rett til å bli hørt og at deres mening skal tillegges vekt (Syse 2012, 580). Denne studien tar utgangspunkt i informantenes erfaringer, og datamaterialet viser ikke hvorvidt det ble tilrettelagt for hans deltakelse i egne saker. Fosterforeldrene og barneverntjenesten kan ha en annen forklaring og oppfatning av mulighetene han hadde for å delta og bli hørt, men deres syn fremkommer ikke i denne studien. En annen side ved dette tekstutsnittet fremkom ved å belyse det ut fra moderne utviklingspsykologi, et perspektiv innlemmet i Bronfenbrenners modell (1979). Med det perspektivet kan tekstutsnittet peke på en forståelse av at denne informanten kan ha hatt en utrygg tilknytning med vedvarende adskillelse fra omsorgspersoner. Som nevnt i teorikapitlet kan det føre likegyldighet overfor kjærlig omsorg (Smith 2006, 140). Fostermoren kan ha vist kjærlig omsorg ved å se til at han hadde mat, mens informanten avviste denne omsorgen da han fylte 18 år og fikk myndighet til det.

Jeg gikk litt nærmere inn på unntaket der en informant svarte at han ikke fikk oppfølging da han flyttet ut fra fosterhjemmet og til en leilighet på nabogården:

Intervjuer: *«Så det ble ikke laget noe sånn .. det jeg kaller for ettervern, der du får en fast person å ringe til eller en som kan være med deg hvis du trenger hjelp til noe?»*

Informant: *«Nei, asså... i og med at jeg ikke hørte no fra barnevernet i det hele tatt, så .. var 'e no, så prata jeg som regel med han .. fosterfaren.. og han klarte som regel å løse ting på en all right måte.. og han snakka med barnevernet og sånn.. og det var jo ikke vanskelig for meg sånn sett, da, for jeg fikk jo leilighet på nabogården.»*

Her fremkom det at fosterfaren har vært tilgjengelig for denne ungdommen etter utflytting fra fosterhjemmet, og han fortalte at de hadde kontakt videre i to år. Dermed viste det seg at også

han ble fulgt videre av fosterforeldrene, men han sa at han ikke kjente til om fosterfaren hadde hatt avtale med barnevernet om dette.

Overgangen til en selvstendig tilværelse gikk bra for de fire informantene som flyttet til en leilighet i nærheten av fosterhjemmet så lenge de fortsatt fikk oppfølging derfra. Det var først da fosterforeldrene avsluttet oppfølgingen fordi de fikk andre fosterbarn å ta seg av, eller fordi den unge valgte vekk oppfølgingen, at problemene meldte seg. Informantene fortalte om videre flyttinger med usikkerhet i leieforholdene, problemer med å få betalt husleie og manglende penger til livsopphold. En av informantene sa det slik: «*Jeg fikk bare problemer med alt, da, lissom*». Hjort og Backe-Hansen (2008, 33) fremhever at denne gruppen unge ofte sliter med slike problemer i overgangen til en selvstendig tilværelse både i Norge og i andre land. Tre av informantene i denne studien beskrev erfaringer med at da fosterforeldrene avsluttet oppfølgingen, var det ingen andre der som fanget dem opp. De sa at denne overgangen ble svært vanskelig og kom overraskende og brått på dem uten forvarsel.

På makronivå har BLD lagt føringer for at etterverntiltak skal evalueres og endres etter behov, med mål om at de unge skal bli selvstendige både når det gjelder bolig, økonomi, dagtilbud og nettverk (BLD 2011, 3). Informantenes historier kan tolkes som at etterverntiltakene deres ble avsluttet uten evaluering og uten at de kunne sies å være selvstendige. Dette funnet kan forstås som at føringene fra makronivået ikke ble fulgt opp på mikronivå i disse sakene.

Et fellestrekk ved de unges erfaringer med oppfølging etter utflytting, er altså at samtlige fikk oppfølging videre av fosterforeldrene i overgangen fra å være under deres omsorg og til en selvstendig tilværelse. Dette viser at informantene har hatt stabil voksenkontakt i overgangen fra fosterhjemmet og til den første leiligheten. Begrepet stabil og god voksenkontakt er brukt i barnevernlovens § 4-1 om barnets beste (jfr Syse 2014, 250), og denne paragrafen henvises det til i lov om ettervern (jfr bvl § 1-3). Informantene sa at denne stabiliteten forsvant straks oppfølgingen opphørte. Bakketeig og Backe-Hansen understreker at det å mangle en stabil voksen kontaktperson anses som en risikofaktor for ungdom (Bakketeig og Backe-Hansen 2008, 55). Denne studien baserer seg på de unges erfaringer, og de fortalte at de ikke visste noe om hvem som organiserte ettervernet rundt dem. Det innebærer at dette datamaterialet ikke gir svar på formalitetene i informantenes etterverntiltak.

Et annet fellestrekk var at på intervjutidspunktet hadde alle informantene flyttet to eller flere ganger siden utflyttingen fra fosterhjemmet. Alle hadde flyttet videre fra den første selvstendige leiligheten og til en nabokommune i løpet av kort tid. Informantene fortalte om

mellom to og fire flyttinger etter den første utflyttingen. Biehal beskriver nettopp dette at unge med barnevernerfaringer har mange flyttinger etter utflytting fra omsorgstiltak (Biehal mfl 1995, 49), og det samsvarer med funn i min studie.

Under fokusområde bolig, uttrykte flere av informantene behov for å eie egen bolig slik at de kunne ha kontroll og trygghet på at der kan de bo så lenge de ønsker. En av dem sa:

«Jeg ser på det å ha mitt eget hus som jeg eier..som et sted jeg ikke kan miste ..For leiesteder er bare drittsteder.. Jeg føler bare.. du vet aldri.. Det er ikke no trygt sted å bo, lissom».

Han beskrev en utrygghet i at huseier kunne be han om å flytte ut når som helst. Her fremkom det at informanten ikke kjente til husleieloven, som er en av de generelle lovene bestemt på makronivå. En tolkning av dette kan være at informanten ikke visste at han som leietaker er beskyttet med oppsigelsestid og faste avtaler. Det nevnte rundskrivet fra regjeringen om at flest mulig unge skal hjelpes til selvstendighet, skal følges (jfr Regjeringen 2009). Ut fra det han sa, fremkom det at fosterforeldrene som utførte ettervernet, ikke hadde fulgt makronivåets retningslinjer i dette tilfellet. Med kunnskap om husleieloven kunne kanskje denne informanten ha fått en bedre forståelse og trygghet i egen bosituasjon. Jeg kan anta at han også ville kjent en større grad av selvstendighet i den leide leiligheten.

Sommerschild (1999) påpeker som nevnt at for å mestre, trengs tilhørighet og kompetanse, og det betyr at fosterbarn må lære om forventninger og krav i samfunnet mens de er under omsorg og har tilhørighet til fosterfamilien. Bandura er opptatt av at det er viktig for mennesker å opparbeide positive mestringserfaringer i livet. Han skriver som nevnt at hvordan en person oppfatter og har tro på sine ferdigheter til å mestre noe, påvirker hvordan personen tenker, føler, motiveres og handler i senere situasjoner (Bandura 1986, 25). I denne studiens datamateriale fremkommer det et tydelig mønster i at informantene mangler erfaringer i å delta i saker som gjelder dem selv, og at de mangler mestringsopplevelser. Dette fremkom ved at de gjentagende ganger sa at det var andre som ordnet opp for dem uten at de deltok eller forsto hva som foregikk. I følge Banduras teori om aspirasjoner, kan deres uselvstendighet tolkes som at de kan komme til å velge å unngå fremtidige utfordringer.

Et annet likhetstrekk hos samtlige informanter var at de hadde flyttet tilbake til hjemkommunen sin der noen fra deres biologiske familie også bor. En av informantene illustrerer dette mønsteret med en enkel setning: *«Jeg flyttet dit fordi mamma bor der».*

En annen svarte slik på spørsmålet om hvor han flyttet forrige gang:

Informant: «*Til (Stedsnavn), nærmere mamma*»

Intervjuer: «*..Mmm..Du flytta dit fordi mamma bor der, ja*»

Informant: «*Og fordi det er her jeg har venner og sånn.. det er her jeg er oppvokst så*»

Ut fra økologisk utviklingsteori kan dette forstås som at informantene hadde flere kjente nettverk som de ønsket å gjenopprette i hjemkommunen. De kan ha erindringer derfra om et mikromiljø av venner, familie og bekjente (jfr Evenshaug og Hallen 1993, 195).

I et annet intervju hadde jeg forstått det slik at informanten leide et eget hus som han stadig refererte til, men på spørsmål om han trivdes der han bor nå, svarte han: «*ee..Relativt egentlig greit.. Nå bor jeg i (Stedsnavn).. Sammen med morra mi og ei jeg er sammen med*»

Samtlige informanter begrunnet flyttingen til hjemkommunen med at der var det noen de kjente fra før, enten familie eller venner. I Bullocks forskning (mfl 1998) fremkommer det at unge med barnevernerfaringer ofte flytter tilbake dit de kom fra før barnevernets inngrep. Siri Bjerkheim (2011) har gjort en sosiologisk undersøkelse blant studenter i Trondheim som viser at også de som er oppvokst hos sine biologiske foreldre, ofte flytter tilbake til sitt opprinnelige hjemsted etter studieopphold. Å flytte tilbake fra studieopphold eller fra barneverntiltak, er riktignok ulike livssituasjoner, men det kan vise til grunnleggende ønsker om å flytte tilbake til noe kjent. Funnet fra studien i Trondheim kan således i tråd med analytisk overførbarhet gjelde andre i valg av bosted (jfr Kvale og Brinkmann 2012, 266). Som nevnt tidligere hadde fire av fem informanter fortalt at de følte at fosterfamiliene forsvant for dem, enten kort tid etter utflytting, eller i løpet av de neste to årene. De fortalte at erfaringene deres med den biologiske familien var at de hadde vært der bestandig, tross tidsavbrudd og konflikter.

Bakketeig og Mathisen (2008, 155) tar i sin forskningsrapport utgangspunkt i en av sine informanter som uttaler at den biologiske familien er viktig «*for de skal jo være der hele tiden videre*». I denne rapporten understreker forfatterne at den biologiske familien ikke alltid er til hjelp, men kan ha negativ betydning for den unge. Bakketeig og Mathisen (2008,155) skriver at det å flytte tilbake til hjemkommunen også kan være en konsekvens av ansvarsendringer mellom stat og kommune når den unge fyller 20 år (jfr bvls §§ 9-4 og 9-6). Informantene i min studie beskrev sine barnevernerfaringer med at Bufetat trakk seg ut på 18-årsdagen, og at det var da det ble bestemt hvorvidt de skulle bo videre i fosterhjemmet, få etterverntiltak eller avslutte alle tiltak. Kun to av denne studiens informanter fikk bo videre i fosterhjemmet etter fylte 18 år, mens det var kun en av dem som selv ønsket å avslutte tiltaket.

To av informantene fortalte at de ikke hadde mestret utfordringene ved å bo i egen bolig, og derfor måtte flytte til sine respektive mødre. På makronivå fins det lover som ivaretar personer som mangler bosted eller boevne. Ut fra NAV-loven kunne de fått hjelp med å opprettholde sin selvstendige bosituasjon dersom de hadde tatt kontakt med etaten. NAV skal medvirke til å hjelpe vanskeligstilte med bolig (jfr stl §§ 15 og 27). Kristiansen og Skårberg (2010, 32) refererer til at boligmarkedet mange steder er svært presset, og at det kan være vanskelig for unge i en marginalisert situasjon å skaffe seg bolig.

To av informantene i denne studien fortalte at de hadde flyttet inn hos mødre sine fordi de ikke mestret utfordringene med husleie og andre forpliktelser som følger med den selvstendige tilværelsen. Det fremkom i informantenes løsningsvalg at de ikke kjente til at de kunne fått hjelp fra NAV i den vanskelige livssituasjonen, og det viste at de manglet informasjon om hvilke rettigheter borgere i vårt samfunn har. Gulbrandsen (2006, 63) forklarer at alminnelige og anerkjente forestillinger i vårt samfunn læres i samhandling med andre i interaksjoner på de ulike nivåene i den økologiske utviklingsmodellen. Kirsti Valset refererer til at unge med barnevernerfaringer ofte har større lærevansker enn andre barn, og at de oftere enn andre har spesiallærere (Valset 2014, 133). Mine funn viser at informantene i denne studien ikke har gode nok allmennkunnskaper til å mestre rollen som selvstendige samfunnsborgere på en god måte. En tolkning her kan være at de ikke bare hadde trengt ekstraundervisning i skolesammenheng, men at de også kunne trengt ekstraundervisning fra omsorgspersoner for å lære allmennkunnskap på linje med andre jevngamle. Karsten Hundeide (2006, 277) understreker at det å lære bort allmennkunnskap om samfunnets normer og verdier, krever mer enn ekstraundervisning fordi det foregår i et nært samspill med omsorgspersoner. I lys av det kan det være at barn i omsorgstiltak trenger ekstra omsorg og oppmerksomhet for å lære dette. I analysen fremkom informantenes mangelfulle allmennkunnskap om hvordan hjelpeapparatet fungerer, og det kan være en forklaring på at to av dem flyttet til mødre sine istedenfor å kontakte NAV.

6.1.2 Informantenes mangelfulle dagtilbud

Et tydelig mønster som fremkom under fokusområdet *dagtilbud*, var at fire av fem manglet ordinær jobb eller skoletilbud da de flyttet ut av fosterhjemmet. På intervjutidspunktet var situasjonen den samme, og tre av informantene hadde da fått innvilget trygden ung ufør.

En av de unge uføre fortalte at han hadde hatt jobbtiltak fra NAV i eldreomsorgen, men måtte slutte fordi han ikke greide å stå i det. Han sa at ting gikk litt bedre nå, og at han kanskje

skulle begynne på noe utdanning som NAV kunne dekke. Her fremkom det at han hadde hatt kontakt med NAV og hadde lagt planer for fremtiden.

Han fortalte: *«Jeg har alltid vært litt sånn snekker, egentlig.. Og så har jeg vært med bestefaren min rundt.. Han driver og er sånn hobby-snekker. Vi har snekra brakker og mye sånt rundt omkring.. Ja, så det har jeg lyst til, da, -å bli snekker!»*

Her koplet informanten bestefaren til sine erfaringer med snekring, og det kan forstås ut fra Banduras kilde for å oppnå tro på egne ferdigheter gjennom modellering. Informanten har identifisert seg med bestefaren og sett på han som en rollemodell. Han så at bestefaren var god på snekring, og ønsket å gjøre det samme. Rollemodeller har stor påvirkningskraft, skriver Bandura, og ut fra det kan en tolkning være at denne informantens ønske om å gå på byggfag ble utløst av påvirkning fra bestefaren (jfr Bandura 1994).

Den andre informanten som har ung uføretrygd sa at han jobbet mye på den gården han leide en periode, og forklarte hvorfor:

*«Jeg ble skyldig no'n penger for husleia.. En ganske god del..sånn 12....nei 20... eller 25 tusen.. rundt der.. Den trygda mi holdt jo ikke til både husleia og alt annet jeg måtte betale hele tida, men fosterfar sa at jeg sikkert greide å finne en ordning på det sjøl. Så da satt jeg meg bare ned med et regnestykke og var hard mot meg sjøl og fikk en avtale med huseier.. Så for å gjøre opp så jobbet jeg på gårdsbruket.
Informant: « Har du hatt noen annen jobb utenom gårdsdriften?»
Informant: « Ikke som jeg kan huske, nei..»*

Her fremkom det at fosterfaren hadde motivert informanten til å finne en løsning på de økonomiske problemene. I dette tilfellet hadde informanten selv tatt utregninger og senere deltatt med sin arbeidsinnsats. Sommerschildts teori er at dersom man har både tilhørighet og kompetanse, gir det muligheter for mestring. Det kan forstås som at han hadde tilhørighet til fosterfaren og mikromiljøet på gården, og kompetanse til å løse gjeldsproblemet sitt. Erfaring med å mestre en slik risikofylt situasjon i samspill med miljøet rundt, kan bidra til bedret egenverd (Kvelling 2010; Borge 2003, 14; jfr Sommerschild 1999, 58). Senere i dette kapitlet fremkommer det at denne informanten fremhevet at han hadde forstått verden bedre enn andre. Det kan forstås som at han hadde utviklet egenverd.

Det fremkom i denne studien at hele tre av informantene hadde unge uføretrygd. Hammer og Hyggen (2013, 119) beskriver at unge voksne med barnevernerfaringer har åtte til ti ganger høyere sannsynlighet for å bli uføre enn andre unge. Dette samsvarer med analytisk overførbare funn i min studie. Informanten som bor i et bofellesskap innenfor psykisk helsevern, fortalte om at han har fått et tiltak gjennom NAV i en bedrift i nærheten:

«Det var kontaktpersonen min i bofellesskapet som skaffet meg jobben.. Men jeg ble lei meg da jeg ikke ble ansatt der, men bare satt på tiltak, da.. enda jeg pushet grensene og jobbet en time ekstra hver dag, så nå greier jeg tre timer om dagen der»

Intervjuer: *«Kan du fortsette å være der på tiltak, da?»*

Informant: *«Ja! Dem er så glad for å ha meg der, og det er jo hyggelig, men av og til skal man jo ha litt igjen for det..»*

Intervjuer: *«Betyr det at du får det samme utbetalt enten du møter opp eller ikke?»*

Informant: *«Mmm..»*

Her viste det seg at en kontaktperson i helsevesenet hadde samarbeidet med NAV og bistått informanten. Dette kan gjenkjennes som mesolinjer i Bronfenbrenners nettverksteori der flere arenaer har kontakt (jfr Evenshaug og Hallen 1993, 195). Informanten ovenfor fortalte at kollegaene var glad for å ha han der, noe som kan tolkes som at han hadde fått en tilhørighet til mikromiljøet på jobben. Han fortalte også at han fikk skryt for innsatsen sin, og det kan forstås som at han innehar den kompetansen som trengs for å utføre jobben. Det å ha tilhørighet og kompetanse, betegner Sommerschild (1999, 58) som forutsetning for mestring, og det kan igjen føre til at en persons egenverd øker. Bandura (1994) går videre når han skriver at sosial overtalelse, altså skryt fra andre, kan gjøre at en person ønsker å gjøre en ekstra innsats. Informanten hadde pushet grensene og jobbet ekstra, og ble skuffet da han ikke fikk fast stilling. Skuffelsen kan forstås i lys av at han fikk selvtillit av å stå på ekstra, og derfor ble skuffet over at leder ikke syns innsatsen hans holdt. Med min forkunnskap om at enkelte bedrifter kan utnytte ordningen med gratis arbeidskraft fra NAV, kan en tolkning være at tross god innsats fra informanten, ønsker bedriftsleder å opprettholde avtalen med NAV.

En annen informant var svært negativ til temaet *dagtilbud*, og sa følgende da det kom opp:

«Jeg gidder ikke å jobbe for noen lissom.. Jeg hater mennesker.. Og jeg ser på menneskene som jugende jævler som bare tenker på seg selv, lissom, som bare gjør alt for å komme seg selv frem i verden, lissom..».

Han fortalte videre at NAV hadde plassert ham på mange forskjellige arbeidssteder, og han nevnte to firmanavn før han fortsatte:

«De to første ukene der, så er jeg kjempeflink til å jobbe, lissom, jeg er den beste.. Og så går jeg lei.. Jeg greier ikke stå opp.. Jeg greier ikke tinga jeg skulle greid, lissom..»

Han sa selv at han var den beste til å jobbe, og ut fra det ligger det en logisk forklaring i at han hadde den kompetansen som trengtes. Sommerschild (1999) hevder at det hjelper ikke å ha nok av den ene komponenten i mestringens vilkår; som er kompetanse, hvis du mangler den andre komponenten i mestringens vilkår; som er tilhørighet. De to komponentene utfyller ikke hverandre hos denne informanten, og ut fra denne mestringsmodellen kan en tolkning

være at han ikke hadde mulighet til å mestre disse jobbene siden han manglet tilhørighet. Informanten var tydelig med at han ikke følte at han fikk noe støtte fra disse firmaene. En tolkning her kan være at han følte seg for god til å være der, og at han ut fra det ekskluderte seg selv fra disse firmaenes mikromiljøer. Storø skriver at unge som har vært under barnevernets omsorg ofte har problemer på arbeidsmarkedet, blant annet med å fungere sosialt (Storø 2001, 153). I fortellingen til denne informanten kan det overføres til hans situasjon.

En som bryter mønsteret her ved at han mestrer et ordinært dagtilbud, er informanten som hadde kokkelærlingplass på et storkjøkken. Han fortalte at veien dit var blitt unødig lang for han, fordi han måtte gå to år på allmenfag først, siden fosterforeldrene og saksbehandler nektet han å gå på kokkelinje:

«Nei, dem sa det var fordi jeg var overvektig og alt for glad i mat.. Så da hadde jeg ikke godt av å gå på den linja jeg hadde lyst til.. De mente at det ville bli et problem at jeg bare gikk rundt på kjøkkenet og spiste opp alt jeg lissom skulle lage..»

Intervjuer: *«Hm.. hadde de erfaring med at når du lagde mat på kjøkkenet, så..»*

Informant: *«-jeg fikk ikke lov å lage mat der! Den spisinga mi har vært trøstespising fra tidlig av. Jeg bytta linje da jeg ble 18, for da trengte jeg ikke andres underskrift..»*

Her fremkommer det at han har mestret det han prøvde på til tross for motstand i mikromiljøet sitt. Det kan være at han forsto at han hadde kompetanse til å mestre kokkelinjen, og det at han bodde i et fosterhjem der han følte tilhørighet, var nok til å gi han egenverd og mot til å prøve (jfr Sommerschild 1999, 58). Brukermedvirkning er et viktig prinsipp i barnevernet, og barn skal bli hørt og få bestemme selv etter alder og modenhet. Regjeringen (2009) har utgitt rundskrivet Q-0836 der det står at barn har selvbestemmelsesrett fra 15 år i utdanningsspørsmål. Ut fra dette skulle den unge fått valgt utdanning selv. Han fortalte videre at han trosset motstanden fra fosterforeldrene og saksbehandler, og erfarte at han mestret å ta utdanningen han ønsket. Bandura skriver at slike positive mestringserfaringer styrker en persons forventninger til egen mestring i møte med nye utfordringer (Bandura 1994).

Når det gjelder skole, fremkom det i datamaterialet at ingen av informantene hadde fullført videregående skole på intervju tidspunktet. En av dem hadde gitt opp skole, og sa: *«Jeg greier nok bare ett fag»*. En annen sa at han ikke trengte å ta utdanning, og begrunnet det slik: *«Dem som skapte Norge, gikk ikke på skole for å bygge landet. Hvorfor skal vi gjøre det?»* Den siste informantens uttalelse står i kontrast til forskeren Kirsti Valset som fremhever at høyere utdanning beskytter mot sosiale problemer i voksen alder (Valset 2014, 132), noe som kan være en av grunnene for å ta utdanning.

Lie Andersen (2010, 24) hevder at unge med barnevernerfaringer ofte har lav utdanning og at det gjør det vanskeligere å komme inn på jobbmarkedet. Mister man denne arenaen kan det føre til ytterligere marginalisering. Unge uten arbeid har rett til tiltak som gir hjelp til å få jobb (jfr NAV-lovens § 14a). Unge med barnevernerfaringer har ofte andre i nettverket som mangler ordinær jobb eller utdanning (jfr Valset 2014, 137). Det kan gjøre det vanskeligere å skaffe jobb ettersom disse unge ofte også har få personer i nettverkene sine, som kunne hjulpet dem inn i arbeid. Ut fra det kan man anta at de heller ikke har mange fjerne forbindelseslinjer til et større nettverk utenfor sitt eget. Granovetter har en teori om fjerne forbindelseslinjer som han kaller svake bånd (Lie Andersen 2014, 39; jfr Granovetter 1973). Svake bånd er egnet til å skaffe flere kontakter videre ut i nettverket som kan føre til jobb. Strukturendringer i samfunnet de siste tiår har ført til større arbeidsledighet og vansker med å komme inn på arbeidsmarkedet for dem med lav eller ingen utdanning (Brage mfl 2014, 211).

Siri Bjerkheim har i sin masteroppgave studert unges utdanningsaspirasjoner, og hovedfunnet hennes var at unges utdanningsvalg følger foreldrenes klasse. Når det gjelder denne studien, er både ungdommenes biologiske foreldre og fosterforeldre sin utdanning ukjent. Det kan likevel være et interessant aspekt å ta med at barn med barnevernerfaringer langt oftere enn andre har foreldre med lav eller ingen utdanning (Valset 2014, 137). Således er det ikke usannsynlig at de kan ha vokst opp hos foreldre med lav eller ingen utdanning. Ut fra denne forståelsen kan man koble foreldrenes lave utdanning med informantenes sosiale problemer, lave utdanning og lave aspirasjoner. Et unntak her er han som sa at han hadde hobbysnekret med bestefaren, og at han vil utdanne seg til snekker. Her fremkom det implisitte at han hadde gode erfaringer med hobbysnekringene, og at det kunne være disse erfaringene som gjorde at han ønsket å ta snekkerutdanning. I følge Bandura (1994) kan en rollemodell ha stor påvirkningskraft, og dette tilfellet kan forstås som et eksempel på det. Flere av informantene hadde hatt planer om utdanning, men ikke kommet i gang. Det kan forstås som at de manglet gode rollemodeller med utdanningsbakgrunn (jfr Valset 2014, 137).

Funnene mine under tema dagtilbud, der fire av fem informanter manglet jobb, samsvarer med forskningen som er trukket frem ovenfor. Hver for seg og samlet underbygger denne forskningen tolkningen av at ungdom i ettervern sliter med å skaffe utdanning og jobb.

6.1.3 Økonomi-forvaltning

Informantene sa at ved overgangen til en selvstendig tilværelse var økonomien deres påvirket av hva de fikk fra barnevernet, NAV eller andre (jfr Broad 1998).

6.1.3.1 Etableringspenger

Et markant mønster fremkom ved at samtlige informanter hadde fått penger til møbler og utstyr til sin første leilighet enten av barneverntjenesten, NAV eller noen i mikromiljøet sitt.

Intervjuer: *«Hvordan skaffet du deg møbler og utstyr til den første leiligheten?»*

Informant: *«Det ble ført inn på kontoen min, det var hvis jeg for eksempel trengte en madrass eller noe sånn type ting, da..»*

En annen informant svarte slik: *«Det var fostermor som supplya meg mest, lissom..»*

Et par av informantene fortalte at de fikk møbler og utstyr fra familie og bekjente, der en av informantene sa: *«Møbler fikk jeg av farmora mi, hu dreiv å flytta den gangen».*

Mens en annen sa: *«Jeg har fått noen penger av mormor.. som er veldig snill og hjelpsom.. Og så fikk jeg 5000,- .. av moren til.. samboer`n til.. mamma».*

Disse utsagnene viser at informantene har vært passive selv, men de har hatt et nettverk som har bistått dem. Selv om de fortalte at de hadde et veldig lite nettverk, fremkom det at de hadde hatt nytte av det. Nettverkene som informantene fortalte om her, kan anses som deres mikromiljø. Bronfenbrenner er opptatt av at systemer henger sammen, og at vi er forbundet med verden utenfor oss selv (Bronfenbrenner 1997). Disse fire informantene hadde fått møbler og utstyr gjennom mikromiljøet sitt da de skulle etablere seg for første gang. Dette kan gi en ide om hvordan nettverk er virksomme, slik Granovetter (1973) hevder i sin teori om styrken i svake bånd. Han forklarer at det å kjenne noen, gir forbindelser til mange andre lengre ute i systemet. På samme måte som svake bånd kan være viktige i å skaffe jobb, ser vi at informantenes meso- og eksolinjer, der de knapt har deltatt, har vært virksomme og bidratt med midler til etablering. Ett eksempel på svake bånd kan være forbindelsen en informant hadde til *«moren til.. samboer`n til.. mamma»*, som denne informanten hadde fått penger av. Det fremkom da han ramset opp denne fjerne forbindelsen, at han måtte ta en pause for å få fullført den lange nettverkslinjen, som ut fra Granovetter kan anses som et svakt bånd.

En av informantene hadde en annen historie, og han fortalte at han hadde ønsket seg utstyr fra familien til egen bolig hver jul og bursdag i mange år, og hadde spart på saker og ting fra han var 12-13 år gammel. Han hadde det meste da han flyttet inn i fosterfamiliens kjellerstue. Han hadde fått dette fra familie og venner der han hadde hatt tilhørighet, og tydeligvis kompetanse til å ivareta sakene til senere bruk. Denne erfaringen kan ha gitt selvstendighet og tro på egen mestring, og ut fra Sommerschild (jfr 1999, 58) kan det gi egenverd til hjelp i motgang senere i livet. Det kan ses i sammenheng med å ha tro på egen mestring at han utsatte kokkeutdanningen, men fortsatte senere, tross motstanden han fikk. Han kan ha opplevd egenverd og mestring i støtten han fikk til møbler og utstyr og det å få flytte inn i kjellerstuen.

En kort oppsummering på dette fokusområdet, er at samtlige informanter hadde fått møbler og utstyr fra andre, enten på mikronivå som familie, eller på makronivå som barnevern og NAV.

6.1.3.2 Livsopphold og husleie

Et annet tydelig mønster under fokusområdet økonomi, var at fire av fem informanter sa at de fikk dekket livsopphold og husleie fra barneverntjenesten da de flyttet for seg selv for første gang (jfr tabell 2). En av informantene svarte at han fikk penger inn på kontoen sin fra barneverntjenesten den første tiden i egen leilighet, og fortsatte:

«I begynnelsen betalte barnevernet alt, lissom.. Men så betalte dem ikke mer, og jeg ble kasta ut til bare NAV.. Og da fikk jeg inkassoregning i posten på 10 000 kroner.. Og jeg har ikke penger til å betale den, og barnevernet nekter, selv om det var dems plikt å betale den, for det var dems plikt å betale alle regningene mine.. på leilighet..»

Fortellingen ovenfor kan tolkes som at informantene ikke hadde noen forståelse av at det er samfunnet som betaler, enten pengene kommer fra barneverntjenesten eller NAV. Det fremkom at denne økonomiske overgangen ble uoversiktlig for han, og en forklaring kan være at han ikke hadde fått god nok informasjon. Det ser ut til at han manglet tilhørighet og forståelse av makronivået, og at han manglet informasjon, altså kompetanse, til å mestre denne endringen i utbetalingsmåte. Denne informanten ga uttrykk for at han ikke hadde forstått at NAV og barnevernet er offentlige etater som skal fange opp de som faller utenfor eller ikke mestrer tilværelsene. Hjelpeapparatet er avhengig av at borgerne kjenner til systemet, eller eventuelt at noen andre sørger for at deres rettigheter utløses.

Informantene hadde fått hjelp fra barneverntjenesten da de flyttet første gang, noe som fremkom gjennom svarene de kom med rundt temaet økonomi. På intervjuetidspunktet fortalte fire av fem at de nå fikk dekket livsopphold og husleie fra NAV (jfr tabell 3). Det betyr at de ikke var blitt økonomisk selvstendige, men fortsatt var avhengige av hjelpeapparatet. Flere av informantene fortalte at de i denne perioden også måtte be om penger fra andre i nettverket sitt i tillegg til pengene fra NAV. De sa at pengene fra NAV ikke dekket forbruket deres. Under intervjuene fremkom det et nettverk av systemiske linjer på mikro- og makronivå som har fungert sammen for å sørge for penger til å dekke alle deres utgifter. Ved å se på tidslinjen fra utflyttingstidspunkt til intervjuetidspunkt har ikke innsatsen fra nettverkslinjene hjulpet de unge til å bli økonomisk uavhengige. Dette funnet kan ses i lys av Paulo Freires bok «*De undertrykkes pedagogikk*» som beskriver klienter som sitter fast i systemet og blir passive mottakere av sosialhjelp. De er stigmatiserte og vet at de er tapere, men mangler måter å bli frie på (Freire 1999).

Den eneste av informantene som ikke hadde økonomisk støtte fra NAV var informanten med lærlingplass. Han fortalte at lærlinglønnen ikke holdt til husleien, og at han derfor hadde flyttet hjem til moren. Dermed fremkom det at ingen av informantene var økonomisk selvstendige på intervju tidspunktet.

I stjl § 18 står det at de som ikke kan sørge for livsopphold selv, har krav på økonomisk støtte. Informanten ovenfor kunne ut fra det fått hjelp fra NAV, og en slik støtte skal ha som mål å gjøre klienten selvhjulpne. I Norge fins det et hjelpeapparat for de som faller utenfor og er i en vanskelig livssituasjon. Stjl § 27 forplikter kommunene å gi midlertidig botilbud til dem som ikke klarer det selv. Det kan forstås som at i Norge blir borgerne ivaretatt av det offentlige dersom de trenger bistand, og det fins løsninger for unge også utenfor barnevernet. I forskningsrapportn «*Young peoples transition from care to adulthood*» beskrives store forskjeller i hvordan ettervern er organisert i ulike land, og at noen land baserer seg på at sterke familienettverk fungerer som barnevern (jfr Harriet Ward 2008, 267).

Til tross for at Norge har et godt utbygd hjelpeapparat, sliter mange unge i overgangen fra omsorg og til en selvstendig tilværelse (Backe-Hansen mfl 2014). Det kan tolkes videre til at unge med samme erfaringer fra andre land, også sliter i denne overgangen. Informantene i denne studien fortalte at de benyttet mikromiljøet sitt og ba om hjelp mange ganger i løpet av overgangsfasen fra fosterhjem til selvstendig tilværelse. Ut fra det fremkom det at kontakten deres med makronivået ble brutt da fosterforeldrene trakk seg ut. Da valgte de å gå til familie- og vennenettverket sitt på mikroplan, og ikke til det offentlige hjelpeapparatet på makroplan. Ut fra dette kan det være at de unge hadde trengt en los i hjelpeapparatet (jfr Biehal 1995).

6.1.4 Informantenes vektlegging av nettverk

Informanten fortalte at de hadde lite nettverk utenom fosterforeldrene og kontaktpersoner i hjelpeapparatet i overgangen til egen bolig. Et trekk i studien var at samtlige informanter nevnte at i denne perioden var det viktig for dem å ha en fast voksenkontakt å snakke med i denne perioden. Dette ble nevnt enten som noe de hadde savnet, eller som noe de var takknemlige for at de hadde hatt på veien fra barnevernets omsorg og til en selvstendig tilværelse. Det var fosterforeldre som hadde hatt oppfølgingen i denne overgangen, og fire av fem sa at de hadde håpet at samme person kunne følge dem videre.

En informant fortalte at han snart snart fylte 23 år, og hadde fortsatt oppfølging fra barneverntjenesten på fjerde året. Det er sjelden at noen får ettervern så lenge som fire år, ifølge en statistikk om ettervern (Clausen 2008, 104). Informanten hadde ventet seks måneder

før etterverntiltaket startet opp, og byttet kontaktperson med cirka samme ventetid flere ganger senere. «*De periodene var veldig, veldig vanskelig for meg*», sa han. Clausens studie viser at det primært er 18- og 19-åringer som mottar ettervern, mens det er et fåtall 23-åringer som fortsatt har det. Det som ikke fremkommer nøyaktig i statistikkene hans, er gjennomsnittslengden på etterverntiltak. Tabell 1 (jfr 5.2.1) i min studie viser at to av informantene fikk ettervern i kun to måneder, og en annen i seks måneder. Ut fra Clausens tabeller kan det igjen antas å ligge langt under gjennomsnittet for etterverntiltak. Backe-Hansen (mfl 2014, 11) har gjort funn om at unge med barnevernerfaringer trenger lengre tid på overgangen til en selvstendig tilværelse, og at det går bedre med dem på sikt.

Informanten som flyttet ut da han var 19 år følte seg ensom ville gjerne hatt ettervern lenger, men fikk beskjed fra saksbehandler at siden han hadde arvet penger, måtte han greie seg selv:

Intervjuer: «*Så du har arvet en del penger, du da?*»

Informant: «*En god del, ja..*»

Intervjuer: «*Men hvorfor fikk du ikke videre ettervern?*»

Informant: «*Eee..ja.. Barnevernet mente at jeg ikke var vanskeligstilt nok siden jeg arva, men jeg har jo større utgifter enn inntekter... Og ting er litt tungt...*»

Han sa at han hadde trengt ettervern, og at det ikke bare burde handle om økonomi, for han manglet at det var noen der som kunne støttet han. I regjeringens føringer for ettervern står det at unge med barnevernerfaringer skal hjelpes til selvstendighet, og nettverk er et av områdene som spesifiseres. Det fins føringer på makronivå om å gi forutsigbart og målrettet ettervern så flest mulig oppnår en selvstendig voksentilværelse som verdige borgere. Det står videre at med god hjelp i denne overgangen kan mange unngå lidelser, og i tillegg spare samfunnet for store ressurser (Regjeringen 2014). I lys av de føringene ble det tydeligere at denne informanten kunne ha rett i at han burde fått ettervern videre. Riktignok fremhever Bakketeig og Mathisen (2008, 139) at unge ikke har et ubetinget rettskrav på ettervern, men kan forhandle seg frem til det ved argumentasjon. En forståelse av det kan være at avgjørelsen om hvorvidt hver enkelt får etterverntiltak, avhenger blant annet av unges evne til å beskrive situasjonen sin, relasjonen til saksbehandler og dennes fagforståelse og skjønn. Det kan forstås som at når den unge selv måtte ta ansvar for dette, ble han også sittende med skylden siden han ikke greide å overbevise saksbehandler om sitt behov for støtte. Engebretsen (2012, 17) er opptatt av at brukermedvirkning kan være vanskelig for de mest sårbare gruppene. Informantene i denne studien tilhører en slik gruppe. I lys av kjennskap til hva han manglet, kan det ligge en forståelse av at mye kunne gått bedre hvis han hadde fått ettervern med en fast voksenperson som kunne støttet og motivert han på veien videre (jfr Bandura 1994).

Den eneste informanten som valgte å bryte kontakten med fosterfamilien da han fylte 18 år, hadde hatt oppfølging i seks måneder i en leilighet i nærheten av fosterhjemmet. Han sa at han ville bli kvitt hele barnevernet, men at han gjerne ville hatt en voksen hjelper til kontakt med det offentlige (jfr Kristiansen og Skårberg 2010, 103). Han begrunnet det med at det var umulig å få kontakt med offentlige kontorer, spesielt barneverntjenesten. Han sa at når han ringte ble han bare sendt videre rundt til mange ukjente personer uten å få hjelp. Han sa eksplisitt at han hadde behov for en fast kontaktperson i hjelpeapparatet, men tilføyde: *«bare ikke noen av de barnevernfolka»*. Informantenes ønsker om en fast kontaktperson, kan ses i sammenheng med bvls § 1-3 som henviser til bvls § 4-1, der det står at det skal legges vekt på stabil og god voksenkontakt og kontinuitet i omsorgen (Syse 2014, 250). For informantene i min studie viste det seg at denne loven (jfr Gulbrandsen 2006, 5; Bronfenbrenner 1994) ikke ble gjennomført i praksis, med den konsekvens at de unge ble stående uten voksenkontakt kort tid etter utflytting fra fosterhjemmet. Kristiansen og Skårberg (jfr 2010, 104) har gjort funn om at unge trenger en kontaktperson i overgangen til selvstendighet, og samme funn fremkom som vist ovenfor også i min studie.

Informantene sa at de hadde lite privat nettverk da de flyttet fra fosterhjemmet (jfr tabell 2).

En av dem beskrev det slik da jeg stilte spørsmålet: *«Hvem kunne du snakke med om at du synes det ble for tøft å bo alene, og at overgangen ble stor, og..»*

Informant: *«Veit du.. Jeg tørte ikke å snakke med non.. den gangen»*

Intervjuer: *«Ikke venner heller?»*

Informant: *«Nei, ingen.. Du var bare tøfflissom.. Eller spilte tøff.. Jeg har egentlig alltid vært sånn.. Det va'kke mange som visste om.. hvor tøft det egentlig var..»*

En annen uttrykte: *«Jeg hadde en venn.. Men han snakka drit om meg.. Han var truende også.. og gikk på stoff.. Han gjorde meg virkelig deprimert.. Så da var det godt å ha et fosterhjem å reise litt til..»*

Fire av informantene hadde hatt noe kontakt med sine biologiske mødre da de flyttet ut fra fosterhjemmet, men samtlige sa likevel at det var svært sjelden at de møtes, og en uttrykte: *«Ja, asså.. Hvis jeg ikke tar kontakt, så hører jeg ikke no fra à»*.

Ungdom 5 er den eneste som har økt nettverket sitt etter utflytting (jfr tabell 2 og 3). Han fortalte at han var mye ensom etter utflytting, men at han gjenopprettet kontakt med tidligere venner da han kjøpte leilighet og flyttet tilbake til hjemkommunen. Gjennom venner kom han inn i et veldig *«all right miljø»*, som han sa, der han hadde tilgang til flere venner.

Han fortsatte: *«Jeg har masse venner nå.. Masse gode venner.. mm.. Spesielt ei som bor her og som jeg har kjent fra ungdomsskolen, så hu har vært med meg gjennom alt..Og hu kjenner mange, asså»*.

Denne informanten sa at han ikke hadde kontakt med faren sin, og at moren var død. Her vektla han at en venn hadde vært med «gjennom alt», noe som kan tyde på at kontinuitet var viktig for han. Unge med barnevernerfaringer har ofte en brokete fortid og flytter oftere enn andre unge, og kan således ha større utfordringer med å opprettholde kontakt nettverket sitt.

Fire av fem informanter sa uoppfordret at de brukte mye tid til nettverkskontakt på sosiale medier, og tre av dem uttrykte at denne nettkontakten er svært viktig for dem. Den ene brukte nettet til å søke etter noen å være fysisk sammen med, mens de to andre mente at det ikke er noen vits i å gå ut, for sosiale medier dekker deres kontaktbehov. I en masterstudie fra NTNU beskrives utviklingen av en ny applikasjon der man kan ha kontakt, gjøre avtaler og kommunisere via internett i små eller store grupper (jfr Joakim Bjerkheim 2011). Det er en trend at vi omgis av stadig mer databasert utstyr, slik disse informantene også uttrykker. For å delta i denne nettbaserte verdenen er ungdommene avhengige av å ha internettilgang og en form for datautstyr. Det var kun en av ungdommene som manglet dette.

Samtlige informanter sa at de hadde mistet kontakt med nettverket de hadde i kommunen der fosterhjemmet lå da de flyttet til hjemkommunen. For fire av informantene fremkom det at de ikke hadde kontakt med barnevernet lenger, men noe kontakt med hjelpeapparatet i hjemkommunen via NAV og psykisk helsevern. De sa at de savnet å ha en voksenperson som kunne støtte dem i møte med disse etatene (jfr Kristiansen og Skårberg 2010, 103).

Ungdommenes erfaringer med nettverk på mikronivå var at det de hadde igjen etter bruddene med fosterfamilien, var nettverket i hjemkommunen. Ungdom 5 hadde et stort nettverk der på intervjutidspunktet, mens de fire andre beskrev nettverket sitt som lite (jfr tabell 3).

6.2 Tre andre fremtredende temaer i intervjuene

I de ukodede avsnittene i transkripsjonen, fremkom det svært interessante innspill fra informantene om temaene ettervern, selvstendighet og psykisk helse. For å vise mer av deres erfaringer og komplekse livsverden i den sårbare overgangen de fortalte om, har jeg valgt å presentere disse temaene i egne delkapitler.

6.2.1 De unges kjennskap til begrepet ettervern

På intervjuguidens innledningsspørsmål: «Hva visste du om ettervern da du skulle flytte for deg selv?» svarte informantene at de ikke kjente til begrepet, eller at de visste lite om det.

Et av svarene jeg fikk var: «Ja.. Jeg veit ikke hva det er jeg..»

En annen svarte at: «*Det er litt ukjent for meg, akkurat det der..*», mens en tredje svarte kort og tydelig: «*Ingenting*».

Min første reaksjon på dette var å møte informantenes svar med å definere begrepet som oppfølging videre fra barneverntjenesten, og jeg forklarte dem § 1-3 i barnevernloven. Jeg utdypet for å forsikre meg om at de hadde forstått innholdet i begrepet ettervern ved å forklare at ettervern er hjelp i overgangen fra fosterhjem til egen bolig. Jeg var nøye med at jeg ikke tillat noe, men kun sørget for at de forsto spørsmålet slik at de kunne fortelle meg om sine erfaringer (jfr Moran 2004, 4). Samtlige informanter holdt på at de ikke kjente begrepet (jfr Franson 2009, 149), eller at de utdypet svaret om sin uvitenhet nærmere. Et eksempel på det kan være en av ungdommene som uttrykte det slik:

«Jeg skreiv meg ut av barnevernet da jeg var 18, men jeg fikk ikke no beskjed om at jeg kunne få no hjelp, bare at de kunne være med meg til jeg var 20. De sa ikke hva de kunne hjelpe meg med.. Og da tenkte jeg .. Jeg vil ikke bo hos fosterfaren min til jeg er 20.. Jeg ville ut liksom, og skreiv meg ut med en gang, og fikk ikke mer informasjon».

Han ville ut, men implisitt i fortellingen ligger det en bebreidelse over at han ikke fikk informasjon om ettervern. Dette kan jamføres med Baumans ide om at vi ønsker frihet, men når vi oppnår friheten, ønsker vi å unnsnippe forpliktelser og ansvar (Bauman 2000, 18).

Det at ettervern var et mer eller mindre ukjent fenomen for de fem informantene, kan anses som et overraskende funn siden Bufetat hadde valgt ut fem informanter som hadde fått ettervern. Samtlige informanter fortalte om oppfølging i overgangen fra barnevernets omsorg og til egen bolig (jfr 6.1.1). Under analysearbeidet reflekterte jeg over at bvls § 4-15, 4. ledd (Syse 2014, 252) sier at barneverntjenesten skal utarbeide en plan videre sammen med den unge. Når informantene i denne studien verken har hørt om begrepet ettervern eller om muligheten til videre tiltak etter 18 år, kan en forståelse være at ingen fra barneverntjenesten hadde snakket med dem om dette. Det kan være at saksbehandler har tatt opp temaet ettervern, men glemt å sjekke om den unge har forstått innholdet. Biehal (mfl 1995, 49, 281) understreker at for å få til en god dialog om veien videre etter utflytting fra barneverntiltak, forutsettes en god dialog mellom ungdom og saksbehandler. Ser vi dette i sammenheng med Sommerschildts (1999) modell for mestring, kan det tolkes som at vilkårene for å mestre overgangen ikke var tilstede hos denne informanten. Det å skape en god dialog, slik Biehal påpeker, kan skape en tilhørighet personer imellom. Ved deretter å gi god informasjon om ettervern, kan det gi den unge en kompetanse som trengs for å mestre den sårbare overgangen på en bedre måte. Jeg tar dette med videre i tolkningen og trekker inn forforståelse om at brukermedvirkning er viktig. Engebretsen (mfl 2012, 127) fremholder at når bruker blir tatt på

alvor av de profesjonelle kan det skape gode allianser. Brukermedvirkning har en egenverdi fordi hver enkelt helst vil være selvstendig og ha styring over eget liv. Siden informantene sa at de ikke var informert om ettervernet, kan det således ha vært til hinder for god utvikling.

6.2.2 Tanker om egen selvstendighet

Ett tydelig trekk hos fire av fem informanter var at de ikke betegnet seg selv som selvstendige. Tre av dem begrunnet det med at de ikke greide å forsørge seg selv, og fortsatt var avhengige av NAV og andre i nettverket sitt for å få hjelp med økonomien.

En av informantene sa det slik: *«Jeg er avhengig av morra mi. Hadde ikke mamma vært der, så hadde jeg ikke greid meg.. Men mamma er jo lei hun å.. Det æ'kke no gøy det heller.. Å ha en kid på 20 år som må ha penger av deg hele tida, lissom..»*

En annen begrunnet sin følelse av uselvstendighet med at han nylig hadde flyttet hjem til moren sin. Likevel fortalte han om ansvaret han har med å stå opp tidlig, vekke familien og så reise til lærlingjobben hver morgen.

Intervjuer: *«Det høres ut som du tar litt ansvar for lillebroren din og moren din.. Du vekker moren din og.. Jeg syns du høres selvstendig ut når du forteller om det, da!»*

Informant: *«Hehehe!»*

Intervjuer: *«Du ler, du.. Følelsen er kanskje ikke helt selvstendig, da?»*

Informant: *«Litt selvstendig da, for jeg har jo bilen..»*

Informanten fortalte at han hadde arvet penger av bestemoren, og brukte noen av pengene til å kjøpe bil. Han fortalte at bilen fikk han til å føle seg litt selvstendig. Selv om moren bor i et utkantstrøk med begrenset tilgang til offentlige kommunikasjonsmidler, kan han ved hjelp av bilen komme seg til lærlingplassen i løpet av en times kjøretur.

En annen informant var veldig tydelig da han uttrykte at han hadde gitt opp både fremtidsplaner og drømmen om å bli selvstendig da han svarte på mitt spørsmål:

Intervjuer: *«Men den selvstendigheten, da.. Er det noe du tenker på .. At du blir selvstendig, etter hvert.. Ser du for deg muligheten til det?»*

Informant: *«Jeg lever for å dø, lissom.. Jeg har aldri greid å søke meg inn i en vanlig jobb lissom.. Jeg sku ønske jeg var som alle andre.. Det er sånn som jeg sier til mamma, lissom.. Mamma og jeg har krangla om dette, ikke sant.. og jeg sier til henne; Trur du at jeg vil leve sånn, lissom? Trur du at det er gøy å være meg..»*

Intervjuer: *«Men jeg tenker på det at vi har et NAV-system.. Det er jo akkurat det som er meningen, at alle greier ikke å jobbe, for noen er syke i perioder, og noen..»*

Informant: *«Det er det at.. NAV trur ikke på deg, lissom, det er ikke lett å bli ufør».*

Her fremkom det tydelig et trekk hos denne informanten om at han følte seg i veien og ikke var til nytte for noen. I Sommerschildts mestringsmodell påpeker hun at i kompetanse ligger

det å være til nytte og få og ta ansvar. Denne informantens bekymring er preget av at han ikke kjenner seg innlemmet i samfunnet og ikke kommer til å bli selvstendig, men bare «*lever for å dø*», som han sa. De tre som benevnte seg selv som ikke selvstendige, ga det samme uttrykket om at de har gitt opp selvstendigheten, og at det bare var slik livet deres hadde blitt.

Det var kun en av informantene som svarte annerledes på dette spørsmålet fra meg:
«*Syns du selv at du er selvstendig nå, da?*»

Informanten svarte: «*Ja, asså, jeg puster jo enda, så.. Det er jo ikke no problem det*»

Han svarte bekreftende på spørsmålet med fri tolkning av begrepet selvstendighet, og viste at han ikke hadde høye forventninger til hva selvstendighet innebærer. Dette kan leses med Wittgensteins beskrivelse av deltakere i et språkspill, der man må enes om hva begrepene betyr for å forstå hverandre (jfr Garsjø 1997). Jeg brukte min forforståelse som analyseredskap og fant en mulig tolkning i at han ikke ville erkjenne nederlag ved å si at han ikke var selvstendig, og derfor valgte å definere begrepet på sin egen måte.

Èn av de fem informantene skilte seg ut ved å benevne seg selv som selvstendig. Han fikk penger fra NAV som tre av de andre, men skilte seg fra dem ved for det første å eie sin egen leilighet, for det andre å ha et stort nettverk og for det tredje ha en fremtidsplan om utdanning. Han hadde oppfølging fortsatt, og har hatt det i fire og et halvt år. Etter å ha oppsummert alt det positive rundt han, uttalte jeg:

«*Hm.. Så flott! Nå når du har din egen leilighet, og.. Føler du deg selvstendig, da?*»
Informanten svarte: «*Ja..Det gjør jeg..*».

I ettertid innså jeg at dette kan ha vært et ledende spørsmål med tanke på oppramsingen i forkant med mye positivt rundt hans livssituasjon. Ut fra det er det uvisst om svaret stemte med hans indre følelse av selvstendighet, eller om det var jeg som ubevisst påvirket svaret i denne interaksjonen. (jfr Kvale og Brinkmann 2012, 182 og 250).

Siden fire av fem informanter i denne studien beskrev opplevelsen av sin selvstendighet som lav eller manglende, undret jeg meg over om barnevernet har mestret sin omsorgsoppgave (jfr bvls § 4-16). Fosterforeldre skal i foreldres sted lære barn å bli gode samfunnsborgere. I et høringsnotat fra regjeringen, står det at det er viktig å tilrettelegge et målrettet og forutsigbart ettervern for at flest mulig oppnår en selvstendig voksen tilværelse som verdige samfunnsborgere (Regjeringen 2014). Fire av informantene i denne studien fortalte om erfaringer med et ettervern som ikke har ført til selvstendighet hos dem.

6.2.3 Informantenes fokus på psykisk helse

Et annet tydelig trekk hos informantene var at fire av fem fortalte at de har eller har hatt store psykiske problemer etter at de flyttet ut fra fosterhjemmet.

En av informantene sa at det å være alene i den sårbare overgangen og ikke ha noen å dele problemene med, gjorde at han ble psykisk syk; «*Ja.. jeg har vært sånn at jeg liksom aldri viser redsel eller at jeg er svak.. jeg synes rett og slett det er flaut..*». Han fortalte at han derfor valgte å fortrenge sorgen etter morens død, og den forsvarsstrategien førte til at han fikk lammelser i kroppen. Årsaken til lammelsene ble avdekket med hjelp fra psykiatrien. Med medisinsk behandling bedret tilstanden seg, men han var fortsatt trygdet som ung ufør.

Den informanten som fortalte at han fikk avslag på ettervern fordi han hadde arvet penger, sa at han savnet noen som var der og kunne hjelpe han. Han sa at han var mye deprimert, og sammenlignet sin situasjon med andre han kjenner som også har barnevernerfaringer:

«Jeg har mange venner som også er innafør barnevernet.. Men da fikk jeg bare beskjed om at jeg va`kke vanskeligstilt nok.. Men jeg veit jo åssen barndommen min har vært.. Og åssen tanker jeg har i hodet.. Selv om jeg ikke er like vanskelig som mange andre.. om er suicidale og aggressive og hele den biten der.. Det som var problemet var at jeg skjønnte ikke hvorfor jeg ikke kunne få hjelp.. Jeg synes det er urettferdig.. Jeg kunne jo gått å kutta meg sjøl, jeg også..»

Denne informanten nevnte at han trøstespiste mye og ofte, og at hans problemer med vesentlig overvekt hadde vart hele ungdomstiden. Han ga uttrykk for at vektproblemene var kumulative, fordi misnøyen med å være for stor førte til enda mer trøstespising.

Han som skrev seg ut av barnevernet som 18-åring, uttrykte sine psykiske problemer slik:

«Jeg bare ser på det sånn, da.. Barnevernet ødela meg, så kasta dem meg vekk og så er det ingen der som fikser meg igjen, liksom..»

Intervjuer: «*Jeg forsto det slik at du sa opp barnevernet selv på 18-årsdagen?*»

Informant: «*Jaja.. Jeg hata barnevernet av hele hjertet.. Jeg har aldri likt dem mye.. Det var jo mitt valg, det var jeg som skreiv under på at jeg ikke ønsket å være under barnevernet lenger.. Ikke under no annet heller.. Jeg lever for å dø, lissom.. Jeg.. hadde tenkt å ta selvmord når jeg var ung og sånn.. Men nå har jeg bare kommi fram til at det er for feiginger, lissom. Det er for de som ikke greier å håndtere problemene sine.. Kanskje jeg ikke greier å håndtere problemene mine.. Men jeg skal faen meg ikke ta livet av meg.. Jeg ser på verden som et «fucked up» sted, lissom..»*

Informanten la til at han hadde gitt opp og at han «*..lever for å dø, lissom*». Han orket ikke å forholde seg til forpliktelser og forventninger fra samfunnet. Han sa at alle bare tenker på seg selv, og han så på verden som et «*fucked up sted*», og greide ikke å innfri forventningene verken fra NAV eller arbeidsgivere. Bauman (2000, 30) skriver nettopp dette, at vi mennesker

greier ikke alle valg, avgjørelser og forpliktelser som det moderne samfunnet krever. Han fortsatte å snakke om sin psykiske helse, og uttrykte at noen burde «fikse meg igjen».

Bakketeig og Mathisen (jfr 2008, 153) skriver at unge ønsker at barnevernet skal hjelpe dem med nettverket og sørge for at det fortsatt er noen der når de flytter ut av tiltakene. Kristiansen og Skårberg (2010, 32) har gjort funn om at unge som er utenfor skole og arbeidsliv over tid, fort kan falle utenfor hjelpeapparatet. Denne informanten hadde arbeidsavklaringspenger fra NAV, men han sa at han ikke ble fulgt opp derfra lenger nå, og ga sterkt uttrykk for at det ikke var noen der som ville hjelpe han. Mesolinjene der NAV og arbeidslivet tidligere hadde samarbeidet om arbeidstiltak for han, fungerte ikke lenger. Bronfenbrenner (1979) forklarer at vi er forbundet med hverandre gjennom et nettverk av systemer på individ- og systemplan, og på den måten også forbundet med verden utenfor oss selv. Den nevnte informanten sa at han ikke kjente det slik, men at han sto utenfor systemene og uten en løsning på den håpløse og marginaliserte situasjonen sin (Lie Andersen 2014, 48).

Informanten beskrev at han var plassert utenfor nettopp fordi han ikke maktet kravene fra NAV og arbeidsgivere. Informantens uttalelser om at han «hata barnevernet av hele sitt hjerte», og «jeg hadde ingenting å si, lissom», tyder på stor avmaktsfølelse overfor barnevernet. Berit Bae hevder at maktforholdet mellom barnevern og klient er skjevt fordelt, og at det er barnevernet som sitter med definisjonsmakten i de ulike sakene (Bae 1998). Med utgangspunkt i informantens oppfatning om at han ikke ble hørt, er det forståelig at han skrev seg ut av barnevernet på 18-årsdagen. Hva som ble forsøkt gjort fra barnevernets side i forsøk på å oppnå brukermedvirkning, fremkommer ikke i denne studien som kun er basert på de unges erfaringer. Kristiansen og Skårberg (2010, 276) understreker at barnevernet har et ansvar for å møte unge på en god måte, og en forutsetning for å ivareta dem er å få til brukermedvirkning. Sommerschild (1999) skriver at for å opprettholde egenverdet er det viktig å kjenne seg inkludert i et fellesskap av verdier og sosial støtte, og kjenne seg nyttig.

Den eneste informanten som ikke nevnte psykisk helse, var informanten som svarte at han var selvstendig siden han fortsatt pustet. Han kom til intervjuet i oransje arbeidsklær utstyrt med refleksevest, øreklokker, arbeidshansker og vernesko. På spørsmål om han kom rett fra jobb, svarte han: «For å overleve i dag må'n beskytte seg skikkelig.. Folk kjører jo som tullinger». Det fremkom i løpet av intervjuet at han ikke hadde vært på jobb, men var trygdet som ung ufør. Under tema nettverk svarte han kort på spørsmål om han surfet eller spilte på internett

at: «*Spell da har vi Playstation*». Ved nærmere etterspørsel fremkom det at han ikke hadde internett eller PC. På spørsmål om utdanning svarte han:

«Dem som skapte Norge, dem gikk ikke på skole for å bygge landet. Hvorfor skal vi gjøre det? Det er mange av bygga som ble bygd opp før krigen som står i dag, og dem hadde null erfaringer, dem bare gjorde det, og så fikk dem se.»

Denne informanten kom stadig med svar som avvek fra det normative, og han unnlot å svare personlig på enkelte spørsmål ved å være kritiske mot andres atferd. Om barnevernet sa han:

«Dem sitter bare bak en data.. Og lever ikke det livet dem enkelte personene gjør.. Og dermed så veit dem heller ikke hva som foregår..»

Det kan være en psykisk styrke å kunne se på seg selv som en som har forstått verden bedre enn andre, men det kan også være tegn på psykisk sykdom når man avviker sterkt fra normaliteten som jeg anser at denne informanten gjorde. Michael Foucault har skrevet om galskapens historie, og i følge han foregår det diskurser i samfunnet som beveger skillene mellom hvor grensen mellom galskap og fornuft til en hver tid går (Villandsen 2007, 88). Angående uttalelsene til informanten ovenfor, samt flere andre avvikende uttalelser og påfallende atferd fra hans side under intervjuet, fremkommer det med min forforståelse en også han kan ha hatt en avvikende psyke. Tre andre informanter fortalte at de var utredet hos spesialisthelsetjenesten og hadde fått diagnoser som utløste trygden ung ufør hos NAV. To sa at de sto i helsekø inn til psykisk helsevern på intervjutidspunktet. Sistemann uttrykte at:

«Psykologer.. De er så dumme lissom.. Han siste psykologen jeg var hos, han.. ødela alt for meg.. Han hadde fire møter med meg, så stoppa han alt med søknaden om uføretrygden min.. Stoppa og cancla hele dritten..Og han ville sende meg til (stedsnavn psykiatrisk institusjon) lissom..På sånn to ukers greie hvor jeg var stengt inne med masse andre ungdommer, og jeg sier; Er du dum i hodet, lissom..Her sitter jeg og prøver å si til deg at jeg ikke liker andre mennesker!»

Han sa med svært høy stemme at han hadde erfart at psykologer var enkle å «kantre» ved at han stilte dem spørsmål som de ikke kunne svare på, og at det gjorde han glad.

Den informanten som bodde i et helseforetak innenfor psykisk helse, fortalte:

«Jeg isolerte meg mye.. og sa nei til alt.. og ville bare.. Jeg har jo mye av skylda for elendigheten min da, at jeg ikke tok imot nå.. Det gjorde det jo ikke no´ bedre..»

Her påtok informanten seg mye skyld for egen sykdom fordi han ikke hadde tatt imot hjelp. En av Baumans ideer er at nåtidens individualisme medfører at kollektiv deling av ansvar svekkes. Mestrer man ikke ansvar for egen helse, kan man bli sittende med skylden alene (jfr Bauman 2000). Det forventes at brukerne selv skal velge å ta imot de hjelpetiltakene de trenger, og at flest mulig beslutninger skal tas av det enkelte individ (Engebretsen og Heggen

2012, 17; Baldersheim og Rose 2005, 25 og 30). Brukermedvirkning er vanligvis positivt, men det er viktig at sosialarbeidere har forståelse for at brukere kan være syke og ute av stand til å foreta valg på egne vegne. Informanten som bodde i bofellesskap bebreidet seg selv for manglende bedring, noe som kan være en parallell til dette. Det at han tok på seg skylden selv, kan forstås som tilleggsbelastning, og være en konsekvens av brukerstyringsprinsippet.

Hele fire av studiens fem informanter sa selv at de slet psykisk, og funn i datamaterialet kan tyde på at samtlige informanter har eller har hatt psykiske problemer. Dette kan ses i lys av en forskningsrapport fra NTNU Samfunnsforskning AS (2015) som viser til funn om at en av tre unge i barneverntiltak har psykiske problemer. Studien viser ikke hvilke problemer de unge hadde før tiltak, eller hvilken hjelp som gis i tiltakene. Noen unge i barneverntiltak velger å avvise hjelp fra spesialisthelsetjenesten, men det fremkom ikke i den nye studien fra NTNU. Samtlige informanter i min studie hadde hatt kontakt med psykisk helsevern, enten for å få hjelp til bedring av psykiske lidelser, eller for utredning av funksjonsvansker.

6.4 Oppsummering av analyse og presentasjon av funn

I dette delkapitlet oppsummeres de unges erfaringer, og studiens viktigste funn presenteres.

6.4.1 Oppsummering informantenes situasjonsbeskrivelser

Fokusområdene i dette forskningsoppdraget har vært bolig, økonomi, dagtilbud og nettverk. Bufetat etterspurte hvordan det hadde gått med informantene i overgangen fra fosterhjem til egen bolig. I to tabeller nedenfor har jeg oppsummert informantenes status innenfor studiens fokusområder på to ulike tidspunkt. Deres kontakt med hjelpeapparatet er markert i blått.

Tabell 2: Informantenes situasjon rundt studiens fokusområder ved utflytting

Informanter	Bosituasjon	Økonomi	Dagtilbud	Nettverk	Selvstendighetsfølelse	
Ungdom 1	Sosialbolig	Nav/AAP	Tiltak	Lite	-----→	Nei
Ungdom 2	Leietaker	Barnevern	Skole	Lite	-----→	Nei
Ungdom 3	Leietaker	Barnevern	Manglet	Lite	-----→	Nei
Ungdom 4	Leietaker	Barnevern	Manglet	Lite	-----→	Nei
Ungdom 5	Leietaker	Barnevern	Manglet	Lite	-----→	Nei

Tabell 3: Informantenes situasjon rundt studiens fokusområder på intervjutidspunktet

Informanter	Bosituasjon	Økonomi	Dagtilbud	Nettverk	Selvstendighetsfølelse	
Ungdom 1	Sosialbolig	NAV/ung ufør	Tiltak	Lite	-----→	Nei
Ungdom 2	Hos moren	lærlinglønn/arv	Lærling	Lite	-----→	Nei
Ungdom 3	Hos moren	NAV/ung ufør	Uten tiltak	Lite	-----→	Nei
Ungdom 4	Sosialbolig	NAV/AAP	Uten tiltak	Lite	-----→	Nei
Ungdom 5	Boligeier	NAV/ung ufør	Uten tiltak	Stort	-----→	Ja

For tre av fem informanter i denne studien har det gått fire eller flere år siden utflytting. Det var kun Ungdom 5 som fortalte om selvstendighetsfølelse og bedret livssituasjon i denne overgangsfasen, om enn kun på to av studiens fokusområder, nemlig nettverk og bolig. For de fire andre har situasjonen forverret seg eller vært stabil etter utflytting (jfr tabell 2 og 3 ovenfor). Forverringen var at Ungdom 2 og 3 nå var uten eget bosted, og det stabile var at Ungdom 1, 2, 3, og 4 fortsatt hadde lite nettverk. Ungdom 1, 3, 4 og 5 var fortsatt økonomisk avhengige av hjelpeapparatet fordi de manglet egen inntekt. Ungdom 2 har riktignok forbedret sin situasjon med å ha egen inntekt og ha avansert fra skoleelev til lærling. Likevel anså han ikke situasjonen sin som forbedret fordi han mente at han mistet selvstendigheten sin ved å flytte fra egen leilighet og inn i morens bolig.

Bufetas hovedspørsmål i dette forskningsoppdraget var om ressursene som var nedlagt i fosterhjemmet frem til fylte 18 år, var til hjelp i overgangen til selvstendighet. Denne studien har vist at disse unge ikke har greid seg bedre enn andre med barnevernerfaringer i denne overgangen. Studien viser ikke hvordan de hadde greid seg uten innsatsen i fosterhjemmet.

6.2.2 Funn av sammenhenger og samspill mellom studiens fokusområder

Ved å analysere på tvers og se etter sammenhenger mellom intervjuene, kan det fremkomme nye analytiske spørsmål og andre funn (jfr Merrick 1999). I den forbindelse fant jeg at fokusområdene var gjensidig påvirket av hverandre. Et slikt funn var at uten dagtilbud ble de unge avhengige av økonomisk støtte fra hjelpeapparatet. Dessuten fant jeg at samtlige fire fokusområder gjensidig kan antas å påvirke hverandre. Et eksempel er at bolig og nettverk

hang sammen med dagtilbud og økonomi (jfr Broad 1998). Funnene mine viste at de unge fikk problemer med bosted når de ikke hadde jobb og penger. Ellers i samfunnet er det vanlig at unge møter folk på arbeidsplassen og har råd til aktiviteter med venner eller å invitere venner hjem. Mangler disse arenaene, er det fare for marginalisering og utstøtelse (jfr Lie Andersen 2014, 24). Det å ha jobb og økonomi på plass, kan gjøre det sosiale livet enklere, og i tillegg kan arbeid og aktivitet være positivt for helsen.

Det å mangle kunnskap om hva ettervern innebærer, gir uforutsigbarhet og kan gjøre brukermedvirkning vanskelig (jfr bvl § 4-15, 4. ledd). Psykiske problemer forverrer situasjonen, og sammenhengen mellom uforutsigbarhet og psykiske problemer kan gjøre veien videre fra barnevernets omsorg ytterligere vanskelig. Funnene har vist at informantenes psykiske helse kan ha vært et hinder for selvstendighet på flere av studiens områder, som det å bo for seg selv eller å mestre utdanning og jobb. Dårlig psykisk helse kan gjøre klient avhengig av hjelpeapparatet. I tillegg kan psykiske problemer føre til vansker sosialt. Ut fra dette kan det antas at det fins sammenhenger mellom samtlige temaer i denne studien.

6.4.3 Oppsummering av funn

Denne analysen har vist at fire av de fem informantene erfarte at det var fosterfamilien eller barnevernet som hjalp dem å finne bolig. Fire av fem hadde god tilknytning til fosterfamilien, og alle fikk videre oppfølging fra fosterforeldrene i overgangen til selvstendighet i egen bolig. Analysen viste at informantene var ukjente med begrepet ettervern og at de i liten grad selv medvirket i hjelpetiltaket. Funn tilsa at de hadde fått mye direkte hjelp i denne overgangen der fosteforeldre, barnevern og NAV ordnet opp for dem. Informantene fortalte at livssituasjonen ble svært vanskelig for dem da fosterforeldrene plutselig avsluttet ettervernet uten at de var forberedt på det. De erfarte dette som en helt ny overgang der det ikke var noen som fanget dem opp. Alle informantene flyttet minst to ganger til, og på intervjuutidspunktet hadde alle flyttet tilbake til hjemkommunen.

Det var kun en av informantene som hadde ordinært dagtilbud som jobb eller skole på intervjuutidspunktet. Han var den eneste av dem som hadde positive erfaringer fra vanlig skole og arbeidsliv.

Alle fortalte at de hadde fått etableringspenger fra barnevern, familie eller bekjente. Fire av fem fikk dekket det økonomiske, som livsopphold og husleie, fra barneverntjenesten ved utflytting. På intervjuutidspunktet var det kun en av dem som hadde egen inntekt, men det var

en lærlinglønn som ikke dekket utgiftene hans. De fire andre informantene fikk dekket livsopphold og husleie av NAV.

Samtlige nevnte viktigheten av nettverk, og spesielt det å ha en fast voksenkontakt som kunne hjelpe dem med i møte med det offentlige. Ved utflytting fra fosterhjemmet sa alle at de hadde lite nettverk, og det samme gjaldt for fire av dem på intervjutidspunktet. Informantene fortalte at de nesten ikke hadde hatt kontakt med sine biologiske familier mens de bodde i fosterhjem. Samtlige informanter sa at tidligere nettverk var det eneste de hadde etter bruddet med fosterfamilien, og derfor flyttet de tilbake til hjemkommunen der de hadde tilknytning.

Et annet funn var at informantene hadde eller hadde hatt dårlig psykisk helse.

Fire av fem sa at de ikke betegnet seg selv som selvstendige på intervjutidspunktet, til tross for at etterverntiltakene deres da var avsluttet.

Backe-Hansen og Hjort (2014, 66) skriver i sin kvantitative studie at det går bedre for unge med barnevernerfaringer fire år etter utflytting, enn etter det første året. I min kvalitative studie om ettervern derimot, viser analysen få positive tegn til at tiden har bedret livssituasjonen for fire av fem informanter.

7 Diskusjon

Jeg skal nå diskutere funn fra informantenes erfaringer i overgangen fra å være under barnevernets omsorg og til en selvstendig tilværelse. Med kun fem informanter er ikke disse funnene statistisk overførbare, men erfaringene deres kan være interessante å diskutere fordi det kan gjelde andre unge i samme situasjon (jfr Kvale og Brinkmann 2012, 266).

I delkapittel 7.1 skal jeg diskutere funnet om at informantene erfarte at de manglet innsikt i egne saker og fremsto som uvitende til begrepet ettervern til tross for at de hadde hatt etterverntiltak. Funn viste at det var et nettverk av hjelpere som ga de unge direkte hjelp uten deres medvirkning. Med det som utgangspunkt skal jeg diskutere balansen mellom direkte og indirekte hjelp i denne livsfasen. I delkapittel 7.2 skal jeg diskutere funnene som viste at de unges etterverntiltak brått ble avsluttet uten evaluering, og den nye overgangen som da oppsto. I 7.3 og 7.4 avsluttes diskusjonskapitlet med refleksjoner på om studiens funn kan gi ideer til ettervernarbeid i fremtiden, og anbefalinger til videre forskning på dette temaet.

7.1 Balansen mellom direkte og indirekte hjelp

Å finne en god balanse mellom direkte og indirekte hjelp i ettervern i hvert enkelt tilfelle kan by på flere utfordringer. En ting er at unge responderer ulikt på ulike hjelpetyper, mens en annen ting er at behovet for hjelp er individuelt. I tillegg kan evnen til å nyttiggjøre seg hjelpen eller la seg motivere til å ta eget initiativ være individuelt. Det blir viktig at hjelperne ikke overtar, men finner en balanse mellom å gi direkte og indirekte hjelp (jfr Storø 2001, 133).

Erfaringene til denne studiens informanter viste at de fikk mye direkte hjelp av fosterforeldrene. Et eksempel på slik direkte hjelp kan være informanten som sa at fosterfaren bare hadde gått over jordet til nabogården, snakket med eieren og skaffet han leilighet der.

Datamaterialet viste få tilfeller der informantene hadde erfaringer med indirekte hjelp som for eksempel at fosterforeldrene hadde motivert dem til å utføre oppgavene selv. Noen tilfeller fins riktignok, og et slikt eksempel på indirekte hjelp kan være informanten som ble motivert av fosterfaren til å ordne opp i husleiegjelden sin selv.

Erfaringer med for mye eller for lite hjelp

Informantene fremla få erfaringer med at fosterforeldrene forsøkte å finne balansen mellom direkte og indirekte hjelp, men ga derimot mange eksempler på at fosterforeldrene grep direkte inn og tok styringen uten at de unge forsto hva som foregikk. De fortalte om erfaringer med at oppgaver ble ordnet i denne perioden uten at de selv hadde kjennskap til det. Hvordan

det kan ha foregått kan ses i sammenheng med funn som viste at eksosystemer hadde vært i aktivitet. Eksosystemer er i Bronfenbrenners økologiske utviklingsmodell prosesser eller forbindelseslinjer mellom minst to miljøer der en person sjelden eller aldri deltar, men likevel indirekte påvirkes gjennom andres deltakelse der (Gulbrandsen 2006, 59). De unges situasjonsbeskrivelser tilsa at barneverntjenesten og fosterforeldrene hadde tatt regien for å finne bolig og få økonomien på plass uten de unges deltakelse. Eksosystemer har altså vært i bevegelse i disse sakene, og det fremkom at det ble gitt mye direkte hjelp rundt bolig, dagtilbud, økonomi og nettverk uten at de unge var informert.

Informantenes erfaringer med at fosterforeldrene ordnet alle praktiske oppgaver rundt utflyttingen kan ha ført til at de selv ikke visste så mye om hva som skjedde i denne perioden. De unge hadde ikke kjennskap til innholdet i tiltakene sine eller om videre planer, og de beskrev at det var fosterforeldrene som holdt kontakt med barnevern, NAV og huseier. En forståelse av dette kan være at fosterforeldrene påtok seg alt dette ansvaret og ga mye direkte hjelp i overgangen med antakelsen om at de unge selv ikke ville mestret det. En annen mulig forståelse kan være at fosterforeldrene verken innså at deres roller som omsorgsgivere nå var over eller at det beste for de unge ville vært å få indirekte hjelp til å mestre ansvaret selv. For å utvikle selvstendighet er det nødvendig at de unge får mulighet til prøving og feiling for å gjøre seg erfaringer og slik finne veien videre (jrf BLD 2011, 2). I ettervernarbeid blir det således viktig å støtte de unge med indirekte hjelp til deres egne initiativ.

Alt for mye indirekte hjelp og motivering kan riktignok føre til at ansvaret på de unge kan kjennes så tungt at de gir opp, mens derimot for mye direkte hjelp kan føre til passivitet fordi de unge ser at andre uansett ordner opp. Indirekte hjelp er ikke alltid virksom, spesielt ikke hvis den unge ikke vet om den. Således er det nyttig å snakke med unge om innholdet i hjelpetiltaket. I lys av dette blir det viktig å finne balansen mellom direkte og indirekte hjelp ved å motivere at de unge til å ta ansvar, men også at de kan få støtte og hjelp ved behov.

Makt, motstand, medvirkning, mestring og motivasjon

Funn viste at informantene var uvitende om at fosterforeldrene utførte handlinger for dem. Å utføre handlinger er direkte hjelp, men når de unge ikke visste om det, er det i tillegg en skjult form for maktbruk der andre ordnet opp i deres saker og på den måten umyndiggjorde dem. Et problem som kan ha oppstått da fosterforeldrene tok styringen, er nettopp at de unge opplevde å bli umyndiggjort og satt på sidelinjen. En av informantene sa at han opplevde seg som meningsløs og ikke hadde noe å si. I et fenomenologisk perspektiv anses andres

opplevelser som reelle, og informantens uttalelser kan i lys av det tas som en sannhet (jfr Moran 2000, 4). Informanten sa at fosterforeldrene ikke brydde seg, men bare møtte opp hos han fordi det var jobben deres. Han sa at han hatet at de blandet seg i hans saker, og det kan forstås som at han erfarte at de trengte seg på uten hans vilje. Mye ettervernarbeid foregår hjemme hos de unge, og det er svært viktig at hjelpere viser respekt for den som bor der. I dette tilfellet fremkom det at informanten hadde resignert, noe som kan anses som en form for motmakt. Motmakten fremkom også ved at han avviste all form for hjelp, og resultatet ble at han sa opp ettervernet til tross for at han ikke mestret den selvstendige tilværelsen.

Studiens funn viste at informantene manglet initiativ til medvirkning og at de ikke kjente til målrettede planer for hvordan de skulle oppnå selvstendighet på områdene bolig, dagtilbud, økonomi og nettverk. Datamaterialet viser ikke om informantene ville deltatt mer hvis de hadde kjent til slike planer, men i lys av studiens forsknings- og teorigrunnlag er det mulig at det kunne ført til bedre medvirkning og måloppnåelse. Dette kan ses i lys av Banduras teori om at en person mestrer nye utfordringer bedre med gode mestringserfaringer (jfr Bandura 1986, 25). Derav blir det viktig at de unge gis indirekte hjelp som i motivering til å utføre handlinger selv. Det skal likevel nevnes at ikke alle unge responderer positivt på hjelperes veiledning og motivasjon. Tvert imot kan noen vise motstand som kan komme til uttrykk som resignasjon, utageringer, rusmisbruk eller avvisning av hjelp, og de unge kan trekke seg vekk fra samarbeid, omsorg og medvirkning. Slike reaksjoner kan forstås med at makt er utøvd, og at makt kan fremstå på ulike måter, ikke bare gjennom tvang og sanksjoner. Vi styres også gjennom motivasjon og velmente klapp på skulderen, der makten fremtrer mer indirekte (jfr Engebretsen og Heggen 2012, 13), som for eksempel i motiveringen nevnt i tilfellet ovenfor.

Det å være motivert og delta selv løftes frem i mestringsperspektivet som en betingelse for å lykkes (jfr Bandura 1994). Bandura skriver videre at det er viktig at hjelperes motivasjon tar utgangspunkt i oppgaver det er mulig for den unge å mestre for å skape selvtillit og oppmuntring til videre innsats. Det skaper høyere aspirasjoner i møte med utfordringer senere. Informantene fikk mye direkte hjelp, noe som kan ha gjort dem så passive i overgangen at de ikke opparbeidet mestringserfaringer som kunne løftet dem gjennom utfordringer senere.

Når unge blir maktesløse og trekker seg vekk fra medvirkning i egen sak, kan en implikasjon bli at hjelpere overtar saken. Det kan være at det forelå tiltaksplaner fra barneverntjenesten som de unge ikke fulgte opp. Målrettede og godt planlagte tiltak er viktig for å få gode resultater (Oterholm 2008, 208; jfr Storø 2001, 191). For å få til målretting og planlegging

kan det ha vært nødvendig at fosterforeldre, barnevern og NAV var aktive og styrte prosessen i riktig retning. Men de unge må motiveres gjennom indirekte hjelp til å delta i egen sak for å unngå at de stagnerer eller blir passive mottakere av hjelpeapparatet. Det er viktig å motivere de unge til å delta aktivt i egne saker så de blir selvstendige slik Freire (1999, 15) påpeker i sin bok «*De undertryktes pedagogikk*». De unge trenger indirekte hjelp og muligheter til å mestre oppgavene selv, og de trenger god tid til å lære det. Dessuten fungerer tiltakene bedre hvis de unge deltar aktivt i utformingen av dem (jfr Backe- Hansen 2004, 192). Sett i lys av dette kan fosterforeldrenes direkte hjelp og utføring av praktiske oppgaver ha skjøvet de unge til side og hindret medvirkning, noe som igjen kan ha fratatt dem gode utviklingsmuligheter til selvstendighet. I dette perspektivet er det helt avgjørende at de som jobber med ettervernarbeid er bevisst at de skal strebe etter en god balanse mellom direkte og indirekte hjelp. Det kan være at det er behov for bedre opplæring av de profesjonelle i ettervernet slik at de lærer å differensiere hjelpen på en god måte som motiverer unge til frivillig medvirkning. Det er svært avgjørende at de har tro på at de unge mestrer oppgavene selv.

Samspill på mikro- og makronivå

Bronfenbrenner (1979) vektla utviklingsmulighetene i samspillet mellom individ, miljø og de ulike nivåene. Samspillet mellom individ og system fremkom i datamaterialet og viste vekselvirkninger mellom mikro-, meso-, ekso- og makronivåene (jfr Bronfenbrenner 1985, 37). Men siden det mest var fosterforeldrene som var i aktivitet, ga det liten utviklingseffekt hos informantene. I datamaterialet fremkom det at de unge ble holdt oppe av fosterforeldrenes aktivitet og direkte hjelp. De unge selv fremsto som passive og uvitende om hva som skjedde rundt dem (jfr Franson 2009, 149), og de manglet tro på seg selv og egne erfaringer med å ta styringen i eget liv. En slik utvikling er ikke bare negativt for de unge, men også for samfunnet for øvrig. Dersom det investeres i gode nok etterverntiltak som kan resultere i en positiv utvikling på individnivå, kan det også gi økonomisk gevinst på makronivå slik departementet påpeker i høringsnotatet Q-13/2011. Departementets mål med ettervern er at de unge får indirekte hjelp til å mestre områdene bolig, dagtilbud, økonomi og nettverk, og dermed kunne frigjøre seg fra hjelpeapparatet (jfr BLD 2011, 3).

Bronfenbrenners modell omfatter hvordan mennesker styres og påvirkes av det som er bestemt på makroplan. Gulbrandsen påpeker at makroprosesser kan settes i sving både ovenfra og nedenfra i et samfunn. Dette kan forstås ut fra Bronfenbrenners historiske tidslinje (jfr Gulbrandsen 2006, 62). Det kan ta tid før en historisk endring på makronivå, som endringen av bvls § 1-3 i 2009, når frem som indirekte hjelp på mikronivå. Ansatte i

barnevernet skal gi hjelp slik at klienter får forståelse av egen situasjon (jfr Ulvik 2009), og som et eksempel burde de unge hatt kjennskap til klageretten sin. I mitt datamateriale fremkom det at de ikke kjente til dette, og mistet dermed muligheten til å klage på vedtak om opphevelse av etterverntiltakene. Ansatte i barnevernet har også et etisk ansvar for at utsatte grupper får samfunnsmessig oppmerksomhet (jfr Fellesorganisasjonen 2015). Informantene i denne studien kan anses som en utsatt gruppe, og en indirekte hjelp kunne vært å gjøre deres utfordringer allment kjent for å øve press på makronivået. Det etiske ansvaret gjelder denne yrkesgruppen, men det er viktig at også fosterforeldre og andre tar ansvar og melder fra hvis man vet at unge med barnevernerfaringer strever med veien videre.

Ringvirkninger av psykiske lidelser

Fire av fem informanter fortalte at de har eller har hatt psykiske problemer, og det er sannsynlig at det påvirket deres rolle som hjelpemottakere både på mikro- og makronivå. På mikronivå kan informantens psykiske helsetilstand ha innvirket på dyaden mellom dem og fosterforeldrene. Helsetilstanden deres kan ha bekymret fosterforeldrene og utløst en medlidenhet de kanskje kompenserte for ved å gi de unge mye direkte hjelp i utflyttingen. En annen mulig måte å forstå det på, kan være at det var fosterforeldrenes hjelpsomhet som utløste denne passiviteten. På den ene siden kan dårlig psykisk helse ha påvirket deres evne til å oppfatte hva som skjedde i denne perioden, og det kan ha hindret dem i å delta. På den andre siden kan man tenke seg at engstelsen for å bli stående alene i en alder av 18-19 år kan ha utløst eller forverret psykiske lidelser, som igjen kan ha forstyrret forståelsen og deltakelsen i etterverntiltaket. Belastende oppvekst med omsorgssvikt og problemer i nye omsorgssituasjoner kan også ha innvirket negativt på deres psykiske helse. Dersom de har hatt utrygg tilknytning til nære personer, kan nye negative samspill forsterke dette (Grøstad 1999, 121) og gjøre det vanskeligere å ta imot både direkte og indirekte hjelp fra nye omsorgspersoner, som for eksempel fosterforeldrene. Informantens psykiske helse kan også ha bidratt til at barneverntjenesten, som hadde hatt det formelle omsorgsansvaret, heller ikke fikk innpass og oppmerksomhet hos dem i denne livsfasen. En utfordring kan være å møte hjelpesøkere på det stadiet de er og ha en språkbruk de unge forstår (Ulvik 2009).

På makronivå er det slik i vårt samfunn at 18-åringer som står på terskelen fra omsorgstiltak til selvstendighet er myndige og kan bestemme selv om de vil ha hjelp fra barnevernet eller ikke. Det er likevel barnevernet som sitter med definisjonsmakten (jfr Bae 1998) og bestemmer om den unge skal få etterverntiltak, og eventuelt når tiltaket skal avsluttes. Før opphevelse av etterverntiltak bør barnevernet få god innsikt i hvordan den unges psykiske og

sosiale tilstand er, og hvor i selvstendighetsprosessen den unge befinner seg. Et spørsmål er da om de unge har fått god nok støtte og balansert hjelp til å mestre en selvstendig tilværelse.

På søk etter en balanse

For å oppnå balanse mellom direkte og indirekte hjelp i ettervernarbeid er det avgjørende å få de unge i tale og kartlegge hjelpebehovene deres. Dersom barneverntjenesten hadde fått informantene til å delta i planleggingen av etterverntiltakene, kunne det bidratt til opplevelse av kontroll og mestring av egen situasjon. Bandura hevder at en kilde til tro på egen mestring er sosial overtalelse, og det kan gi selvtillit og lyst til ekstra innsats (Bandura 1994). Det gir en god følelse å høre at andre har tro på at man mestrer en situasjon man står i. Det er viktig at de profesjonelle har kjennskap til at myndige hjelpesøkere kan være ambivalente til å motta hjelp. På den ene siden kan de ha et ønske om å være selvstendige og ville bestemme selv. På den andre siden kan de være avhengige av hjelp fra makronivået i den vanskelige overgangen de har foran seg dersom de mangler andre støttespillere. Med forståelse og respekt for de unges ambivalens, kan en hårfin balanse mellom direkte og indirekte hjelp gjøre at de unge godtar å være i et etterverntiltak inntil de har fått den hjelpen de trenger for å oppnå selvstendighet. I mitt datamateriale var det riktignok kun en av informantene som selv avsluttet ettervernet før han nådde en selvstendig tilværelse fordi han følte seg umyndiggjort. Hans erfaringer kan likevel være en påminner om at man i ettervernet må balansere hjelpen og ha tro på de unge og ta utgangspunkt i at de mestrer oppgavene sine selv.

I avsnittene ovenfor ble flere mulige samarbeidsutfordringer belyst ut fra funn, forskning, teori og lovverk. En implikasjon av de unges dårlig psykiske helse kan ha vært at fosterforeldrene ikke hadde tro på dem og derfor grep inn med mye direkte hjelp og styrte ettervernet uten de unges medvirkning. Det kan også være at den passive rollen de unge inntok, kan ha ført til at de nevnte eksosystemene som besto av barnevern, NAV og fosterforeldre, bestemte seg for å gripe inn. Freire er opptatt av frihet og påpeker at sosialarbeidere i beste mening går inn og bistår svake grupper, mens resultatet kan bli at klientene blir avhengige av hjelperne (Freire 1999, 14). For å oppnå gode resultater i ettervern er myndiggjøring og målrettede tiltak nødvendig (Backe-Hansen 2008; jfr Storø 2001). Mitt datamateriale viste at de unge verken kjente til hvorvidt de var mottakere av ettervern eller til planer for fremtiden. Siden de ikke opplevde at de fikk ettervern, kan man faktisk spørre seg om det da kan anses som at de ikke fikk det. Denne slutningen kan trekkes basert på fenomenologisk tilnærming der andres erfaringer tas som reelle og forstås i den konteksten de er erfart (jfr Moran 2000, 4), som her er følelsen av å bli satt utenfor. De unge

hadde verken oppfattet informasjon om ettervern eller om samarbeid om tiltaksplaner (jfr bvls § 4-15). Det kan innebære at barneverntjenestene foretok planlegging av etterverntiltak uten at de unge medvirket, og således brøt lovens intensjon. I så fall er ikke loven som er iverksatt på makronivå operasjonalisert på mikronivå, og balansen mellom direkte og indirekte hjelp er heller ikke oppnådd. Å oppnå den balansen i ettervernsaker kan i mange tilfeller være vanskelig, for det er ikke alltid at 18-åringer ønsker å lytte til saksbehandler om forlengelse av tiltak og andre innspill i barnevernsaken deres.

Selv om informantene i denne studien ga uttrykk for at de ikke kjente til begrepet ettervern og at de ikke visste at de var mottakere av hjelpetiltak fra barneverntjenesten, er det mest sannsynlig at saksbehandlere har forsøkt å nå inn til dem. Bvls § 4-15 pålegger etaten å samarbeide med de unge, og det kan være at etaten har forsøkt å gi informasjon uten å få innpass. Det er svært viktig å komme i posisjon til de unge på en god måte og få motivert dem til medvirkning. For det er ikke alle 18-åringer som er modne nok til å ta fullt ansvar for seg selv, og det kan være at noen av dem ikke vil innse eller innrømme det. Med riktig balanse mellom direkte og indirekte hjelp, målrettede tiltak og medvirkning i denne livsfasen kan de unge få en god læringskurve som kan sette dem i stand til å mestre en selvstendig tilværelse.

I denne diskusjonsdelen har jeg fremhevet at det er både utfordrende og essensielt å finne denne balansen i ettervernarbeidet for å gi de unge muligheten til å finne veien videre når etterverntiltakene avsluttes.

7.2 Når etterverntiltakene avsluttes brått - «Ka då ittepå»⁴?

Et av de viktigste funnene i denne studien var at etterverntiltakene ble brått avsluttet og at det da oppsto enda en overgang. Den nye overgangen fra etterverntiltak og til intet tiltak førte til at den skjært oppbygde tilværelsen i egen bolig raste for fire av informantene. Ut fra det skal jeg nå diskutere på hvilke måter tiltakene kunne vært avsluttet på en mildere måte for å oppnå en mykere overgang til den selvstendige tilværelsen. Funn viste at fosterforeldrene som hadde hatt ettervernoppfølgingen, plutselig trakk seg ut og avsluttet. Samtlige sa at den overgangen som kom etter ettervernperioden, var den overgangen som opplevdes verst, for da var det ingen der lenger. En av informantene oppsummerte den nye livssituasjonen sin slik: *«Jeg fikk bare problemer med alt da, lissom»*.

⁴ «Ka då ittepå?» var navnet på den store *Ettervernkongressen 2014* som ble arrangert i Stavanger av Stavanger kommune v/UNGBO og barneverntjenesten. Uttrykket, som er dialekt og betyr «Hva da etterpå», er etablert av den norske kunstneren Trond Hugo Haugen.

Hjelp til å unngå brå avslutninger

Datamaterialet i denne studien viste at fire av informantene fikk en svært brå avslutning på etterverntiltakene. Tre av dem hadde god tilknytning til forsterfamiliene sine og opplevde de brå bruddene med familiene som svært vanskelige. Å bli avvist grunnet inntak av nye fosterbarn kan oppleves som en personlig og grunnleggende avvisning. Det kan være ekstra tungt å bære for unge som fra før kan ha utrygg tilknytning etter avvisninger fra tidligere omsorgspersoner (jfr Grøstad 1999). Bakketeig understreker at som andre foresatte bør også barnevernet unngå å såre unge som er i en utflyttingsfase. Avslutning av etterverntiltak bør således formidles på en mild og omsorgsfull måte, for det er mer enn en administrativ beslutning (jfr Bakketeig mfl 2008, 283). Storø nevner i boken «*På begge sider av atten*» at tilhørighet er viktig, og for noen unge kan tilhørighet til barneverntiltaket de sist bodde på være den eneste tilknytningen de har. Den tilknytningen kan være et viktig bidrag til deres identitet som voksne (jfr Storø 2001, 174).

Opplevelse av tilhørighet, trygghet og et støttende nettverk kan bidra til økt egenverd og gjøre en person mer selvstendig ved å stå bedre rustet til å møte utfordringer i livet (jfr Grøstad 1999, 121). Omvendt kan dermed en person med liten tilknytning og mangel på støtte, miste egenverdet og troen på å mestre motgang (jfr Sommerschild 1999, 59). Studiens informanter vektla nettopp at de ikke mestret den nye overgangen som kom da etterverntiltakene ble avsluttet, og det kan knyttes til manglende tilhørighet etter bruddet med fosterforeldrene.

Datamaterialet til denne studien viste at tre av de fem informantene fikk ettervern kun i en svært kort tidsperiode. Hele fire av fem informanter, altså 80 % av dem, sa at de ikke var selvstendige på intervjutidspunktet, til tross for at etterverntiltakene deres var avsluttet. Det opplevdes alvorlig for dem, og en av dem uttrykte det avbrutte etterverntiltaket slik:

«Jeg ble veldig sinna ..Jeg ville jo ikke være aleine heller .. Men jeg blei jo på en måte bare kasta uti det..og da..Det var lissom ingen der til å fange meg opp..».

Her fremkom det at informanten etterlyste noen som kunne være der når tiltaket opphørte, noe som også flere av informantene nevnte i intervjuene (jfr Kristiansen og Skårberg 2010, 103). Den eneste informanten som fortsatt hadde etterverntiltak på intervjutidspunktet, var også den eneste som sa at han følte seg selvstendig. Som nevnt er ikke mine funn statistisk overførbare, men ut fra dette tydelige mønsteret er et spørsmål som melder seg om unge med barnevernerfaringer kan trenge lengre tid på overgangen fra barnevernets omsorg og til en selvstendig tilværelse. Denne ene informanten som oppga at han følte seg selvstendig, hadde

også erfart som de andre at raset kom da fostermoren brått trakk seg fra ettervernoppdraget. Han sa at han slet i seks måneder etter dette bruddet mens han ventet på ny miljøarbeider. Hvordan det gikk med denne informanten da ettervernet opphørte på 23-årsdagen to måneder etter intervjuet, er naturlig nok ikke med i datamaterialet.

Hjelp i å evaluere

Evaluerings av tiltakene underveis kan være en hjelp til å følge med på fremgang og eventuelt gjøre endring av tiltak ved behov (jfr BLD 2011: 4). Datamaterialet ga ikke direkte svar på om de unges etterverntiltak var evaluert underveis eller ved avslutningen. Flere av informantene fortalte at de fikk etterverntiltakene brått avsluttet uten at de hadde oppfattet noen form for evaluering, og de ga uttrykk for at de var helt uforberedt på dette. Begrunnelsen for de brå avslutningene ble som nevnt lagt på fosterforeldrenes situasjon med inntak av nye fosterbarn. Det er lovfestet at barnets beste skal legges til grunn (jfr bvls § 1-3), og for å avgjøre hva det er, trengs en evaluering. Storø (2001, 179) har nevnt mange gode evalueringsmomenter i sin bok, og han anbefaler at de unge deltar i disse evalueringene. Barnevernloven og departementet gir føringer for at etterverntiltak skal evalueres før vedtak om avslutning, og eventuelt endres og videreføres ved behov (jfr bvls § 1-3; BLD 2011, 3). Dessuten har de unge rett til å klage på vedtaket (jfr bvls 1-3). Før tiltak avsluttes, skal overgangen til en selvstendig voksertilværelse gjøres trygg og forutsigbar for de unge (jfr BDL 2011, 3). Til tross for disse føringene på makronivå, viste denne studien at informantene manglet informasjon og planer for veien videre da etterverntiltakene brått opphørte. De fortalte om flere flyttinger før samtlige informanter av ulike grunner flyttet tilbake til hjemkommunen og gjenopptok kontakt med sine tidligere nettverk. Ut fra slike funn kan det antas å være viktig å bistå unge med å opprettholde tidligere relasjoner mens de er under barnevernets omsorg. For mange unge i barnevernet kan tidligere nettverket være de eneste relasjonene de har igjen når det store nettverket av kontakter i hjelpeapparatet avsluttes.

Hjelp til valg av bosted

Datamaterialet viste at samtlige informanter fortsatt hadde tilknytning til hjemkommunen etter mange år i omsorgstiltak i andre kommuner. I Bakketeig og Mathisens forskningsstudie (2008, 153) uttalte en av informantene seg slik: «*Barnevernet må lime relasjonene på igjen når vi flytter ut til ingenting! Vi rives ut i fra noe, men limes ikke inn i noe annet på vei ut*». Med de unges sterke tilknytning til sitt opprinnelsessted i minne (jfr Siri Bjerkheim 2011), kan en avklaring om de unge ønsker å flytte tilbake til hjemkommunen være hensiktsmessig. Dersom de ønsker det, kan det bli behov for interkommunale samarbeid. Bakketeig og

Mathisen (2008, 155) understreker at unge bør slippe å flytte til hjemkommunen som en konsekvens av ansvarsfordelingen mellom stat og kommune. I mitt datamateriale ser det derimot ut til at de unge ble boende i fosterforeldrenes nærhet rett etter utflytting for at ettervernet kunne skje fra fosterhjemmet. Det er den barneverntjenesten som har hatt omsorgen for barnet som skal betale etterverntiltak uavhengig av hvilken kommune den unge bosetter seg i (BLD 2011, 4). Ut fra det skal de unge kunne velge bosted og få ettervern der. En side ved det er om det fins etterverntiltak der, eller om det er vanlig at ettervern blir pålagt omsorgspersonene som i denne studien. En annen side er at det kan være ressurskrevende å få i gang tverrfaglig planlegging og kjøp av ettervern eller andre hjelpetiltak i andre kommuner.

Det hadde vært verdifullt både for de unge og for samfunnet dersom de hadde fått forlenget tiltakene med adekvat hjelp videre for å ivareta den selvstendigheten som ble bygd opp i ettervernet i overgangen fra omsorgstiltak til egen bolig. Et interessant spørsmål kan være om noen av dem hadde taklet den nye overgangen bedre dersom det hadde blitt tilrettelagt for flytting til hjemkommunen direkte fra fosterhjemmet. En fare for å mislykkes i overgangen kunne da vært at ettervern fra fremmede ville gitt for brått brudd i tilknytningen til fosterfamilien og utløst andre og uforutsette problemer, som depresjon eller ensomhet. Det er dessuten viktig å ta med i vurderingene at flytteprosesser kan være belastende både psykisk, fysisk og sosialt, og ut fra det er det viktig å unngå unødige flyttinger. Det er også stor risiko for at det som er nedlagt av ressurser for å få bolig, økonomi, dagtilbud på plass i denne prosessen, kan rase ved nye flyttinger. Det samme kan gjelde deres nettverk i nærmiljøet.

De miljøene vi er i kontakt med endres som følge av gjensidige påvirkninger, og vil se annerledes ut fra ett tidspunkt til et annet (Gulbrandsen 2006, 52 og 66). Siden mikromiljøer er i kontinuerlig endring, vil mye være annerledes, og den rollen man har hatt i ett mikromiljø er mest sannsynlig ikke mulig å gjeninnta på et senere tidspunkt (jfr Bronfenbrenner 1979, 21). Det skal også understrekes at ikke alle familierelasjoner er positive for unge som er tatt ut fra sin biologiske familie og oppvokst i et av barnevernets omsorgstiltak (jfr Bakketeig og Mathisen 2008, 155). Noen relasjoner kan derimot være så belastende at de unge trenger å beskytte seg fra å ha kontakt med dem. Med dette bakgrunnsteppet kan det være bekymringsfullt at samtlige informanter flyttet tilbake til hjemkommunen. To av dem flyttet til mødrene sine som tidligere er vurdert av barnevernet som ikke gode nok omsorgsgivere. Informantene var riktignok myndige og hadde ansvar selv, men å flytte tilbake til en utsatt familie for å få hjelp kan utgjøre en risiko for å mislykkes.

Hjelp til å unngå at historien gjentar seg

For å unngå at andre unge i samme situasjon skal erfare de samme såre bruddene som denne studiens informanter, kan det være at unge med barnevernerfaringer bør gis ettervern over flere år. Dessuten bør barneverntjenesten sikre at overgangen til den selvstendige tilværelsen kan bli så trygg og forutsigbar som mulig slik departementet fremhever (jfr BLD 2011, 3). Det kan også være behov for tiltak med bedre kvalitet, og denne studien har vist at viktige ingredienser er motivering til medvirkning, balansert hjelp og troen på de unges mestring, slik jeg diskuterte i forrige delkapittel. Det forventes at disse unge skal flytte ut fra omsorgstiltak rundt myndighetsdagen og etablere seg i løpet av en svært kort overgangsfase (Hjort og Backe-Hansen 2008, 43). Andre unge som vokser opp hos biologiske foreldre, blir vanligvis boende hjemme til de er opp i 20-årene (Hammer og Hyggen 2013, 177). I tillegg har de ofte gode støttespillere i familie og nettverk. Det står i sterk kontrast til denne studiens informanter som følte at de sto alene som 18-19-åringer. I lys av dette kan det se ut til at det forventes mer av sårbare unge med barnevernerfaringer enn av andre unge. Ut fra det er det på tide at fagfeltet, som kjenner denne gruppens utfordringer, løfter dette frem i det offentlige rom for å øve press på makronivået om å øke ressursene til etterverntiltak og til opplæring av personale.

Så «*Ka då ittepå?*» er spørsmålet som dukker opp om hvordan unge med barnevernerfaringer kan gis bedre muligheter til å mestre tilværelsen når etterverntiltakene avsluttes. Funnene i denne studien viser at det burde vært en mykere overgang fra avslutning av etterverntiltak til selvstendighet i egen bolig.

Gjennom denne diskusjonen har jeg tydeliggjort at det kan være mange forklaringer på hvorfor overgangen ble brå for informantene. Etterverntiltakene for fire av dem ble brått avsluttet med den følge at det store nettverket av hjelpere forsvant uten planer for «*Ka då ittepå?*», altså forutsigbare og trygge planer for veien videre fra barnevernets omsorg.

7.3 Hvordan kan de unges erfaringer komme til nytte i fagfeltet?

Informantenes erfaringer med å mangle kjennskap til egen sak kan være nyttig informasjon til videre utvikling av etterverntiltak. Erfaringene deres opp mot teori tilsier at det er viktig at de unge vet hva som skjer og at de selv deltar i prosessen for å oppnå fremgang. Diskusjonen har fremhevet at medvirkning er viktig ved at det kan skape motivasjon og bedre måloppnåelse, og at de unge må hjelpes til god innsikt i egen sak. Det er viktig å løfte videre at da tiltakene opphørte, ønsket de unge at det hadde vært noen der de kunne kontaktet dersom de trengte noen å snakke med eller hadde behov for hjelp til kontakt med offentlige kontorer.

Informantenes erfaringer med at de ikke oppnådde målet om selvstendighet, kan minne fagfeltet på at tiltakene skal evalueres før de oppheves. Dessuten fremkom det at det er viktig å tenke langsiktig og målrettet og opprettholde troen på de unge. De unge i denne studien mestret ikke selvstendigheten, og i diskusjonen hevdet jeg at de kunne trenge både lengre tid og mer indirekte hjelp i ettervernet. Barnevernet bør ta inn over seg omsorgsansvaret og følge sine unge til de når selvstendighet, slik biologiske foreldre vanligvis gjør med sine barn. Som andre trenger også disse unge støtte til eget initiativ med mulighet for prøving og feiling for å lære på veien til selvstendighet. Denne studien har vist at det trengs en god balanse mellom direkte og indirekte hjelp. Med gode mestringsopplevelser kan de unges egenverd styrkes og øke deres muligheter til å tåle overgangen fra barnevernets omsorg og til en selvstendig tilværelse.

Mange unge med barnevernerfaringer kan trenge hjelp til å opprettholde tidligere nettverk, for det kan være det eneste de har senere i livet. De unge selv må hele veien være delaktige i slike avgjørelser. Det er viktig å vise respekt i ettervernarbeidet og bygge relasjoner til de unge og få dem med i prosessen. Denne gruppens utfordringer bør løftes opp på makroplan for å øke ressursene og hindre at andre unge opplever det samme i denne overgangen.

7.4 Anbefalinger til videre forskning om temaet ettervern

På bakgrunn av funn i denne studien er det fremkommet flere interessante felt å utforske. En anbefaling er å forske mer på hva som skal til for at unge som har vært under barnevernets omsorg kan få nok tid og støtte i overgangen til egen bolig på lik linje med ungdom oppvokst hos biologiske foreldre. For å nå BLDs mål om god velferd for alle, blir det viktig å finne ut hvordan man på makronivå kan skape gode nok vilkår for alle på mikronivå.

Et annet viktig forskningsområde som kom til overflaten i denne studien, er den vanskelige overgangen fra etterverntiltak til intet tiltak. Dette funnet av en ny overgang bør det forskes mer på for å unngå at historien gjentar seg, og at det som er oppbygd i ettervernperioden raser sammen. Det er særdeles viktig for hver enkelt på individplan å mestre denne overgangen, men også viktig for samfunnet for øvrig.

8 Avslutning

Denne kvalitative studien er et forskningsoppdrag om ettervern bestilt av fra Bufetat. Etaten var bekymret for hvordan det gikk med unge etter utflytting fra omsorgstiltak. Jeg har intervjuet fem unge i denne kategorien om deres erfaringer med ettervern i overgangen fra barnevernets omsorg og til en selvstendig tilværelse. Resultatet ble et svært rikholdig og mangefasettert datamateriale.

Analysen av datamaterialet ble grundig gjennomført i lys av blant annet Bronfenbrenners utviklingsøkologi, og det fremkom et nettverk av systemer på mikro-, makro-, meso- og eksonivå som har vært virksomme i denne overgangen. Nettverkene besto i vesentlig grad av fosterforeldre, barnevern og NAV som bidro med hjelp til bolig, dagtilbud og økonomi. De unge fikk mye direkte hjelp og støtte, og studien viste at da etterverntiltakene brått opphørte, sto de unge igjen uten egne erfaringer om hvordan de skulle mestre tilværelsen alene. Da erfarte de at en ny og vanskeligere overgang oppsto, og da var det ingen der som fanget dem opp. Informantene fortalte at de da flyttet tilbake til hjemkommunen sin fordi det var det eneste nettverket de kjente utenfor hjelpeapparatet.

I diskusjonskapitlet ble disse erfaringene løftet frem på nytt og drøftet opp mot tidligere forskning, studiens teorigrunnlag og lovverk. Jeg diskuterte funnene om at de unge fikk mye direkte hjelp og støtte uten at de selv medvirket i prosessen. I siste diskusjonsdel drøftet jeg på hvilke måter tiltakene kunne vært avsluttet på en på en mildere måte for å unngå brå brudd.

Når unge ikke når målet om å mestre en selvstendig tilværelse, kan et spørsmål være om tiltakene som tilbys er gode nok. At de trenger lengre tid i ettervernet fremkom i Backe-Hansens studie (mfl 2014, 12). I kjølvannet av det dukker det opp nye spørsmål, som for eksempel om det kunne gått bedre dersom andre enn fosterforeldrene hadde påtatt seg ettervernoppgavene og om de hadde trengt noe mer da tiltakene ble avsluttet. Denne studien har også vist at det er viktig å ha troen på de unge, vise dem tillit og la dem få muligheten til å prøve og feile for å få egne erfaringer til å mestre utfordringer senere.

Denne studien frembragte flere funn, men også flere spørsmål. Det kan tyde på at det trengs mer forskning på tema ettervern for å finne veien videre fra barnevernets omsorg.

9 Referanseliste

Aftenposten 2007

<http://www.aftenposten.no/nyheter/iriks/18-ar-og-dumpet-av-barnevernet-6368842.html> Lastet ned 09.05.2015

Aftenposten 2014

<http://www.aftenposten.no/nyheter/iriks/Barnevernsbarn-trenger-lenger-tid-pa-a-fa-til-voksenlivet--7683907.html> Lastet ned 20.10.14.

Andersson, Bengt-Erik. 1985. I Ingerid Bø (red) «*Barn i miljø*». Lillehammer:

J.W. Cappelens Forlag AS.

Backe-Hansen, Elizabeth og Christian Madsen, Lars B. Christoffersen og Sidsel Sverdrup.

2014. *Overganger til voksenlivet for unge voksne med barnevernerfaringer*. I Backe-Hansen, Elisabeth og Christian Madsen, Lars B. Kristoffersen og Bjørn Hvinden.

2014. *Barnevern i Norge 1990-2010*. Oslo: Norsk Institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.

Backe-Hansen og Hjort 2008. I Bakketeig, Elisiv og Elizabeth Backe-Hansen. 2008.

Forskningsskunnskap om ettervern.

Oslo: Norsk Institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.

Backe-Hansen, Elizabeth, Sten Erik Clausen, Christian Madsen og Lars B. Kristoffersen.

2014. *Data og framgangsmåte*. I Backe-Hansen, Elisabeth og Christian Madsen, Lars B. Kristoffersen og Bjørn Hvinden. 2014. *Barnevern i Norge 1990-2010*. Oslo: Norsk Institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.

Bae, Berit. 1988. *Voksnes definisjonsmakt og barns selvopplevelse*. Norsk pedagogisk

tidsskrift, nr. 4/88.

Bakketeig, Elisiv og Elizabeth Backe-Hansen. 2008. *Forskningsskunnskap om ettervern*.

Oslo: Norsk Institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.

- Bakketeig og Mathisen 2008. I Bakketeig, Elisiv og Elizabeth Backe-Hansen. 2008.
Forskningsskunnskap om ettervern.
Oslo: Norsk Institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Baldersheim og Rose. 2005. *Det kommunale laboratorium.* Bergen: Bokforlaget.
- Bandura, Albert. 1994. Self-efficacy. I Vilayanur Ramachaudran (Red). *Encyclopaedia of human behaviour* Volume 4. New York: Academic Press
- Bandura, Albert. 1986. *Social foundations of thoughts and action: A social cognitive theory.*
Englewood Cliffs. New Jersey: Prentice- Hall
- Baumann, Zygmunt. 2000. *Liquid modernity.* Blackwell Publishers Ltd.
- BDL 2011. (Barne,- inkluderings- og likestillingsdepartementet). *Rundskriv Q-13/2011*
http://www.regjeringen.no/upload/BLD/Rundskriv/2011/rundskriv_tiltak_barnevernsloven.pdf
- Bergstrøm, Gøran og Kristina Boreus. 2012. *Textens mening ock makt.*
Lund: Studentlitteratur AB.
- Biehal, Nina og Jasmine Clayden, Mike Stein og Jim Wade. 1995. *Moving on.*
London: HMSO
- Bjerkheim, Joakim. 2011. *Collaboration Instance Manager in UbiCollab.* Trondheim: NTNU
- Bjerkheim, Siri. 2013. *Ungdommers utdanningsaspirasjoner i Trondheim.* Trondheim: NTNU
- Bjerkheim, Siri. 2011. *Hovedønsket er nok å flytte et sted jeg kjenner mange.* Trondheim:
NTNU
- Borge, Anne Inger Helmen. 2003. *Resiliens.* Oslo: Gyldendal Akademisk
- Brage, Søren og Torunn Bragstad, Jorunn Furuberg, Inger Cathrine Kann og Sigrid
Myklebust. 2014. I Hammer, Torild og Christer Hyggen. 2013. *Ung voksen og utenfor.*
Oslo: Gyldendal Akademisk

Broad, B. 1998. *Young people leaving care. Life after children act*. London:

Jessica Kingsley Publishers.

Bronfenbrenner, Uri. 2005. *Making human beings*. Thousand Oaks: Sage Publications

Bronfenbrenner, Uri. 1985. *Midtveis i den menneskelige utviklings økologi*.

I Bø, Ingrid. 1985. *Barn i miljø*. Lillehammer: J.W. Cappelens Forlag AS.

Bronfenbrenner, Uri. 1979. *The ecology of human development*. Cambridge: Harvard

University

Bronfenbrenner, Uri. 2006.

<http://parenthood.library.wisc.edu/Bronfenbrenner/Bronfenbrenner.html>

Lastet ned 25.03.2015.

Bowlby, John. 1988. *Developmental psychology comes of age*. American Journal of

Psychiatry 145.

Bullock, R. og D. Gook og L. Little. 1998. *Children going home*. Aldershot: Ashgate.

Bø, Ingerid. 1985. *Et perspektiv, noen tema og noen konsekvenser*. I Bø, Ingrid. 1985.

Barn i miljø. Lillehammer: J.W. Cappelens Forlag AS.

Engebretsen, Eivind og Kristin Heggen. 2012. *Makt på nye måter*. Oslo: Universitetsforlaget.

Engebretsen, Eivind, Kristin Heggen og Truls Juritzen. 2012. *Myndiggjøringens forførende*

makt. I Engebretsen, Eivind og Kristin Heggen. 2012. *Makt på nye måter*. Oslo: Universitetsforlaget.

Evenshaug, Oddbjørn og Dag hallen. 1993. *Barne- og ungdomspsykologi*. Oslo: Ad Notam

Gyldendal.

Fellesorganisasjonen 2015.

[https://www.fo.no/getfile.php/01%20Om%20FO/Hefter%20og%20publikasjoner/Yrke setisk 2011 lav\(1\).pdf](https://www.fo.no/getfile.php/01%20Om%20FO/Hefter%20og%20publikasjoner/Yrke%20setisk%202011%20lav(1).pdf) (29.04.2015).

- Forebygging 2014. www.forebygging.no (30.09.2014).
- Fossland, T. og Thorsen, K. 2010. *Livshistorier i teori og praksis*. Bergen: Fagbokforlaget
- Franson, Elisabeth. 2009. *Fortidens tyngde-om selvarbeid under opphold og utflytting fra ungdomshjem*. Oslo: Unipub.
- Freire, Paulo. 1999. *De undertryktes pedagogikk*. Gjøvik: Ad Notam Gyldendal.
- Frydenberg, Erica. 2007. *Adolescent coping. Theoretical and research perspectives*. London and New York: Routledge
- Gadamer, Hans-Georg. 1999. *Forståelses historisitet som det hermeneutiske problem*. I J. Guldahl og M. Møller (red.) *Hermeneutikk. En antologi om forståelse*. København: Dansk Gyldendal
- Geertz, Clifford. 1973. *Thick descriptions*. New York: Basic Books.
- Giorgi, Amedeo. 1985. *Sketch of a psychological phenomenological method*. I A Giorgi (red.) 1994. *Phenomenology and psychological research*. Pittsburg: Duquesne University Press
- Granovetter, Mark. 1973. *The strength of weak ties*. *The American journal of sociology*, vol 78, no 6
- Grøholt, Berit. 1999. *Ungdomstiden og mestringsperspektivet*. I Gjørum, Bente, Berit Grøholdt og Hilchen Sommerschild. 1999. *Mestring som mulighet*. Aurskog: Forfatterne og Tano Aschehoug.
- Gulbrandsen, Liv Mette. 2006. *Urie Bronfenbrenner: En økologisk utviklingsmodell*. I *Oppvekst og psykologisk utvikling*. Liv Mette Gulbrandsen (red). Oslo: Universitetsforlaget.

- Hammer, Torild og Christer Hyggen. 2013. *Ung voksen og utenfor*. Oslo: Gyldendal Akademisk
- Helgeland, Inger Marie. 2007. *Unge med atferdsvansker blir voksne*. Oslo: Unipub.
- Hjort, Jens Lunnan og Elizabeth Backe-Hansen. 2008. *Forskningsstatus*. I Bakketeig, Elisiv og Elizabeth Backe-Hansen. 2008. *Forskningkunnskap om ettervern*. Oslo: Norsk Institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Hundeide, Karsten. 2006. *Diskurser, redskaper og kontrakter i barnsutvikling: Et kulturpsykologisk perspektiv*. I *Oppvekst og psykologisk utvikling*. Liv Mette Gulbrandsen (red). Oslo: Universitetsforlaget.
- Johannessen, Asbjørn og Per Arne Tufte og Line Kristoffersen. 2010. *Introduksjon til vitenskapelig metode*. Oslo: Abstrakt.
- Kopola, Mary og Lisa Suzuki. 1999. *Using quality methods in psychology*. London: Sage Publications.
- Kristiansen, Inger-Hege og Anna Skårberg. 2010. *Utsatte unge 17-23 år i overgangsfaser*. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst.
- Krogh, Thomas. 1996. *Historie, forståelse og fortolkning*. Oslo: Ad Notam Gyldendal.
- Kvale, Steinar og Svend Brinkmann. 2012. *Det kvalitative forskningsintervju*.
- Kvello, Øyvind. 2010. *Barn i risiko*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Lie Andersen, Patric. 2014. *Marginalisering blant ungdom og voksne- hva sier forskningen?* I Backe-Hansen, Elisabeth og Christian Madsen, Lars B. Kristoffersen og Bjørn Hvinden. 2014. *Barnevern i Norge 1990-2010*. Oslo: Norsk Institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Mathisen, 2008. Merleau-Ponty, Maurice. 1962. *Phenomenologi of perception*. London: Routledge.

Merrick, Elizabeth. 1999. *An exploration of quality in qualitative research: Are “reliability” and “validity” relevant?* I Mary Kopola og Lisa Suzuki. 1999. *Using quality methods in psychology*. London: Sage Publications.

Moran, Dermot. 2000. *Introduction to phenomenologi*. London: Routledge.

Munro, Emily og Mike Stein. 2008. *Young peoples transitions from care to adulthood*.
London: Jessica Kingsley Publishers

Nav.no. <https://www.nav.no/Forsiden> Lastet ned 20.11.2014.

NTNU Samfunnsforskning AS.

<http://www.nrk.no/norge/7-av-10-ungdommar-pa-barnevernsinstitusjonar-har-ei-psykisk-liding-1.12270597> Lastet ned 23.03.2015.

Oterholm, Inger 2008. *Barneverntjenestens arbeid med ettervern*. I Bakketeig, Elisiv og Elizabeth Backe-Hansen. 2008. *Forskningsskunnskap om ettervern*.
Oslo: Norsk Institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.

Payne, Malcolm. 2012. *Teorier I social arbejde*. København: Hans Reitzels Forlag.

Personvernombudet for forskning.

<http://www.nsd.uib.no/personvern/meldeplikt/samtykke.html> Lastet ned 03.01.14

Regjeringen 2009

<http://www.regjeringen.no/nb/dep/bld/dok/regpubl/otprp/2008-2009/otprp-nr-69-2008-2009-/5.html?id=556279> Lastet ned 13.12.2014

Regjeringen 2014

<https://www.regjeringen.no/nb/tema/familie-og-barn/barnevern/tiltak-i-barnevernet-for-ungdom-over-18-/id670234/> Lastet ned 04.01.2015

Ringdal, Kristen. 2012. *Enhet og mangfold*. Bergen: Fagbokforlaget.

Samordning 2006

http://www.samordningsradet.no/sitefiles/4055/Arkiv_Rapport/Artikler/2006/Tuntland_ADL_i_en_myndiggjoringstid_3_06.pdf Lastet ned 21.04.2015

Smith, Lars. 2006. *Bowlbys teori om barnets bånd og empiriske studier av tilknytning.*

I Liv Mette Gulbrandsen (red). 2006. *Oppvekst og psykologisk utvikling.* Oslo: Universitetsforlaget.

Sommerschild, Hilchen. 1999. *Mestring som styrende begrep.* I Gjørum, Bente,

Berit Grøholdt og Hilchen Sommerschild. 1999. *Mestring som mulighet.*

Aurskog: Forfatterne og Tano Aschehoug.

Songstad, Stein Ove og Birte Bjørkelo, Tone Mari Dahle, Gunnar Husabø og Stein Bjørnstad.

2011. *Evaluering av faglig og økonomisk styring i det statlige barnevernet.*

www.bufetat.no/RapportEvalueringFagligOekonomiskStyring Lastet ned 20.11.2014.

Stein, Mike. 2008. *Transitions from care to adulthood.* I Stein, Mike og Emily R. Monro.

2008. *Young peoples transitions from care to adulthood.* London: Jessica Kingsley Publishers.

Stein, Mike og Emily R. Monro. 2008. *Young peoples transitions from care to adulthood.*

London: Jessica Kingsley Publishers.

Storø, Jan. 2001. *På begge sider av atten.* Oslo: Universitetsforlaget.

Storø, Jan. 2005. *Å gå over brennende bruer.* Oslo: HiO

Storø, Jan. 2006. *Urie Bronfenbrenner er død, eller er han det?* Embla nr 1/2006

Syse, Aslak. 2014. *Lovsamling for helse og sosialsektoren.* Oslo: Gyldendal Juridisk.

Syse, Aslak. 2011. *Lovsamling for helse og sosialsektoren.* Oslo: Gyldendal Juridisk.

Thomassen, Magdalena. 2006. *Vitenskap, kunnskap og praksis.* Oslo: Gyldendal Norsk Forlag

- Ulvik, Oddbjørg Skjær. 2009. *Barns rett til deltakelse-teoretiske og praktiske utfordringer i profesjonelle hjelpers samarbeid med barn*. Tidsskrift for Norsk Psykologiforening 12
- Valset, Kirsti. 2014. *Ungdom utsatt for omsorgssvikt- hvordan presterer de på skolen?*
- I Backe-Hansen, Elisabeth og Christian Madsen, Lars B. Kristoffersen og Bjørn Hvinden. 2014. *Barnevern i Norge 1990-2010*. Oslo: Norsk Institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Villadsen, Kaspar. 2007. *Skabelsen av det moderne subjekt: Makt og subjektivitet hos Weber, Elias og Foucault*. Antropologi nr 55.
- Ward, Harriet. 2008. *Legal and policy framework*. I Munro, Emily og Mike Stein. 2008. *Young peoples transitions from care to adulthood*. London: Jessica Kingsley Publishers
- Øvreeide, Haldor. 2002. *Samtaler med barn*. Otta: Høgskoleforlaget.

10 Vedlegg

10.1 Vedlegg 1: Forespørsel om forskningsoppdrag fra Bufetat

Høgskolen i Oslo og Akershus
v/Jan Storø
Postboks 4 St. Olavs plass
0130 OSLO

Høgskolen i Oslo og Akershus
Journalfort
5 JUL 2013

Deres ref: Vår ref: 2013/69666-1 Arkivkode: 36 Dato: 03.07.2013

"Ettervern" eller "Oppfølging etter plassering/tiltak"

Vi viser til hyggelig møte den 19.06.13.

De statlige fosterhjemmene tar imot ungdom fra 12/13-18 år for langtidsopphold. Gjennomsnittsalderen for ungdommene er ca. 15 år ved inntak. De fleste ungdommene har store atferdsvansker ved inntak, mange med traumatiske opplevelser bak seg, og et dårlig samspill i opprinnelsesfamilien. Hjemlene for plassering er omtrent jevnt fordelt mellom barnevernlovens §§ 4-4,5.ledd (frivillig plassering utenfor hjemmet) og 4-12 (Omsorgsovertakelse). Dette innebærer at de fleste blir i fosterhjemmet gjennom flere år før de enten kan flytte tilbake til foreldrehjemmet, eller som langt de fleste, flytte til egen bolig. Overgangen fra et særdeles kompetent fosterhjem med tett oppfølging til å etablere seg og klare å fungere i egen bolig med skole eller arbeid er svært krevende for disse ungdommene.

Til en viss grad holder fosterhjemmene kontakt med ungdommene også etter at de er skrevet ut fra tiltak. Vår erfaring er at de fleste trenger oppfølging også etter utskriving, men at dette varierer svært fra kommune til kommune, og fra sak til sak, både i forhold til hvordan ungdommene følges opp, og hvor hyppig dette skjer.

I løpet av den tiden ungdommene er i tiltaket legges det ned betydelige ressurser, og vi ser svært gode resultater. Vår usikkerhet går på hvorvidt disse ressursene har langtidsvirkning i forhold til oppfølging etter plassering eller ikke. (Vi er oppmerksom på at ettervern er en kommunal oppgave).

Vi ønsker derfor å undersøke dette nærmere i forhold til et begrenset antall ungdommer som har vært i statlige fosterhjem særlig med tanke på følgende problemstillinger:

1. Hvem har fulgt opp?
2. Hva har oppfølgingen bestått i?
 - o Økonomi
 - o Bolig
 - o Kontakt med saksbehandlere
 - o Kontakt med miljøpersonale
3. I tilfelle oppfølging som kontakt:
 - o Hvor ofte har man hatt kontakt?

Barne-, ungdoms- og familieetaten

3103 Tønsberg

www.bufetat.no

Organisasjonsnr:

postmottak@bufetat.no

- Hva har kontakten bestått i?
- 4. Har det vært oppfølging i forhold til ungdommenes opprinnelsesfamilie med sikte på kontakt mellom ungdommen og familien for øvrig?
- 5. Har ungdommen et nettverk, i så fall, hvilket?

har tilgang på informasjon om, og kan formidle kontakt med aktuelle intervjuobjekter og berørte kommuner. Vi kan tenke oss en grense på maksimum 10 ungdommer, evt. et annet antall som vil gi et representativt utvalg i forhold til ungdom som har vært skrevet ut av tiltaket til egen bolig i løpet av de siste fem årene.

Da tiltaket ikke har ressurser til en slik undersøkelse, henvender vi oss til HiOA med spørsmål om assistanse, og tenker at dette kan være aktuelt både for bachelor- og mastergradsstudenter både innen barnevern og sosialarbeiderutdanningen.

Med vennlig hilsen

Ann Eirin Lieng (e.f)
Enhetsleder

Geir Arne Sunde
Saksfordeler

Dokumentet er godkjent elektronisk og har derfor ikke håndskrevet signatur.

10.2 Vedlegg 2: Informasjonsskriv til Bufetats informanter

Forespørsel om deltakelse i forskningsprosjektet

<http://www.nsd.uib.no/personvern/meldeplikt/samtykke.html>)

«Veien videre fra barnevernets omsorg»

Bakgrunn og formål

Jeg heter Ingjerd og går på Høgskolen i Oslo og Akershus og skal skrive masteroppgave om ungdommers erfaringer med ettervern fra barneverntjenesten. Jeg fikk informasjon fra skolen om at Barne- og Familie-etaten (Bufetat) ønsket å undersøke hvordan barnevernets ettervern fungerer, og jeg er svært takknemlig for at du har sagt ja til å delta i denne undersøkelsen. Formålet er å undersøke hvilke erfaringer ungdom har med ettervern, og om det har vært til hjelp på veien videre til en selvstendig tilværelse i egen bolig.

Hva innebærer deltakelse i studien?

I denne spørreundersøkelsen skal jeg stille deg noen spørsmål om dine erfaringer med ettervernet fra barneverntjenesten. Jeg vil også gjerne vite din alder da du flyttet ut, da ettervernet opphørte, og din alder nå.

Jeg kontakter deg på telefon og avtaler nærmere når og hvor du ønsker å bli intervjuet.

Temaene jeg skal spørre deg om, er utflyttingen, den første bolig, økonomi, dagtilbud, nettverk og om du synes du er selvstendig nå. For at jeg skal få med alt du sier, skal jeg bruke en lydopptaker på intervjuet. Jeg skal overføre det til min stasjonære PC samme dag som jeg intervjuer deg, og slette lydfilen på opptakeren samtidig. Senere skal jeg skrive ned hele intervjuet og bruke deler av det anonymisert i masteroppgaven min.

Hva skjer med informasjonen om deg?

Jeg skal ikke oppbevare noen personopplysninger om deg, bare svarene du gir. Alle opplysninger du gir vil bli behandlet konfidensielt, og når jeg er ferdig med oppgaven min våren 2015, skal jeg slette lydfilen med intervjuet fra PCen min. Jeg skal anonymisere slik at ingen kan vite hvem jeg har intervjuet. Det er kun meg, og eventuelt min veileder på Høgskolen, Jan Storø, som har tilgang til intervjuet med deg.

Frivillig deltakelse

Det er frivillig å delta i studien, og du kan når som helst trekke ditt samtykke uten å oppgi noen grunn. Dersom du trekker deg, vil alle opplysninger du har gitt, straks bli slettet.

Dersom du har spørsmål om studien, kan du kontakte meg, Ingjerd Børsand Bjerkheim, på telefon 40843672.

10.3 Vedlegg 3: Samtykke til deltakelse i studien

Jeg har mottatt informasjon om studien, og er villig til å delta.

Alder ved utflytting fra fosterhjemmet.....

Alder da ettervernet ble avsluttet.....

Alder i dag.....

(Underskrift, dato)

10.4 Vedlegg 4: Intervjuguide

Problemstilling

«Hvilke erfaringer har unge med ettervern i overgangen fra å være under barnevernets omsorg og til en selvstendig tilværelse?»

Ettervern fra barneverntjenesten

Hva visste du om ettervern da du skulle flytte for deg selv?

- Hvordan fikk du vite om din rett til ettervern?
- Hvor gammel var du da du fikk vite dette?
- Hvorfor bestemte du deg for å flytte ut og si ja til ettervern?

Utflytting

Hvordan hadde du forberedt deg på utflyttingen fra familiehjemmet?

- Hvordan forberedte familiehjemmet deg på utflytting og selvstendigjøring?
- Hva med ettervernet, hvordan hadde de forberedt deg?
- Hvor mye hadde du selv å si denne prosessen?
- Hvordan skaffet du deg din første bolig?
- Hvem hjalp deg med den praktiske flyttingen?
- Hvordan skaffet du deg møbler, utstyr og annet du trengte?
- Var det noe du manglet, -i så fall hvordan ordnet du det?

Inn i egen bolig

Hvordan greide du overgangen fra familiehjemmet til å bo alene?

- Hvordan var oppfølgingen fra ettervernet planlagt?
- Hvor ofte hadde du kontakt med dem?
- Hva trengte du hjelp til?
- Hva tenkte du om ettervernet i innflyttingsperioden?
- Kan du si noe om følelsene dine da du hadde flyttet inn i egen bolig?
- Var det noe du savnet?
- Hvem kunne du snakke med om dette?
- Ble oppfølgingen trappet ned etter hvert?
- Har du flyttet mer enn denne ene gangen?
- Hvem hjalp deg da?
- Hvorfor flyttet du igjen?

- Hvordan trives du der du bor i dag?

Økonomi

Hvem betalte depositum, husleie og livsopphold da du flyttet ut?

- Hvordan ble pengene utbetalt?
- Hadde du gjeld?
- Hadde du penger til husleie og livsopphold når du trengte det?
- Fikk du økonomisk hjelp eller råd fra ettervernet, -som å søke husbanken om bostøtte?
- Hvordan er økonomien din i dag? (Hvem betaler hva? Har du gjeld nå?)

Dagtilbud

Hvilke planer hadde du for hverdagene dine da du flyttet ut?

- Fikk du hjelp fra ettervernet for å finne jobb eller komme i gang med skole?
- Kjenner du til oppfølgingstjenesten?
- Hvordan gikk det med planene dine?
- Hva gjør du på dagtid nå?
- Hvordan trives du med det?

Nettverk

Hvem andre enn ettervernet hadde du kontakt med da du flyttet ut?

- Hvor kjente du dem fra?
- Hvem ringte du hvis det var noe du lurte på eller trengte hjelp til?
- Hvem har du kontakt med i dag?
- Har du kontakt med noen via internett?
- Kan du si noe om hva nettverket betyr for deg nå?

Etter ettervernet

Hvorfor ble ettervernet avsluttet?

- Hvordan gikk det med deg da?
- Har du hatt kontakt med barneverntjenesten eller andre fra hjelpeapparatet etterpå?
- Nådde du målene dine?
- Hvor langt kom du?
- Hvor mye hjelp familiehjemmets forberedelser deg til å mestre å bo alene?
- Tenker du at ettervernet på noen måte kan ha bidratt til at du er der du er i dag?
- Syns du at du er selvstendig nå?
- Vet du om noe som kunne ha gjort selvstendighetsprosessen enklere for deg?
- Er det noe du vil snakke om som jeg ikke har spurt deg om?